Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

322 . .III Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, Supplement op de delen I t/m V /
III Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company, Supplement to Volumes I to V

322 . . . Deel / Volume I: Atlas Isaak de Graaf / Atlas Amsterdam

323. . . . [Isaak de Graaf, ca. / c. 1695] :
Gesight van 't Eylandjie Gounong=apij, benoorden Banda.
View of the Island of Gunung Api, north of Banda.
Rosingyn. Beoosten Banda.
Rozengain. East of Banda.

324 . . . Deel / Volume II: Java en Madoera / Java and Madura

324. . . . [Caspar Schmalkalden, ca. / c. 1652] :
Die Stadt Batavia alias Jacatra auf der Insel Java in Ost-Indien.
De stad Batavia of Jacatra op het eiland Java in Oost-Indië.
The city of Batavia or Jacatra on the island of Java in the East Indies.

325. . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van het westelijke gedeelte van Java].
[Chart of the western part of Java].

325. . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van het oostelijke gedeelte van Java met Madoera, Bali en Lombok].
[Chart of the eastern part of Java with Madura, Bali and Lombok].

326 . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
Le Detroit de la Sunde entre les Isles de Sumatra & de Java / dans la Mer des Indes.
Straat Soenda tussen de Eilanden Sumatra en Java / in de Zee van Oost-Indië.
The Sunda Strait between the Islands of Sumatra and Java / in the Sea of the East Indies.

326 . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
[Het nauwste deel van Straat Soenda].
[The narrowest part of the Sunda Strait].

326 . . . [Anoniem / Anonymous, 1700-1730] :
[Kaart van het Princen Eylandt oft Pol. Pontang].
[Chart of Prinsen Island or Pulau Panaitan].

327. . . . Jooris Ioostensz Laerle, [1601-1603] :
Aldus verthoont hem de reede van Jacatra / als men daer op reede leyt. [...].
Thus the roadstead of Jacatra presents itself / when one is anchored there in the roads. [...].

327. . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
Vue de Pou. Panjang, ou het Lang Eiland.
Gezicht op Poelau Pandjang, of het Lange Eiland.
View of Pulau Panjang, or the Long Island.

327. . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
La ville de Bantam sur L'Isle de Java.
De Stad Bantam op't Eiland Java.
The Citij of Bantam upon the Island Java.

328. . . . [Gerard van Keulen], 1714 :
Nieuwe / Afteekeninge van de / Reede Van Batavia / Met alle de Eijlanden / daar In Geleegen Int / Groodt / 1714.
New / Depiction of the / Batavia Roads / With all the Islands Enclosed Within To / a Large Scale / 1714.

328. . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
La Ville de Batavia. [...].
De Stad Batavia op 't Eiland Java [...].
The Citij of Batavia upon the Island Java [...].

329. . . . Joh:s Rach :
'T Gezigt van 'T Schip Vredenlust, Dewelke op den 21.de Februarij anno 1769, aan 't Oude Schip de Liefde, Sijnde van sijn Bovendek / Ontblood, is Over Zijde Gehaald en Vervolgens, tegen het Strandt van het Eijland de Cuijper op Beddings / Opgewonden, om van Een Nieuwekiel voorsien te Worden.
View of the Ship Vredenlust, Which on the 21st of February anno 1769, being attached to the Old Ship the Liefde, her Upper Deck / Removed, was Careened to her Side and Then, Pulled up on Slips onto the Shore of Kuiper Island, / in order to Be equipped with A New Keel.

Deel 3.1 / Part 3.1

329. . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
L'Isle de Kuijper situé pres de L'isle d'onrust (vis a vis) pres de Batavia.
Het eiland Kuiper gelegen bij het eiland Onrust (tegenover) nabij Batavia.
The island of Kuiper located close to the island of Onrust (opposite) near Batavia.

329. . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
L'Isle de Onrust située a trois Lieues vis a vis de Batavia [...].
Het eiland Onrust gelegen op drie Mijlen tegenover Batavia [...].
The island of Onrust located three Miles opposite Batavia [...].

330. . . . [Anoniem / Anonymous ca. / c. 1780] :
[Plattegrond van Batavia 1632].
[Plan of Batavia 1632].

330. . . . [Anoniem / Anonymous, 1775-1800] :
[Caart van de stad en de meeste omleggende buijten posten waar in aen gewesen werden de plaatsen van respectieve calckovens].
[Map of the city and most of the surrounding outposts in which are shown the locations of various lime kilns].

331 . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1722] :
N. 1 / [Plan en profiel van de kruitkelders in het bastion Saphier in het Kasteel van Batavia].
N. 1 / [Plan and profile of the powder cellars in the Saphier bastion in Batavia Castle].

331 . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1722] :
N. 2 / [Plan van de kruitkelders in het bastion Robijn in het Kasteel van Batavia].
N. 2 / [Plan of the powder cellars in the Robijn bastion in Batavia Castle].

332. . . . [William Alexander, 1793-1794] :
[Gezicht van de Hollandse Kerk te Batavia].
[View of the Dutch Church at Batavia].

332. . . . [Jan Brandes], 1779 :
Lutheriska Kijrka i Batavia 1779.
De Lutherse Kerk in Batavia 1779.
The Lutheran Church at Batavia 1779.

332. . . . [Anoniem / Anonymous], 1753 :
N:o 3. / De Luijterse Kerk tot Batavia in het Oosten aan te sien Decb:r 1753.
N:o 3. / The Lutheran Church at Batavia as seen from the East December 1753.

333. . . . [Anoniem / Anonymous, 1753] :
N:o 5. / De Luijterse / Kerck van de Noord / Zyde antesien.
N:o 5. / The Lutheran / Church as seen from / the North.

333. . . . [Anoniem / Anonymous, 1753] :
N:o 7. / Profil op de Linie CC van N:o 2. en DD van N:5. W:t Zyde.
N:o 7. / Profile according to the Line CC in N:o 2. and DD in N:5. West Side.

333. . . . Jan Brandes, [1785-1787] :
Afbeelding van de Evangelisch Luthersche Kerk binnen de Stad Batavia in Oost Indien / ten tyden toen D:o Jan Brandes aldaar het Predik Ampt beklede, namelyk van den 25 January 1779 tot 26 Aug. 1785.
Depiction of the Evangelical Lutheran Church in the City of Batavia in the East Indies / at the time the Rev. Jan Brandes was a Minister there, namely from the 25th of January 1779 to the 26th of August 1785.

334. . . . J. George, [1811-1812].
Jacatra.

334. . . . [Thomas William Taylor, 1811] :
[Landhuis aan de Jacatraweg].
[Mansion on the Jacatraweg].

335. . . . [Jan Brandes, 1780-1785] :
[Het landhuis van Jan Brandes ten oosten van Batavia in vogelvluchtperspectief gezien vanuit het zuidwesten].
[The mansion of Jan Brandes to the east of Batavia seen in bird's-eye perspective from the south-west].

335. . . . [Jan Brandes, 1780-1785] :
[Het landhuis van Jan Brandes ten oosten van Batavia in vogelvluchtperspectief gezien vanuit het zuidwesten].
[The mansion of Jan Brandes to the east of Batavia seen in bird's-eye perspective from the south-west].

Atlas Maior
nationaal archief
Universiteit Utrecht
KNAG

336. . . . Oswald Adj., [ca. / c. 1755] :
Kaart / Van Zeeker Stuk Thuijnland: / Thans Toebehoorende / Den Weledelen Gestr: Heer / Willem Fokkens / Raad Extra ordinair van Neederl: / India.
Map / Of a Certain Parcel of Estate Land: / Nowadays Belonging to / The Right Hon: / Willem Fokkens / Councillor Extraordinary of the Netherlands / Indies.

337. . . . [Jan Brandes, 1779-1785] :
[Maison de Mr. Harkoofs fabrique].
[Huis van Dhr. Hartkop, fabriek].
[Mansion of Mr. Hartkop, superintendent of works].

337. . . . J. George, [1811-1812] :
Ryswick.
Rijswijk.

337. . . . [Thomas William Taylor, 1811] :
[Huis op Rijswijk].
[Mansion at Rijswijk].

338. . . . [J.C. Schultze of assistent / or assistant, 1809] :
Plan du Premier Etage / de l'Hotel du Gouvernement / à Weltevreden.
Plan van de Eerste Verdieping / van het Gouvernementshuis / te Weltevreden.
Plan of the First Floor / of the Government House / at Weltevreden.

338. . . . [J.C. Schultze of assistent / or assistant, 1809] :
Plan du Second Etage / de l'Hotel du Gouvernement / à Weltevreden.
Plan van de Tweede Verdieping / van het Gouvernementshuis / te Weltevreden.
Plan of the Second Floor / of the Government House / at Weltevreden.

339. . . . [James George, 1811-1812] :
[Het paleis te Buitenzorg van de voorzijde].
[The palace at Buitenzorg from the front].

339. . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1834] :
[Het paleis te Buitenzorg van de voorzijde voor de aardbeving in 1834].
[The palace at Buitenzorg from the front before the earthquake in 1834].

340. . . . A.J. Latour, [1821] :
Plan / van de / tweede verdieping / van het / Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.
Plan / of the / second floor / of the / Government House / at / Buitenzorg.

340. . . . A.J. Latour, [1821] :
Façade der Voor=Front van het Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.
Front Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

341. . . . A.J. Latour, [1821] :
Plan / van de / tweede verdieping / van het / Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.
Plan / of the / second floor / of the / Government House / at / Buitenzorg.

341. . . . A.J. Latour, [1821] :
Façade der Voor=Front van het Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.
Front Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

342. . . . A.J. Latour, 1821 :
Façade der Achter=Front van het Gouvernements-Huis / te / Buitenzorg.
Rear Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

342. . . . A.J. Latour, 1821 :
Façade der Achter-Front van het Gouvernements-Huis / te / Buitenzorg.
Rear Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

342. . . . [Willem Troost, ca. / c. 1834] :
[Het paleis te Buitenzorg van de achterzijde voor de aardbeving in 1834].
[The palace at Buitenzorg from the rear before the earthquake of 1834].

343. . . . D.F. v. Alphen, 1797 :
Gezigt, / Van Tjie=Seroha.
View, / Of Cisarua.

343. . . . [Daniël François van Alphen, ca. / c. 1797] :
Gezigt Van Medono / en / 't Gebergte Iambou.
View Of Medono / and / the Jambu Mountains [Gunung Pupur].

344 . . . J.C. Wagner, [1790] :
Rheede van Samarang.
Roads of Semarang.

345. . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1811] :
[Kaart van het gebied rondom Srondol ten zuiden van Semarang].
[Map of the area surrounding Srondol south of Semarang].

346. . . . [Anoniem / Anonymous], 1686 :
[Plan van de versterkte compagniespost te Japara].
[Plan of the fortified Company post at Jepara].

347. . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1719] :
[Plan van het versterkte legerkamp te Merboeng].
[Plan of the fortified encampment at Merbung].

348. . . . J:T: Busscher, 1809 :
Kaart / van 'T inkoomen / en de / Rheede Tjipattat / Geleegen aan de West-Zijde van Noessa Cambang.
Chart / of The approach / and the / Roadstead of Cipatat / Located on the West Side of Nusakambangan.

349 . . . [Jan Theunis Busscher], 1809 :
De Baaij / Segara-Annakkan / of de Kinder Zee / Met het daarvoor gelegene Eijland / Noessa Kambang [...].
The Bay of / Segara Anakan / or the Sea of Children / With the aforelying Island of / Nusakambangan [...].

349 . . . J:nT:s Busscher, 1809 :
Kaart / van 'T inkoomen / en de / Rheede Tjalatjap.
Chart / of The approach / and the / Roadstead of Cilacap.

350. . . . [L. von Sternbach, 1807] :
Het Gezigt van de Gebergte Carrangbollong aen de Oost Zijde te zien Geleegen aen de Zuijd kant van het / Eijland Groot Java.
The View of the Karangbolong Mountains as seen at the East End Located on the South coast of the / Island of Greater Java.

350. . . . Lk: von Sternbach :
Gezigt En plattegrond teekening van de Masiegiet Sela Geleegen op Het Eijland Noesa Cambang Aan de Zuijdkand van Het Eijland Groot Java.
View And ground-plan of the Mosque of Sela Located on The Island of Nusakambangan On the South coast of The Island of Greater Java.

351. . . . H.C. Cornelius gekopiëerd door / copied by J.T.B., [ca. / c. 1810] :
Kaart / van / De Baaij van / Padjietan.
Chart / of / Pacitan / Bay.

351. . . . H:W:V: Haack, [1778] :
Caart van het Eyland Noessa Baarong; beneevens / Iava's Zuyd-Kust in dies Circumverentie.
Chart of the Island of Nusabarung; with / Java's Adjoining South Coast.

352. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
De Plaats Joana op de Landweg van Rembang te zien.
The Town of Juwana as seen from the Road from Rembang.

352. . . . [J.C. Wagner, 1790] :
Berg of hooge land van Japara.
The Mountain or high land of Jepara.

353. . . . Joris Joostensz Laerle, [1601-1603] :
Dit is de gedaente vande / Reede voor Tubon alsmen leyt / op vyff vadem water cleij= / gront [...].
This is the shape of the / Roadstead off Tuban when one is anchored / in five fathoms of water on clay ground [...].

353. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
De Plaats Grissee van de Rheede te zien.
The Town of Gresik as seen from the Roadstead.

354. . . . D.F. van Alphen, 1799 :
Gezigt van Grissée, / Van het Einde der laan te zien.
View of Gresik, / as seen From the End of the avenue.

354. . . . D.F. van Alphen, 1799 :
Gezigt van de Reede van Sourabaija / Van / De Grisséesche Pangon te zien.
View of the Surabaya Roads / as seen From / The Look-out at Gresik.

355. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
Gesigt uit de mond van de Rivier te Sourabaya naa het Eyland Madu[ra].
View from the mouth of the River at Surabaya towards the Island of Madura.

355. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
De Binnenzee Graetti [Ranoe Klindoengan] op Passoroeang.
The Lake at Grati [Ranu Kelindungan] near Pasuruan.

356. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
Gesigt van de Gebergtens by Besoeki.
View of the Mountains near Besuki.

356. . . . J.C. Wagner, 1791 :
Gesigt van het Bokken Eijland den 23. Julij 1791.
View of Pulau Kambing the 23rd of July 1791.

357. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
Banjoewangie van de Reede te zien.
Banyuwangi as seen from the Roadstead.

357. . . . [Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :
Het Eyland Baly regt over Katappan.
The Island of Bali opposite Ketapang.

III Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, Supplement op de delen I t/m V

III Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company, Supplement to Volumes I to V

Algemeen. Het laatste gedeelte van deze atlas, hierna t/m blad 423, wordt in zijn geheel ingenomen door een *Supplement* van correcties en aanvullingen op de eerder verschenen atlasdelen I t/m V. Zoals in het *Voorwoord* al is aangegeven, betreft de uitgave van de *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie* een pionierswerk op een deels nog onontgonnen terrein binnen het vakgebied van de historische cartografie, waarvan de geleidelijk aan verdergaande ontsluiting naar verwachting steeds weer tot nieuwe ontdekkingen en bredere inzichten aanleiding zal geven. Het voorliggende *Supplement* biedt in de eerste plaats een compilatie van de kaarten, plattegronden en topografische afbeeldingen met betrekking tot de eerder behandelde regio's binnen het VOC-octrooigebied die sinds de verschijning van het eerste atlasdeel in 2006 aan de redactie zijn voorgelegd als relevante aanvullingen. Daarnaast zijn hier waar nodig inhoudelijke uitbreidingen en correcties op de tekst van de voorgaande delen opgenomen, steeds gerangschikt per atlasdeel en daarbinnen per deelregio en locatie overeenkomstig de oorspronkelijke volgorde van behandeling. Deze aanvullingen en correcties zijn voor Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* hieronder samengevat op de bladen 322-323; op de bladen 324-357 vindt men vervolgens het *Supplement* voor Deel II: *Java en Madoera*, op 358-375 voor Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*, op 376-383 voor Deel IV: *Ceylon*, en op 384-423 voor Deel V: *Afrika*.

Bij de digitale uitgave van dit Deel VII: *Supplement* in 2022 is een tweede *Supplement* toegevoegd op de bladen 425-439, waarin een aantal nagekomen aanvullingen op de atlasdelen II t/m V is opgenomen.

General. The last section of this Atlas, from here up to sheet 423, is devoted entirely to a *Supplement* containing corrections and additions to the volumes I to V of the atlas already published. As was indicated in the *Preface*, the *Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company* represents a groundbreaking publication in a partly still unexplored area within the field of historical cartography, so that it is only to be expected that progress there will repeatedly give rise to new discoveries and broader understandings. In the first place, the present *Supplement* presents a compilation of the maps, ground-plans and topographical depictions relating to the regions within the charter area of the VOC already treated that have been presented to the editors as relevant additions since the first volume of the atlas appeared in 2006. As well as these, where necessary expansions with relation to content and corrections to the text of the preceding volumes have been included, arranged by volume and within that according to sub-region and location corresponding to the order in which they were originally discussed. These additions and corrections for Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* are gathered below on sheets 322-323; on sheets 324-357 we then find the *Supplement* for Volume II: *Java and Madura*, on sheets 358-375 for Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, on sheets 376-383 for Volume IV: *Ceylon*, and on sheets 384-423 for Volume V: *Africa*.

To the present 2022 digital edition of this Volume VII: *Supplement* a second *Supplement* has been added on sheets 524-439, in which a number of later additions to Volumes II to V is given.

I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam

Naast enkele geringe aanvullingen en correcties op de tekst kan hier een belangrijke toevoeging plaatsvinden in de vorm van het teruggevonden linker deel van een oorspronkelijk kaartblad uit de atlas van Isaak de Graaf, dat eerder als verloren of vermist was beschouwd, II-26b (Nationaal Archief 4.VEL 1373); dit is afgebeeld op blad 323.

Apart from some minor expansions and corrections in the text, a significant addition can be made here in the form of the left-hand side of an original map-sheet from the atlas of Isaak de Graaf that had earlier been considered lost or mislaid, namely II-26b (Netherlands National Archives 4.VEL 1373); this is shown on sheet 323.

Tekstaanvullingen en -correcties / Additions and corrections to the text

Bladen 70-71, I-8d I, II, Mozambique en Quelimane: de stranding van het compagniesschip *Baarsande* op 9 november 1711 vond plaats bij Quelimane, ca. 600 kilometer zuidelijk van de stad Mozambique op het gelijknamige eilandje. In het bijschrift wordt deze locatie enigszins verwarrend aangeduid als 'bij Mozambique'. Zie ook Deel V: *Afrika*, bladen 371-372.

Sheets 70-71, I-8d I, II, Mozambique and Quelimane: the stranding of the Company ship *Baarsande* on 9 November 1711 took place at Quelimane, about 600 kilometres to the south of the town of Mozambique on the island of the same name. In the caption this location was somewhat confusingly indicated as 'at Mozambique'. See also Volume V: *Africa*, sheets 371-372.

Bladen 180-181, I-25a I, II, Zuid-Coromandel en de ambassade van Pieter Smit naar Golkonda in 1671-1672: in de laatste alinea is door het gebruik van de term 'Vijayanagars' ten onrechte de indruk gewekt als zou het hier een dynastie betreffen; bedoeld is het vorstenrijk Vijayanagar.

Sheets 180-181, I-25a I, II, South Coromandel and Pieter Smit's embassy to Golconda in 1671-1672: in the final paragraph the use of the term 'Vijayanagars' incorrectly suggests the existence of a dynasty of that name; what was meant here is the Vijayanagar kingdom.

Bladen 184-187, I-25c, I-25d, Kasteel De Vijf Sinnen te Negapatnam (Nagappattinam): in de bijschriften is ten onrechte vermeld dat Groot-Brittannië Negapatnam na de Vierde Engelse Oorlog in 1784 aan de Republiek c.q. de VOC geretourneerd zou hebben. Bij de Vrede van Parijs van dat jaar werd bepaald dat de Britten deze vroegere hoofdzetel van het compagniesbestuur aan de Coromandelkust voorlopig in bezit zouden houden, in afwachting van het geval dat 'de Staten[-Generaal] ooit een evenwaardige plaats zouden kunnen aanbieden'. Bedoeld werd de beschutte baai bij de compagniesvestiging Trincomalee aan de oostkust van Ceylon, die door de Royal Navy als meest geschikte locatie voor een permanente basis in heel Voor-Indië werd beschouwd. Een Britse expeditiemacht had deze plaats begin 1782 weten te bezetten, maar was later in dat jaar weer van Ceylon verdreven. Deze 'evenwaardige plaats' werd nadien natuurlijk niet opnieuw aan de Britten aangeboden en zo bleef Negapatnam na 1784 *de facto* Brits bezit, een situatie die bij het Verdrag van Londen van 1814 formeel werd bevestigd. Het grote fort De Vijf Sinnen in Negapatnam is na 1784 wel afgebroken.

Sheets 184-187, I-25c, I-25d, De Vijf Sinnen Castle at Negapatnam (Nagappattinam): in the captions it was wrongly stated that Great Britain returned Negapatnam to the Republic or the VOC after the Fourth Anglo-Dutch War in 1784. At the Treaty of Paris of that year it was stipulated that the British would for the time being retain possession of this former VOC headquarters on the Coromandel Coast, 'in case the States-General should ever be able to offer a place of equivalent value'. This alluded to the sheltered bay near the Company settlement of Trincomalee on the east coast of Ceylon, which the Royal Navy considered the most suitable place for a permanent base in the whole of India. A British expeditionary force had managed to occupy this place at the beginning of 1782, but later that year was expelled from Ceylon again. This 'place of equivalent value' naturally was never offered, and so Negapatnam *de facto* remained a British possession after 1784, a situation that was formally confirmed with the Treaty of London in 1814. The great fort *De Vijf Sinnen* at Negapatnam was demolished after 1784.

Bladen 288-289, II-8, Golf van Siam: in het bijschrift wordt met betrekking tot Cambodja de 'Stad van Cambodia' niet geheel terecht gelijkgesteld met de huidige hoofdstad Phnom Penh. De compagniesloge was gelegen nabij de hofstad Oudong, iets stroomopwaarts van Phnom Penh aan de Tonle Sap, de rivier die het gelijknamige grote meer verbindt met de Mekong.

Sheets 288-289, II-8, Gulf of Siam: in the caption with reference to Cambodia the *Stad van Cambodia* is not completely accurately identified with the present capital Phnom Penh. The Company lodge was located near the capital Oudong, a little upstream of Phnom Penh, on the Tonle Sap, the river that joins the lake of that name with the Mekong.

Bladen 302-303, II-16 I, II, III, IV, Makassar: in het bijschrift wordt abusievelijk gesteld dat de compagniesadvocaat Pieter van Dam in 1700 Makassar bezocht. Van Dam is nooit in Makassar geweest (in 1700 was hij al 79 jaar oud!); bedoeld was dat hij de stad en Fort Rotterdam in dat jaar beschreef in zijn bekende overzichtswerk *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*.

Sheets 302-303, II-16 I, II, III, IV, Makassar: in the caption it is erroneously stated that the Company lawyer Pieter van Dam visited Makassar in 1700. Van Dam was never in Makassar (in 1700 he was already aged 79); the intention is that he described the town and Fort Rotterdam in that year in his well known general work *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*.

Bladen 366-367, II-39 I, Overveens Eilanden: deze archipel, de Zhoushan-eilanden voor de oostkust van China nabij de baai van Hangzhou, kreeg zijn Nederlandse naam inderdaad van het jacht *Overveen*, zoals vermeld in het bijschrift. Dit schip verkende de eilandengroep echter pas bij de derde vlootexpeditie onder admiraal Balthasar Bort, in 1664-1665, in plaats van tijdens de eerste in 1662.

Sheets 366-367, II-39 I, Overveens Islands: this archipelago, the Zhoushan Islands off the east coast of China near the bay of Hangzhou, was indeed given its Dutch name from the yacht *Overveen*, as mentioned in the caption. However, this ship only explored the island-group during the third expedition under Admiral Balthasar Bort, in 1664-1665, instead of during the first one in 1662.

Bladen 374-375, II-41, Ontdekkingen bij Japan: bij de korte beschrijving in het bijschrift van de verkenningsreis in 1639 naar de 'Goud- en Zilvereilanden' onder commandeur Mathijs Hendricksz Quast is de familienaam van de tweede expeditieleider Abel Jansz weggevallen; zijn volledige naam is Abel Jansz Tasman. Bij de expeditie van 1643 onder Maerten Gerritsz de Vries is februari 1643 als maand van vertrek genoemd, maar dit betrof de afreis uit Batavia; van Ternate vertrokken de schepen op 4 april 1643.

Sheets 374-375, II-41, Discoveries near Japan: in the short description in the caption referring to the voyage of exploration in 1639 to the 'Gold and Silver Islands' under Commander Mathijs Hendricksz Quast, the family name of the second leader Abel Jansz has been omitted; the full name is Abel Jansz Tasman. During the expedition of 1643 under Maerten Gerritsz de Vries, February 1643 is mentioned as the month of setting out, but this applied to the departure from Batavia; the ships left Ternate on 4 April 1643.

Aanvullingen van kaarten, plattegronden en topografische afbeeldingen / Additions to the maps, ground-plans and topographical depictions

blad / sheet 323:

Nationaal Archief, 4.VEL 1373 [= Atlas Amsterdam / Atlas Isaak de Graaf II-26b linker deel / left section].

[Isaak de Graaf, ca. / c. 1695] :

Gesight van 't Eylandjie Gounong=apij, benoorden Banda.

View of the Island of Gunung Api, north of Banda.

Rosingyn. Beoosten Banda.

Rozengain. East of Banda.

Schaalstok van 10 Rhynlandze Roeden = [ca. 1 : 720].
Scale-bar of *10 Rhynlandze Roeden* = [approximately 1 : 720].

2 aanzichten in vogelvluchtperspectief : ms op papier, gekleurd, 52,5 x 37 cm.
2 views in bird's-eye perspective : ms on paper, coloured, 52.5 x 37 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven, rechtsonder.
Orientation: north is up, lower right.

Goenoeng Api en Rozengain. De twee aanzichten van eilanden in de Banda-archipel, boven Goenoeng Api (Gunung Api) en onder Rozengain, vormen tezamen de linker helft van Isaak de Graafs atlasblad II-26b. Het rechter deel is in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* afgebeeld en beschreven op de bladen 330-331, met de nu onjuist gebleken vermelding dat de linker helft met de tekeningen van Goenoeng Api en Rozengain niet bewaard was gebleven. De aanduidingen in de titels met betrekking tot de ligging van de eilanden 'benoorden Banda' en 'beoosten Banda' verwijzen weer naar het grootste eiland Banda Besar of Lontor (Lontar) en niet naar het kleinere hoofdeiland Banda Neira (Bandanaira), waar in de compagniestijd het gouvernement Banda was gevestigd. Het vulkaaneiland Goenoeng Api tegenover Banda Neira was voor de VOC economisch niet van betekenis en had dan ook geen loge. Op Rozengain, waarvan de vernederlandste naam een verbastering is van het oorspronkelijke Sarangoeni (Saranguni), had de Compagnie na 1622 wel een permanente vestiging. Zoals goed is te herkennen in de tekening, bestond deze uit een afzonderlijk van elkaar gelegen kleine versterking op de enige hoogte en een kantoor met pakhuizen aan de noordzijde van het eilandje. De muskaatnotenteelt op de perken (compagniesplantages) van Rozengain was na 1640 langere tijd onderbroken in het kader van het VOC-beleid om alle productie van nootmuskaat en foelie op de grotere eilanden Lontor, Banda Neira en Ai te concentreren, maar was omstreeks 1685, toen vermoedelijk het origineel van deze tekening werd gemaakt, op bescheiden schaal weer hervat. Zie ook Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*, bladen 351-352.

Gunung Api and Rozengain. The two views of islands in the Banda Archipelago, above of Gunung Api and below of Rozengain, together form the left-hand half of Isaak de Graaf's atlas-sheet II-26b. The right-hand half is shown in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* and described on sheets 330-331, with the statement, which has now turned out to be incorrect, that the left-hand side with the drawings of Gunung Api and Rozengain had not been preserved. The indications in the titles relating to the location of the islands 'to the north of Banda' and 'to the east of Banda' again refer to the largest island of Banda Besar or Lontor (Lontar), and not to the smaller main island of Banda Neira (Bandanaira), where in the time of the Company the government of Banda had its seat. The volcanic island of Gunung Api opposite Banda Neira was not of any economic importance to the Company and therefore had no lodge. After 1622 the Company did have a permanent settlement on Rozengain, of which the dutchified name is a corruption of the original Saranguni. As can readily be seen from the drawing, this consisted of a separate small fort on the only height and an office with warehouses on the northern side of the island. The cultivation of nutmeg in the *perken* (Company plantations) on Rozengain was interrupted for some time after 1640 in connection with the VOC policy of concentrating all production of nutmeg and mace on the main islands of Lontor, Banda Neira and Ai, but was resumed around 1685, when presumably the original of this drawing was made. See also Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, sheets 351-352.

Gesight van't Eylandje Gonnongapij, benoorden Banda.

ROSINGYN. Sconsten Banda.

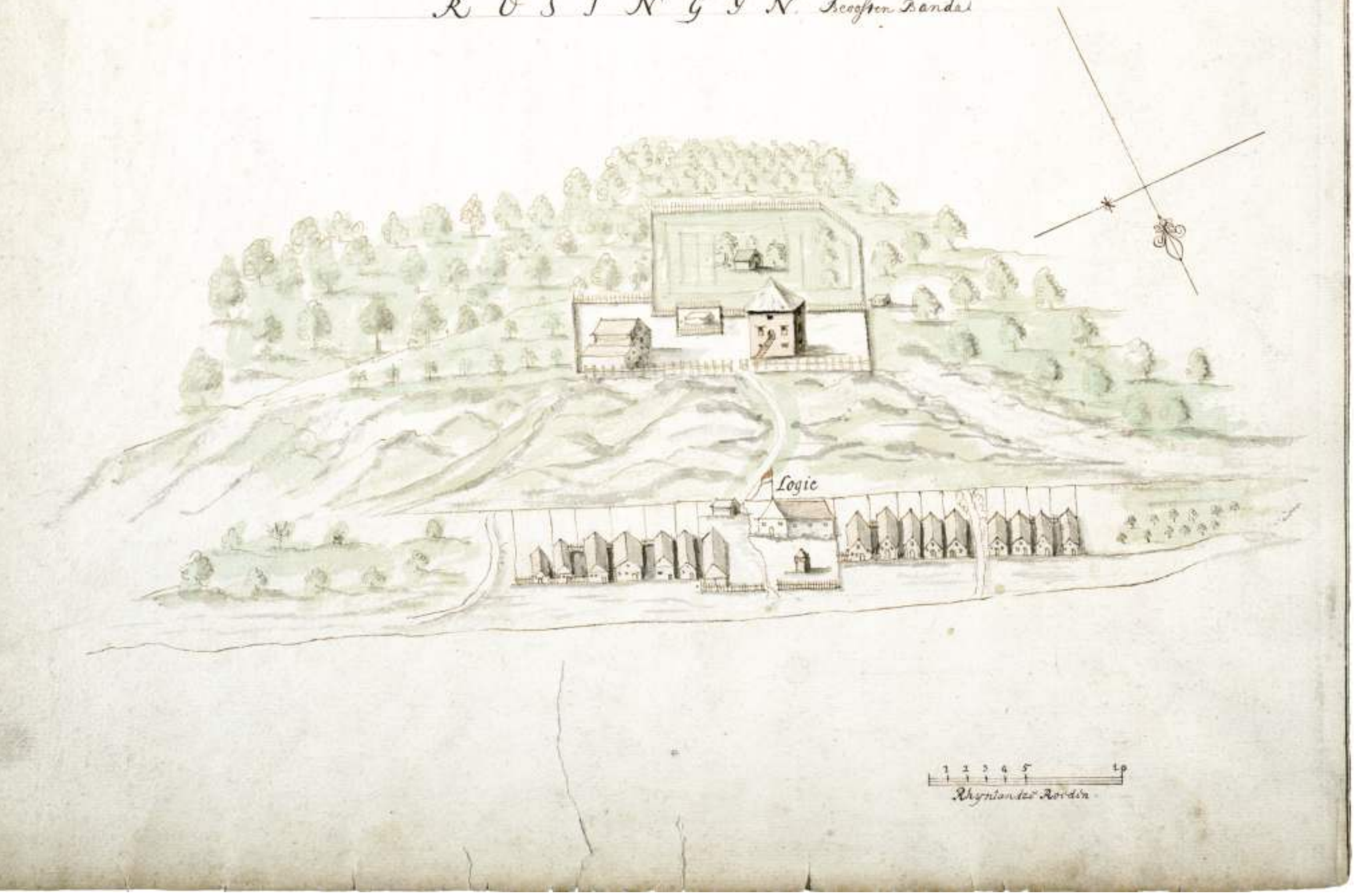

II: Java en Madoera / Java and Madura

De aanvullingen op de tekst van Deel II: *Java en Madoera* betreffen in hoofdzaak enkele nadere toeschrijvingen van kaarten en tekeningen. Bij het hierna toegevoegde kaart- en beeldmateriaal t/m blad 357 gaat het in meerderheid om topografische afbeeldingen van diverse locaties uit de tweede helft van de achttiende en de vroege negentiende eeuw, waaronder belangrijke tekeningen van Jan Brandes, Daniël François van Alphen en Hendrik Jacob Wardenaar uit particuliere collecties en de Nationale Bibliotheek van Indonesië.

The additions to the text of Volume II: *Java and Madura* relate mainly to a number of more accurate ascriptions of maps and drawings. With the added cartographic and visual material up to sheet 357, the majority of cases are topographical depictions of various locations dating from the eighteenth and the early nineteenth centuries, including important items by Jan Brandes, Daniël François van Alphen and Hendrik Jacob Wardenaar from private collections and the National Library of Indonesia.

Tekstaanvullingen en -correcties / Additions and corrections to the text

Bladen 87, Bantam; 102, Batavia; 184, Onrust; 379, Japara: de fraaie aquareltekeningen met aanzichten van de genoemde plaatsen op deze bladen uit een anonieme serie in het bezit van de Bibliothèque nationale de France in Parijs zijn vermoedelijk tussen 1658 en 1665 vervaardigd door of voor de onderchirurgijn in compagniesdienst Wouter Schouten, of anders enkele jaren later door een onbekende navolger. Schouten bereisde in die periode grote delen van het octrooigebied van de VOC, waarvan hij in 1676 verslag deed in boekvorm met de uitgave van zijn befaamde *Oost-Indische Voyagie*. Veel van de gravures in dit werk komen sterk overeen met de serie tekeningen in Parijs; zie in dit verband ook de delen III: *Indische Archipel en Oceanië*, IV: *Ceylon* en, voor een aanvullende toeschrijving, VI: *Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland*.

Sheets 87, Bantam; 102, Batavia; 184, Onrust; 379, Japara: the fine water-colour drawings with views of these places on the sheets mentioned, from an anonymous series held by the *Bibliothèque nationale de France* in Paris, presumably were made between 1658 and 1665 by or for the under-surgeon in Company service Wouter Schouten, or otherwise a few years later by an unknown follower. In that period Schouten travelled through large parts of the charter area of the VOC, and in 1676 he reported on these in print with the publication of his famous *Oost-Indische Voyagie*. Many of the engravings in this work correspond closely with the series of drawings in Paris; in this connection, see also Volumes III: *Malay Archipelago and Oceania*, IV: *Ceylon*, and, for an additional ascription, VI: *India, Persia, Arabian Peninsula*.

Bladen 90, Bantam; 107, Batavia; 344, Cheribon; 354, Tegal; 362-363, Semarang; 374-375, Koeala Demak; 378, Japara; 401-402, Grissee; 407-409, Soerabaja; 420, Pasoeroean; 429, Bangkalan: de plattegronden van diverse compagniesvestigingen op Java en Madoera gereproduceerd op de genoemde atlasbladen behoren tot twee goeddeels identieke kaartenseries, waarvan de ene zich bevindt in het Nationaal Archief in Den Haag en de andere in de Collectie Bodel Nijenhuis in de Universiteitsbibliotheek Leiden. Bij het latere onderzoek voor de uitgave van Deel IV: *Ceylon* is gebleken dat de serie in het Nationaal Archief, die daar overigens niet als samenhangend geheel is geïnventariseerd en ook niet meer geheel compleet is, waarschijnlijk in 1722 is vervaardigd door of ten behoeve van Pieter Gijsbert Noodt. Deze militair ingenieur en latere gouverneur aan de Kaap (1727-1729) werd eind 1717 in de functie van 'directeur der approches en fortificatiën in Indië' door de Heren Zeventien belast met de opdracht in het gehele octrooigebied van de VOC de verdedigingswerken in de afzonderlijke compagniesvestigingen te inspecteren, in kaart te brengen en aansluitend te rapporteren over mogelijke verbeteringen (zie *Ceylon*, blad 16). In 1722 deed hij Java aan, waar hij vermoedelijk mede de beschikking kreeg over kaartmateriaal dat daar recentelijk was aangemaakt in samenhang met militaire operaties door compagnietroepen in Oost-Java tijdens een opstand aldaar tegen het bewind van soesoehoenan Pakoeboewono I in 1717-1719 (bladen 407-409). Van Noodts verzamelde kaarten uit zijn rapportage is later in de Republiek klaarblijkelijk een serie in kopie vervaardigd, die tegenwoordig nog wel compleet aanwezig is in de Universiteitsbibliotheek Leiden.

Sheets 90, Bantam; 107, Batavia; 344, Cirebon; 354, Tegal; 362-363, Semarang; 374-375, Kuala Demak; 378, Japara; 401-402, Grisik; 407-409, Surabaya; 420, Pasuruan; 429, Bangkalan: the ground-plans of various Company settlements in Java and Madura reproduced on the atlas sheets mentioned belong to two largely identical series of maps, one of which is to be found in the Netherlands National Archives in The Hague, and the other in the Bodel Nijenhuis Collection of the Leiden University Library. During later research for Volume IV: *Ceylon* it was discovered that the series in the Netherlands National Archives, which is not listed as a connected set there and is also no longer complete, was probably made in 1722 by or for Pieter Gijsbert Noodt. At the end of 1717 this military engineer and later governor of the Cape (1727-1729) was appointed by the Gentlemen Seventeen to the position of 'director of the approaches and fortifications in the Indies' with the task of inspecting the defensive works in the different Company settlements in the charter area of the VOC, and to map them and then to report on possible improvements (see Ceylon, sheet 26). In 1722 he visited Java, and there he presumably also gained access to map material that had recently been compiled in connection with the military operations conducted by Company troops in East Java during a rebellion there against the rule of Susuhunan Pakubuwana I in 1717-1719 (sheets 407-409). Apparently a series of copies of Noodt's collected maps from his report was later made in the Republic, and this is now present in a complete form in the Leiden University Library.

Bladen 256-257, Batavia: bij de transcriptie van de inschriften in de kaart van de buitenplaats aan de Jacatraweg van Jan Schreuder, raad extraordinair van Indië, is de datering ten onrechte aangegeven als 1735; dit moet zijn 1755. Bij wijze van aanvulling kan worden vermeld dat deze buitenplaats op de grote kaart van Batavia en omstreken door Pieter Tency uit 1797 op de bladen 112-113 van Java en Madoera is vermeld als eigendom van 'DEd: Wiese', de latere gouverneur-generaal Albertus Henricus Wiese (1805-1808).

Sheets 256-257, Batavia: in the transcription of the captions on the map of the country estate on the Jacatraweg by Jan Schreuder, councillor extraordinary of the Indies, the date has been given wrongly as 1735; this should be 1755. By way of extra information we can mention that on the large map of Batavia and environs by Pieter Tency from 1797 on sheets 112-113 of *Java and Madura* this country estate is said to be the property of *DEd: Wiese*, the later governor-general Albertus Henricus Wiese (1805-1808).

Aanvullingen van kaarten, plattegronden en topografische afbeeldingen / Additions to the maps, ground-plans and topographical depictions

blad / sheet 324:

Forschungsbibliothek Gotha, Chart B. 533 fols. 178V-179R.

[Caspar Schmalkalden, ca. / c. 1652] :

Die Stadt Batavia alias Jacatra auf der Insel Java in Ost-Indien.

De stad Batavia of Jacatra op het eiland Java in Oost-Indië.

The city of Batavia or Jacatra on the island of Java in the East Indies.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 19,5 x 30 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 19.5 x 30 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Batavia. In Deel II: *Java en Madoera* is ernaar gestreefd een volledig overzicht te geven van alle nog bestaande manuscriptplattegronden van Batavia uit de compagniestijd en de aansluitende periode tot 1816. Voor de volledigheid is hier nog de plattegrond toegevoegd die voorkomt in het handgeschreven reisverslag van Caspar Schmalkalden in de Forschungsbibliothek Gotha (zie hiervoor blad 77 e.v.). Het betreft in dit geval waarschijnlijk echter geen origineel werk; zijn kaartje lijkt een bewerking van de gedrukte plattegrond van Clement de Jonghe uit ca. 1650, die nadien tot ver in de achttiende eeuw in diverse aangepaste versies en bij verschillende uitgevers steeds weer herdrukken beleefde.

Batavia. In Volume II: *Java and Madura* efforts were made to provide a complete survey of all extant manuscript plans of Batavia from the time of the Company and following period up to 1816. For the sake of completeness, another plan is added here that occurs in the hand-written travel account by Caspar Schmalkalden in the *Forschungsbibliothek* in Gotha (see sheets 77 and following). However, this is probably not his original work; his little map looks like a reworking of the printed plan by Clement de Jonghe from about 1650, which then underwent numerous reprintings until far into the eighteenth century in various adapted forms and with different publishers.

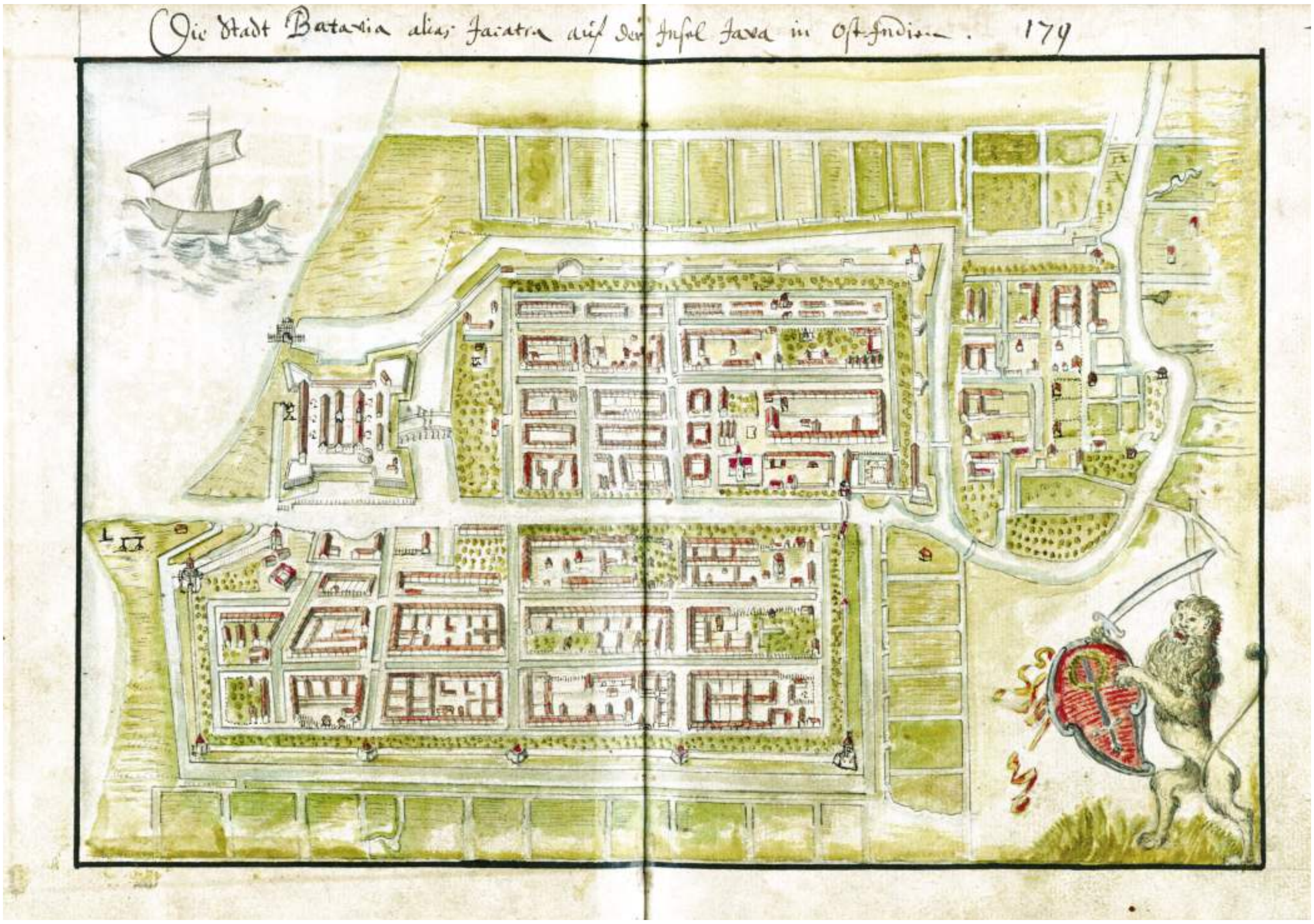

blad 325 boven / sheet 325 above:

British Library, Add. Ms. 34.184 fol. 57.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :

[Kaart van het westelijke gedeelte van Java].

Schaalstok van 30 Duijtsche Mijlen Vijftien Voor een Graedt = [ca. 1 : 3.472.000].
Scale-bar of *30 Duijtsche Mijlen Vijftien Voor een Graedt* = [approximately 1 : 3,472,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 17 x 21 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 17 x 21 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

blad 325 onder / sheet 325 below:

British Library, Add. Ms. 34.184 fol. 59.

[Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :

[Kaart van het oostelijke gedeelte van Java met Madoera, Bali en Lombok].

[Chart of the eastern part of Java with Madura, Bali and Lombok].

Schaalstok van 30 Duijtsche Mijlen Vijftien Voor Een Graed = [ca. 1 : 3.472.000].
Scale-bar of *30 Duijtsche Mijlen Vijftien Voor Een Graed* = [approximately 1 : 3,472,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 17 x 21 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 17 x 21 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Java en Madoera. In het eerder genoemde zeeatlasje door Johannes Vingboons uit ca. 1660, nu in de British Library (zie hiervoor blad 44 e.v.) zijn Java met de buureilanden Madoera, Bali en Lombok en de zuidpunt van Sumatra verdeeld over twee kaartbladen. Deze zijn hier gereproduceerd op blad 325 boven en onder, als aanvulling op het overzicht van de kaarten van Java als geheel op de bladen 22-37 in Deel II: *Java en Madoera*.

Java and Madura. In the sea atlas by Johannes Vingboons from about 1660 mentioned earlier, now in the British Library (see sheets 44 and following), Java and the neighbouring islands of Madura, Bali and Lombok and the southern tip of Sumatra have been divided over two map sheets. These are reproduced here on sheet 325 above and below, as an addition to the survey of the maps of Java as a whole on sheets 22-37 in Volume II: *Java and Madura*.

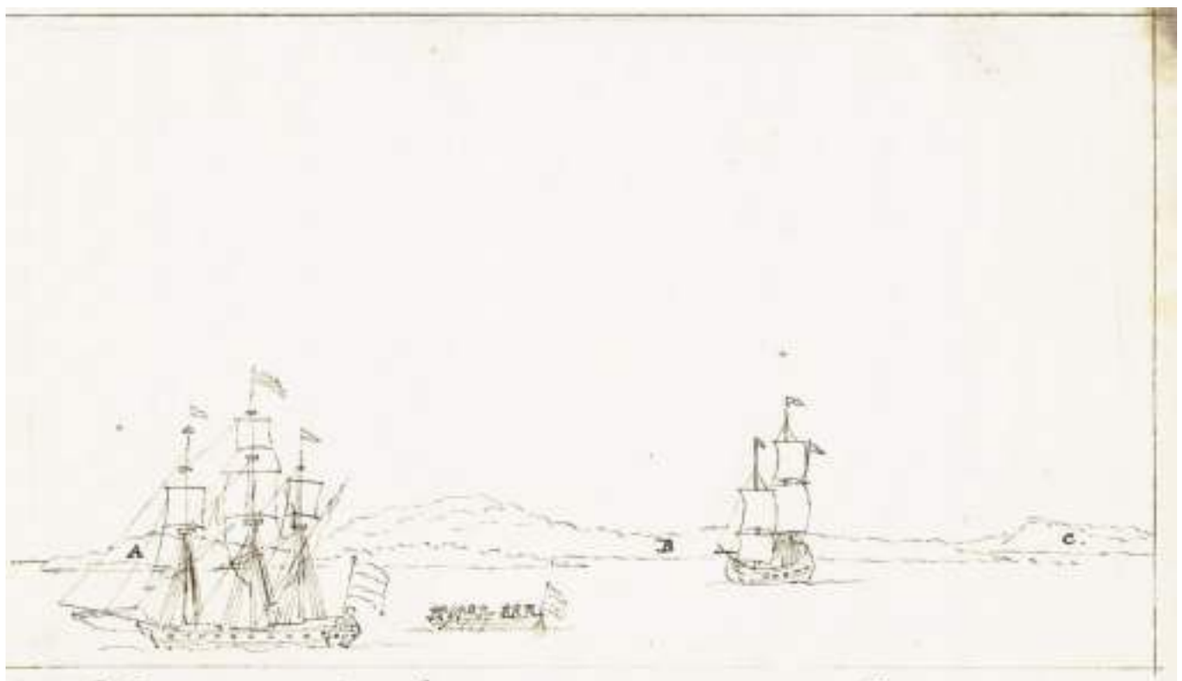

Le Detroit de la Sunde entre les Isles de Sumatra & de Java dans la Mer des Indes. A Princes Eyland B Java C Het Nieu Eyland
Cette Entrée s'appelle (behoude Passagie) parce qu'on y trouve a une petite distance Ancrage de 30 a 40 Brasses D'Eau

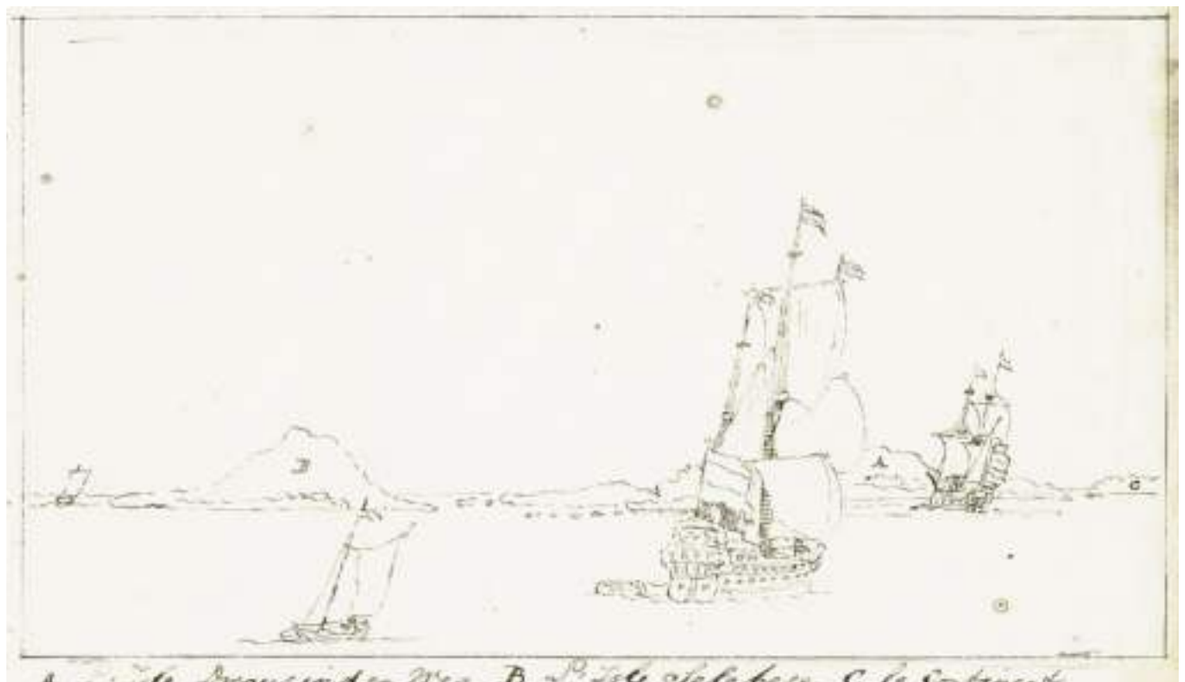

A L'Isle Prince in den Weg B De Isle Selebes C Le Continent au detroit de La Sonde entre les Isles de Sumatra & de Java

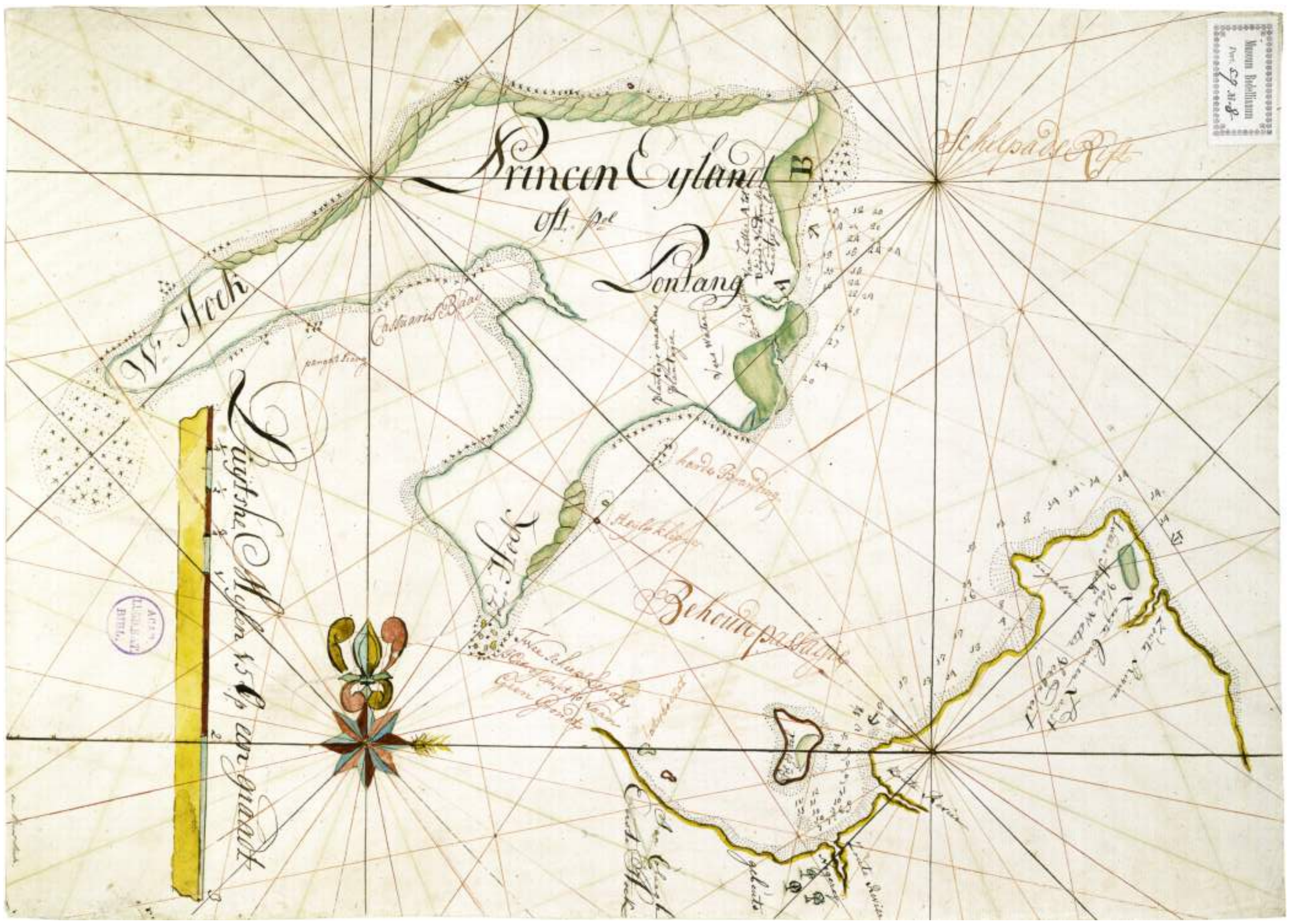

blad 326 linksboven / sheet 326 upper left:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5, 4.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

Le Detroit de la Sunde entre les Isles de Sumatra & de Java / dans la Mer des Indes.

Straat Soenda tussen de Eilanden Sumatra en Java / in de Zee van Oost-Indië.

The Sunda Strait between the Islands of Sumatra and Java / in the Sea of the East Indies.

Pentekening op papier, 8,5 x 14,5 cm.
Pen drawing on paper, 8.5 x 14.5 cm.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m C en een aantekening :
Explanations: [below] a key to the letters A to C and a note :

A. Prinsen Eyland.
B. Java.
C. Het Nieu Eyland.
Cette Entrée s'appelle (behoude Passagie) perce qu'on ij trouve a une petite distance Ancrage de 30 a 40 Brasses d'Eau.

Straat Soenda. Het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden bezit een schetsboekje uit 1816 van een verder onbekende tekenaar H.B. Hoppenstok, waarin onder meer pentekeningen voorkomen met voorstellingen uit de compagniestijd van verschillende locaties aan de Perzische Golf en de Malabarkust (zie Deel VI: *Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland*), in Straat Soenda en aan de noordkust van West-Java. Het gaat daarbij om kopieën van anonieme, nu niet meer bekende Nederlandse originelen van omstreeks 1690 of iets later, vermoedelijk uit de kring van Nicolaas Witsen, met overwegend Franstalige bijschriften. Op blad 326 boven zijn twee van deze voorstellingen met betrekking tot Straat Soenda gereproduceerd, links met een gezicht op het Prinseneiland (A, Poelau Panaitan), de achterliggende kust van Java bij de Tweede Punt (B) en het Nieuwe Eiland of Meeuweneiland (C, Poelau Peutjang), rechts met een blik op de eilanden Dwars-in-de-Weg (B, Poelau Sangiang) en Sebesi (C) bij het nauwste, oostelijke deel van Straat Soenda. Het Prinseneiland is op blad 326 onder weergegeven in een afzonderlijke anonieme kaart op grote schaal, vermoedelijk uit de eerste decennia van de achttiende eeuw. Deze kaart, van een gangbaar standaardtype in de VOC-cartografie met betrekking tot Java, dient als aanvulling op de bladen 38-42 in Deel II: *Java en Madoera*, waar dit eiland en de belangrijke 'Behouden Passage' door de zeeëngte langs de Eerste en de Tweede Punt van Java alleen in kleinschaliger kaarten van Straat Soenda als geheel opgenomen zijn.

Sunda Strait. The *Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde* in Leiden possesses a little sketch-book from 1816 by an otherwise unknown artist H.B. Hoppenstok, which contains among other things depictions from the time of the Company of various locations in the Persian Gulf and the Malabar Coast (see Volume VI: *India, Persia, Arabian Peninsula*), in the Sunda Strait and on the north coast of West Java. These are copies of anonymous, now no longer known Dutch originals from around 1690 or a little later, presumably from the circle of Nicolaas Witsen, with captions mostly in French. On sheet 326 above two of these depictions relating to the Sunda Strait are reproduced, on the left with a view of Prinsen Island (A, Pulau Panaitan), the coast of Java lying behind it at the Second Point (B), and the Nieuwe Island or Meeuwen Island (C, Pulau Peucang), and on the right a view of the islands Dwars-in-de-Weg (B, Pulau Sangiang) and Sebesi (C) at the narrowest, easterly part of the Sunda Strait. On sheet 326 below Prinsen Island is shown in a separate anonymous map to a larger scale, presumably from the first decades of the eighteenth century. This map, of a usual standard type in VOC cartography with relation to Java, serves as supplement to sheets 38-42 in Volume II: *Java and Madura*, where this island and the important *Behouden Passage* (Save Passage) through the narrows past the First and Second Points of Java are only included on smaller-scale maps of the Sunda Strait as a whole.

blad 326 rechtsboven / sheet 326 upper right:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,8.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

[Het nauwste deel van Straat Soenda].

[The narrowest part of the Sunda Strait].

Pentekening op papier, 8,5 x 14,5 cm.
Pen drawing on paper, 8.5 x 14.5 cm.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m C :
Explanations: [below] a key to the letters A to C :

A. L'Isle Dwars in den Weg.
B. L'Isle Selebese.
C. Le Continent au detroit de La Sonde entre Les Isles de Sumatra & de Java.

blad 326 onder / sheet 326 below:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 006-15-004.

[Anoniem, 1700-1730] :
[Anonymous, 1700-1730] :

[Kaart van het Princen Eylandt oft Pol. Pontang].

[Chart of Prinsen Island or Pulau Panaitan].

Schaalstok van 3 Duijtsche Mylen 15 Op een graadt = [ca. 1 : 114.000].
Scale-bar of *3 Duijtsche Mylen 15 Op een graadt* = [approximately 1 : 114,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 36,5 x 51 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 36.5 x 51 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

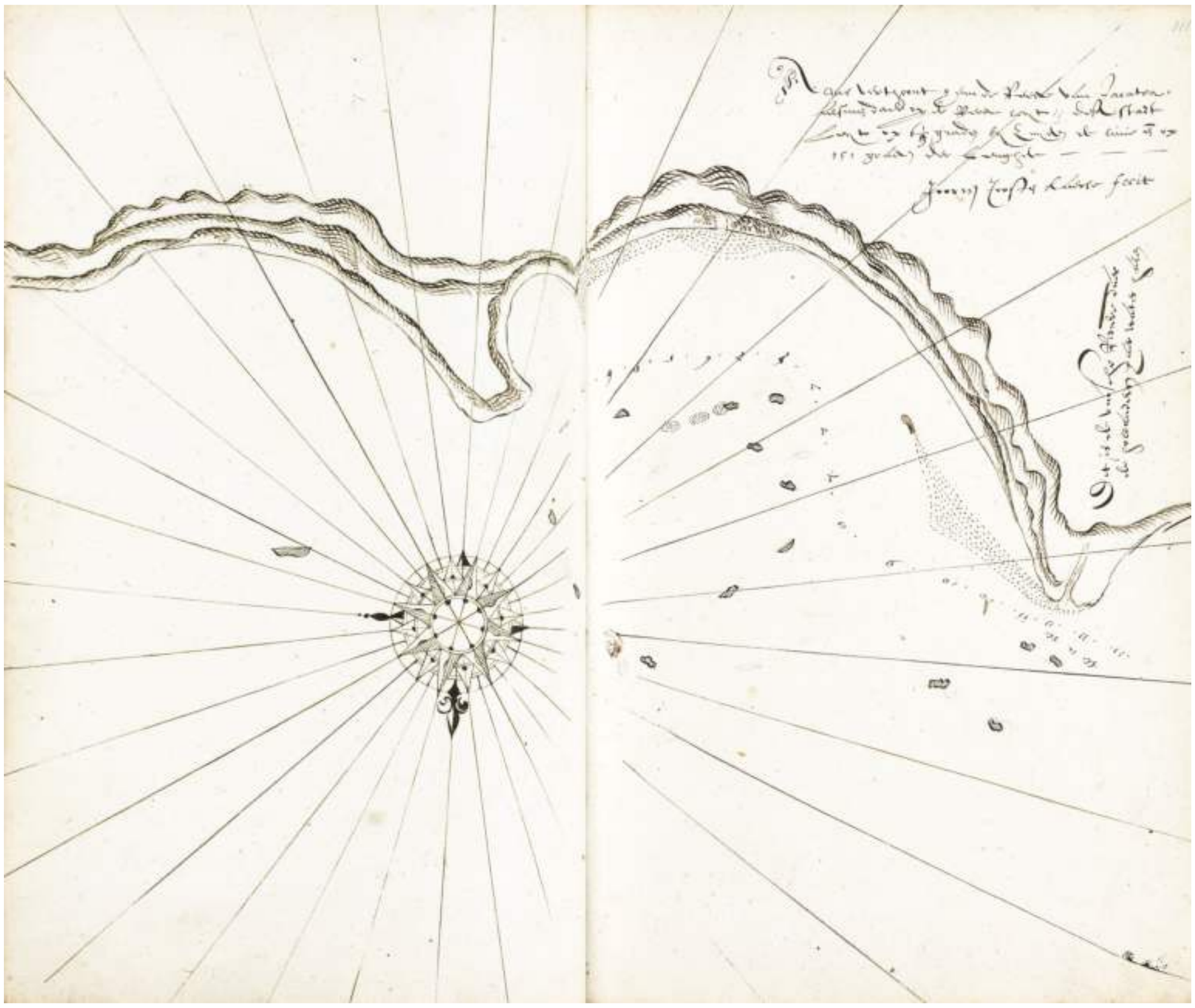

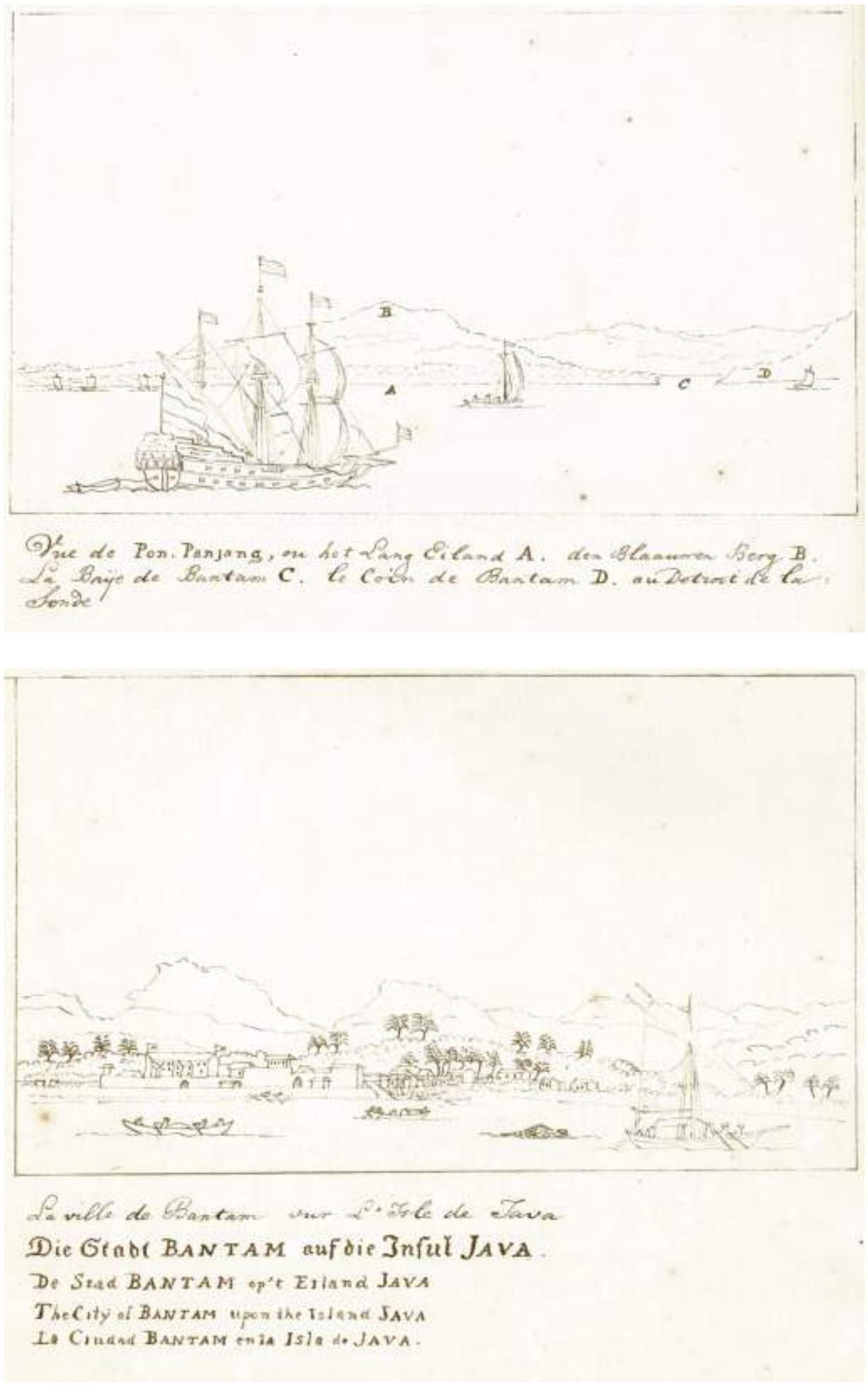
B
A
C
D
Vue de Pon. Panjang, ou het Lang Eiland A. den Blaauwen Berg B.
La Baije de Bantam C. le Coin de Bantam D. au Detroit de la Sonde
La ville de Bantam sur l'Isle de Java
Die Stadt BANTAM auf die Insul JAVA.
De Stad BANTAM op't Eiland JAVA
The City of BANTAM upon the Island JAVA
La Ciudad BANTAM en la Isla de JAVA.

blad 327 boven / sheet 327 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 110V-111R.

Jooris Joosten Laerle fecit, [1601-1603] :

Aldus verthoont hem de reede van Jacatra / als men daer op reede leyt. [...].

Thus the roadstead of Jacatra presents itself / when one is anchored there in the roads. [...].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 41 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [rechtsboven] een beschrijving als vervolg op de titel :
Explanations: [upper right] a description in continuation of the title :

Deze stadt / leyt op 6 1/9 graden by zuyden de linie ende op / 151 graden der lenghde. / Jooris Joosten Laerle fecit.

Baaien van Bantam en Batavia. In Deel II: *Java en Madoera* zijn op de bladen 84, 94 en 401 schetskaarten van de reedes van respectievelijk Bantam, Jacatra en Toeban uit het journaal van het schip *Gelderland* gereproduceerd, dat in 1601-1603 deelnam aan de 'Vijfde Schipvaart' naar Oost-Indië onder admiraal Wolfert Harmensz. De maker van deze en andere kaarten en tekeningen in het journaal was Joris Joostensz Laerle, die de reis als ziekentrooster en onderstuurman meemaakte. De in *Java en Madoera* afgebeelde kaarten betroffen echter alleen zijn weergaven tijdens de heenreis naar Java en verder naar de Molukken. Hoewel ze inhoudelijk weinig toevoegen, zijn in dit *Supplement* voor de volledigheid met betrekking tot Java nu ook Laerles schetskaarten van de baai van Jacatra (blad 327 boven) c.q. Batavia/Jakarta en van Toeban (blad 353 boven) van de terugreis uit de oostelijke Archipel opgenomen. De tekening op blad 327 midden uit het hiervoor genoemde Hoppenstok-album is een aanzicht van de baai van Bantam (C) vanuit zee omstreeks 1690, met links vooraan het Lange Eiland of Poelau Pandjang en zijn enige heuvel, de 'Blaauwe Berg' (A, B), en rechts de Hoek van Bantam of Sint Nicolaaspunt (Tandjoeng Poedjoet) en de toegang tot Straat Soenda (D). Op blad 317 onder is uit hetzelfde album een schetsmatig gezicht op de stad Bantam met meertalige titel overgenomen, waarin links direct aan zee het in 1687 voltooide compagniesfort Speelwijck is te herkennen.

Bays of Bantam and Batavia. In Volume II: *Java and Madura* on sheets 84, 94 and 401 we have reproduced sketch maps of the roadsteads of Bantam, Jacatra and Tuban from the log of the ship *Gelderland* which took part in the Fifth Fleet to the East Indies under Admiral Wolfert Harmensz in 1601-1603. The maker of these and other maps and sketches in the log was Joris Joostensz Laerle, who went on the voyage as almoner and junior helmsman. However, the maps shown in *Java and Madura* were only his pictures made during the voyage out and onward to the Moluccas.

Although they do not add much with regard to content, for the sake of completeness with regard to Java in this *Supplement* Laerle's sketch-maps of the bay of Jacatra (sheet 327 above), that is, Batavia or Jakarta, and of Tuban (sheet 353 above) from the voyage back from the eastern Archipelago are included. The drawing on sheet 327 centre from the Hoppenstok album mentioned above is a view of the bay of Bantam (C) from the sea from about 1690, with on the left in front the Lange Island or Pulau Panjang and its only hill, the *Blaauwe Berg* (A, B), and on the right Bantam Point or Saint Nicholas Point (Tanjung Pujut) and the entrance to the Sunda Strait (D). On sheet 317 below an outline view of the town of Bantam with a title in several languages has been taken from the same album, in which the Company fort *Speelwijck* completed in 1687 can be seen right on the seashore.

blad 327 midden / sheet 327 centre:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,7.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

Vue de Pou. Panjang, ou het Lang Eiland.

Gezicht op Poelau Pandjang, of het Lange Eiland.

View of Pulau Panjang, or the Long Island.

Pentekening op papier, 9 x 14,5 cm.
Pen drawing on paper, 9 x 14.5 cm.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m D :
Explanations: [below] a key to the letters A to D :

A. Het Lang eiland.
B. Den Blaauwen Berg.
C. La Baije de Bantam.
D. Le Coin de Bantam, au Detroit de la Sonde.

blad 327 onder / sheet 327 below:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,10.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

La ville de Bantam sur L'Isle de Java.

De Stad Bantam op't Eiland Java.

The Citij of Bantam upon the Island Java.

Pentekening op papier, 8,5 x 14,5 cm.
Pen drawing on paper, 8.5 x 14.5 cm.

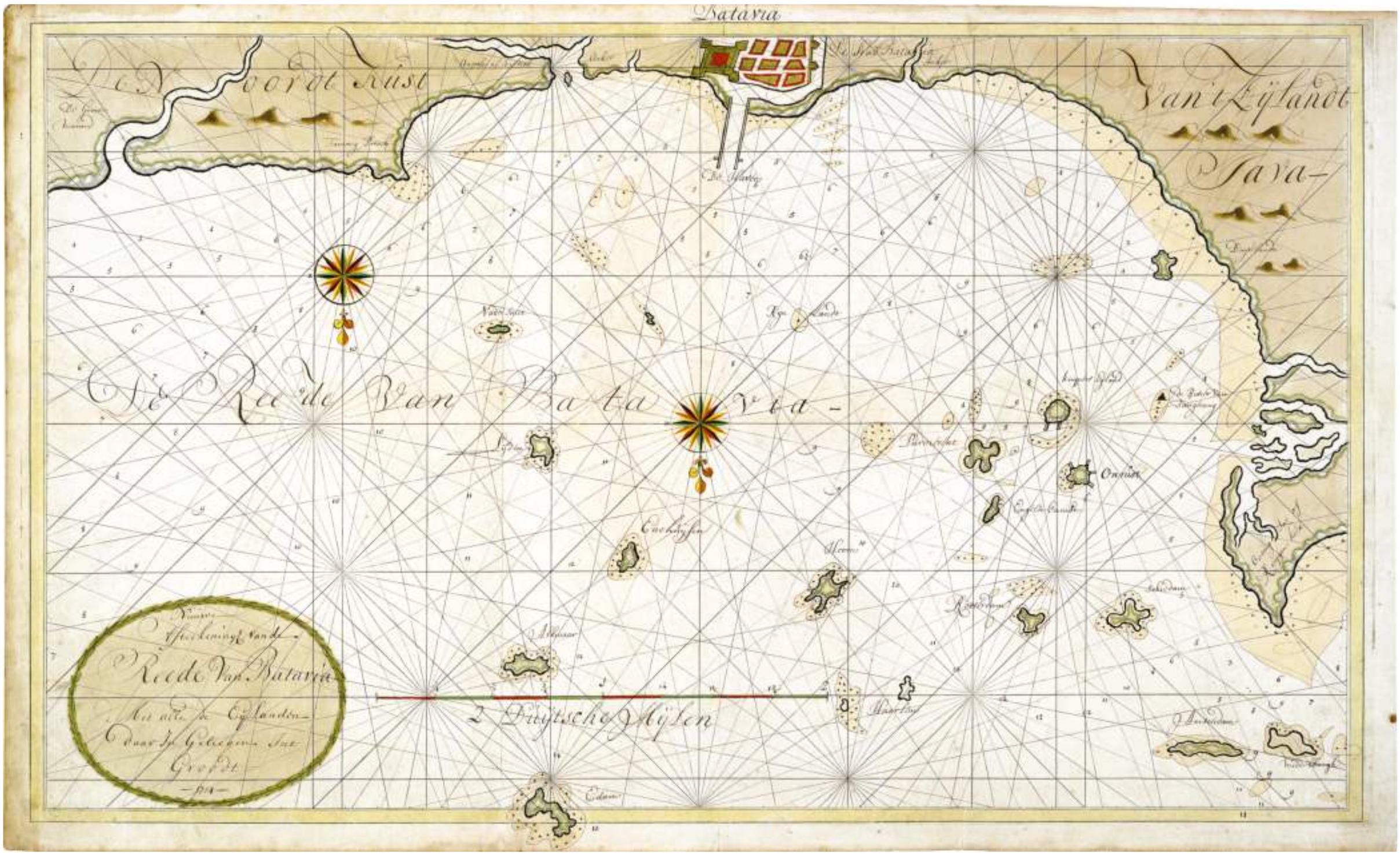
Batavia
De Noorder Kust
Van 't Eijlanden
Java-
De Reede Van Batta Via-
Nieuwe Afteekeningh van de Reede Van Batavia Met alle de Eijlanden daar In Geleegen Int Groodt 1714
2 Duijtsche Mijlen

blad 328 boven / sheet 328 above:

Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, A.3360(02).

[Gerard van Keulen], 1714 :

Nieuwe / Afteekeningh van de / Reede Van Batavia / Met alle de Eijlanden / daar In Geleegen Int / Groodt / 1714.

New / Depiction of the / Batavia Roads / With all the Islands Enclosed Within To / a Large Scale / 1714.

Schaalstok van 2 Duijtsche Mijlen = [ca. 1 : 46.000].
Scale-bar of *2 Duijtsche Mijlen* =
[approximately 1 : 46,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 59,5 x 100 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 59.5 x 100 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Het grote aantal bewaard gebleven manuscriptkaarten van de rede van Batavia en de vele doublures in dit bestand maakten in Deel II: *Java en Madoera* een beperking noodzakelijk tot het representatieve achttal dat daar is opgenomen op de bladen 174-182. Daaraan wordt hier op blad 328 boven nog een kleine aanvulling gegeven met een exemplaar uit 1714 door de bekende kaartenmaker en uitgever Gerard van Keulen, dat met zijn fraai uitgevoerde maar weinig nauwkeurige weergave een karakteristiek voorbeeld is van het decoratieve kaartenwerk dat hij in de beginjaren van de achttiende eeuw voor particuliere verzamelaars vervaardigde. Op blad 328 onder is opnieuw een schetstekening met meertalige titel uit het Hoppenstok-album afgebeeld, die een al evenmin erg precies aanzicht biedt van Batavia en het werfeiland Onrust vanaf de rede omstreeks 1690. De tekening is voorzien van een uitvoerige maar weinig diepgaande annotatie in het Frans, die hier vanwege het geringe inhoudelijke belang niet in transcriptie is weergegeven.

The large number of extant manuscript maps of the roads of Batavia and the many duplicates in this corpus made it necessary to limit the ones included in Volume II: *Java and Madura* to the eight shown on sheets 174-182. A small addition to this is made here on sheet 328 above, with a specimen from 1714 by the well known map-maker and publisher Gerard van Keulen, which with its finely executed but not very accurate depiction is a characteristic example of the decorative map-work that he produced for private collectors in the early years of the eighteenth century. On sheet 328 below once more a sketch with title in several languages from the Hoppenstok album is shown, giving an equally inaccurate picture of Batavia and the shipyard island of Onrust from the roads in about 1690. The drawing is provided with a lengthy but not very informative annotation in French, which because of its lack of significance for the content is not transcribed.

blad 328 onder / sheet 328 below:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,21.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :

La Ville de Batavia [...].

De Stad Batavia op 't Eiland Java [...].

The Citij of Batavia upon the Island Java [...].

Pentekening op papier, 8,5 x 14,5 cm.
Pen drawing on paper, 8.5 x 14.5 cm.

Verklaringen: [midden] een beschrijving, als vervolg van de Franstalige titel, geen transcriptie.
Explanations: [centre] a description, in continuation of the French title, not transcribed.

[onder] een beschrijving, als vervolg op de Nederlandstalige titel :
[below] a description, in continuation of the Dutch title :

Hoofdstad van Neerland's Indien. Zetel van den: / Gouverneur Generaal en hoofdkantoor waar aan alle hollandsche Oost Indische Bezittingen zijn: / Onderworpen.

The City of Batavia upon the Island JAVA.
La Ciudad BATAVIA en la Isla de JAVA
La Ville de Batavia Chef Lieu du Commerce des Hollandais dans les Indes, avec une bonne Rade, et un bon Port pour les Vaisseaux elle est situé dans une Plaine, à 14 milles environ d'Eijade Monta gnes Elle est Horizontale et bien peuplée Il y a quantité de Nations Etrangeres, tels que Portugais Anglois Danois Chinois &c et environ 4 Vaisseaux de toutes les parties du monde y sont ordinairement à une grande distance dans la Baye Il est defendu par quelques Forts contre les incursions des peuples de Java; Il se trouve aussi les Faux bourgs des Manufactures des Moulins &c on y a bâti quelques Fortes Maisons de toute espece — La Ville est defendue par une Citadelle qui commande la ville et la Rade Il y a deux grands Moles de pierre qui s'avancent à 1/4 de lieue dans la Mer. Près des Faux bourgs se trouvent des Plantages et des Jardins excellens La ville de Batavia a été prise le 30 Mai 1619 par le General Hollandais Jan Pietersz Coen qui la commanda depuis 1621.
De Stad BATAVIA op 't Eiland JAVA hoofdstad van Neerland's INDIEN. Zetel van den: Gouverneur Generaal en hoofd kantoor waar aan alle hollandsche Oost Indische Bezittingen zijn: Onderworpen.
Die Stadt BATAVIA auf die Insul JAVA, der Holländer ihr Haupt Stadt. und vornehmstes Comptoir in ganz Ost Indien und Residentz des General-Stadthalters über alle der Holländer in Ost Indien habende Besitzungen

blad 329 boven / sheet 329 above:

Nationaal Archief, 1.04.02 7577 tussen / between fols. 92-93.

Na het Leven getekent van Joh:s Rach :
Drawn from Life by Johannes Rach :

't Gezigt van 't Schip Vredenlust, Dewelke op den 21.de Februarij anno 1769, aan 't Oude Schip de Liefde, Sijnde van sijn Bovendek / Ontblood, is Over Zijde Gehaald en Vervolgens, tegen het Strandt van het Eijland de Cuijper op Beddings / Opgewonden, om van Een Nieuwekiel voorsien te Worden.

View of the Ship Vredenlust, Which on the 21st of February anno 1769, being attached to the Old Ship the Liefde, her Upper Deck / Removed, was Careened to her Side and Then, Pulled up on Slips onto the Shore of Kuiper Island, / in order to Be equipped with A New Keel.

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 37,5 x 54 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37.5 x 54 cm.

Van Johannes Rachs tekening van het krengen van het compagniesschip *Vreedenlust* op het werkeiland Kuiper in de baai van Batavia op 21 februari 1769 op blad 188 van Deel II: *Java en Madoera*, daar gereproduceerd uit de collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië, blijkt nog een tweede, vrijwel onbekende versie te bestaan in het Nationaal Archief in Den Haag. Deze is hier afgebeeld op blad 329 boven. Het schip onderging deze ingreep nadat het in augustus 1768 tijdens een reis van de Malabarkust naar Batavia op een rif was gestoten en zware schade aan de kiel had opgelopen. Hoewel de voorstelling volgens het inschrift linksonder 'Na het Leven getekent' zou zijn, lijkt het gezien de min of meer correcte tekst (Rach, van oorsprong een Deen, hield altijd moeite met het Nederlands) en de houterige weergave van de slaven en werklui rechts die het schip via katrollen op de helling trekken waarschijnlijker dat het om een werk van een leerling of navolger gaat. De tekening uit het Hoppenstok-album op blad 329 midden laat het eilandje Kuiper vanaf het grotere werkeiland Onrust omstreeks 1690 zien, met links van de steiger de plaats waar later de *Vreedenlust* werd hersteld. De onderste tekening uit hetzelfde album biedt een blik in omgekeerde richting, vanaf Kuiper op Onrust.

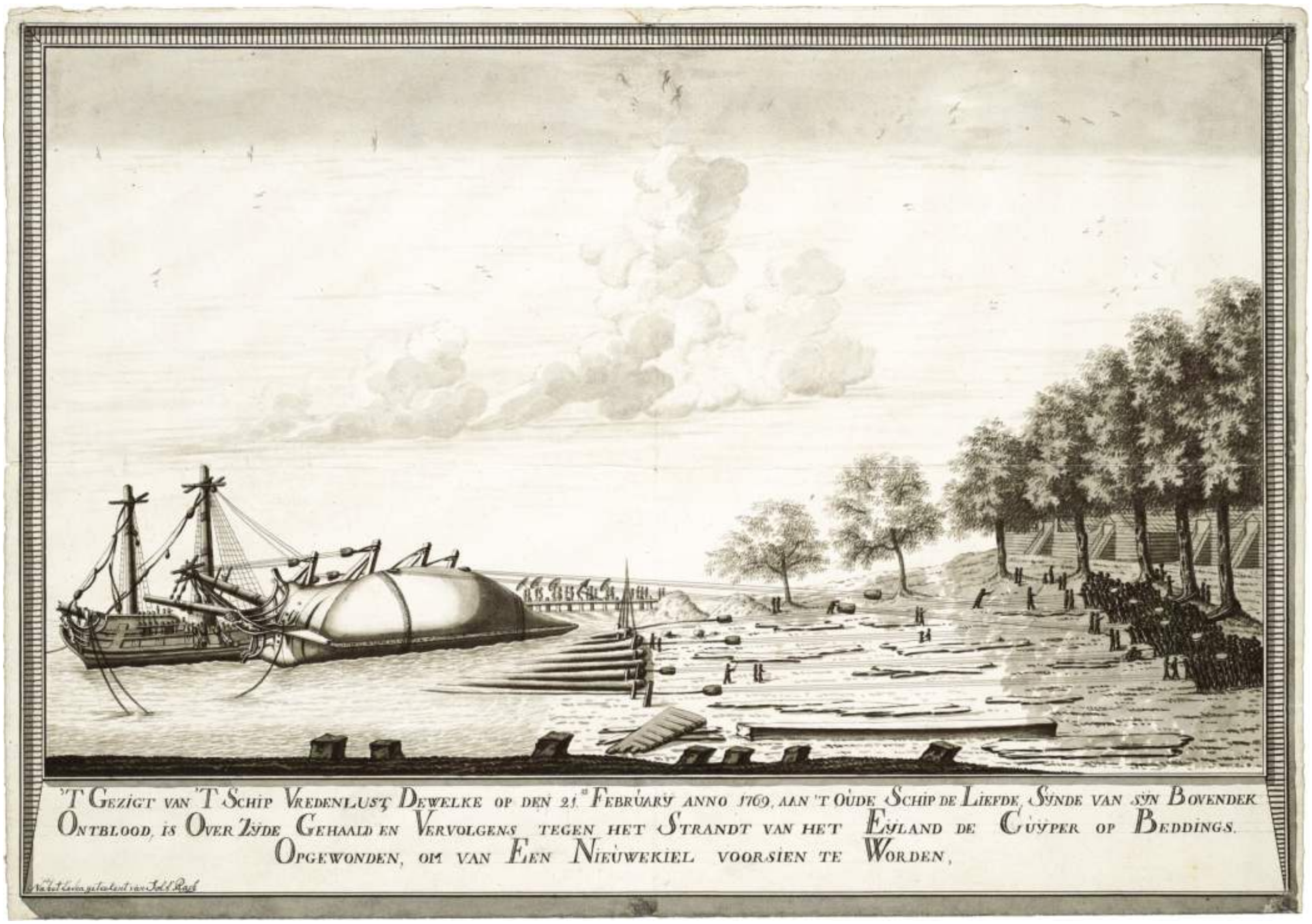

'T Gezigt van 'T Schip Vredenlust Dewelke op den 21.ste Februarij anno 1769, aan 't Oude Schip de Liefde, Synde van syn Bovendek Ontblood, is Over Zyde Gehaald en Vervolgens tegen het Strandt van het Eylandt de Cuyper op Beddings. Opgewonden, om van Een Nieuwekiel voorsien te Worden,

Na het Leven getekent van Joh.s Rach

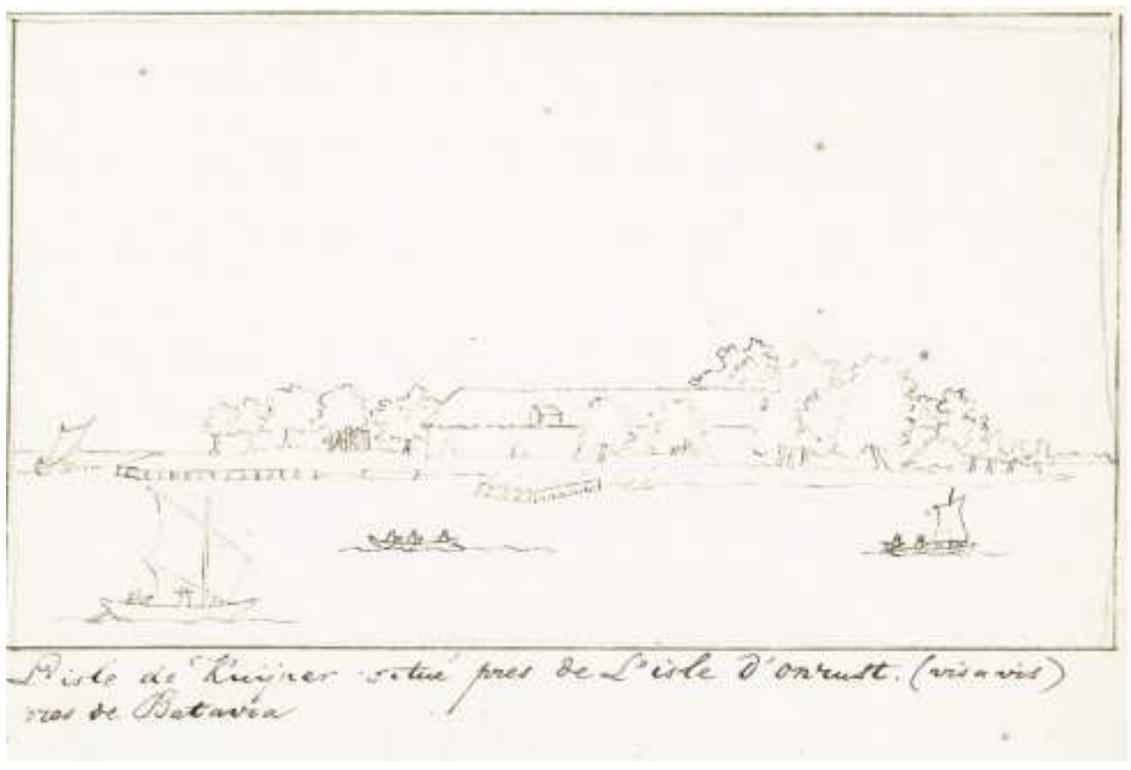

Isle de Kuiper situé pres de L'isle d'Onrust. (vis a vis) rade de Batavia

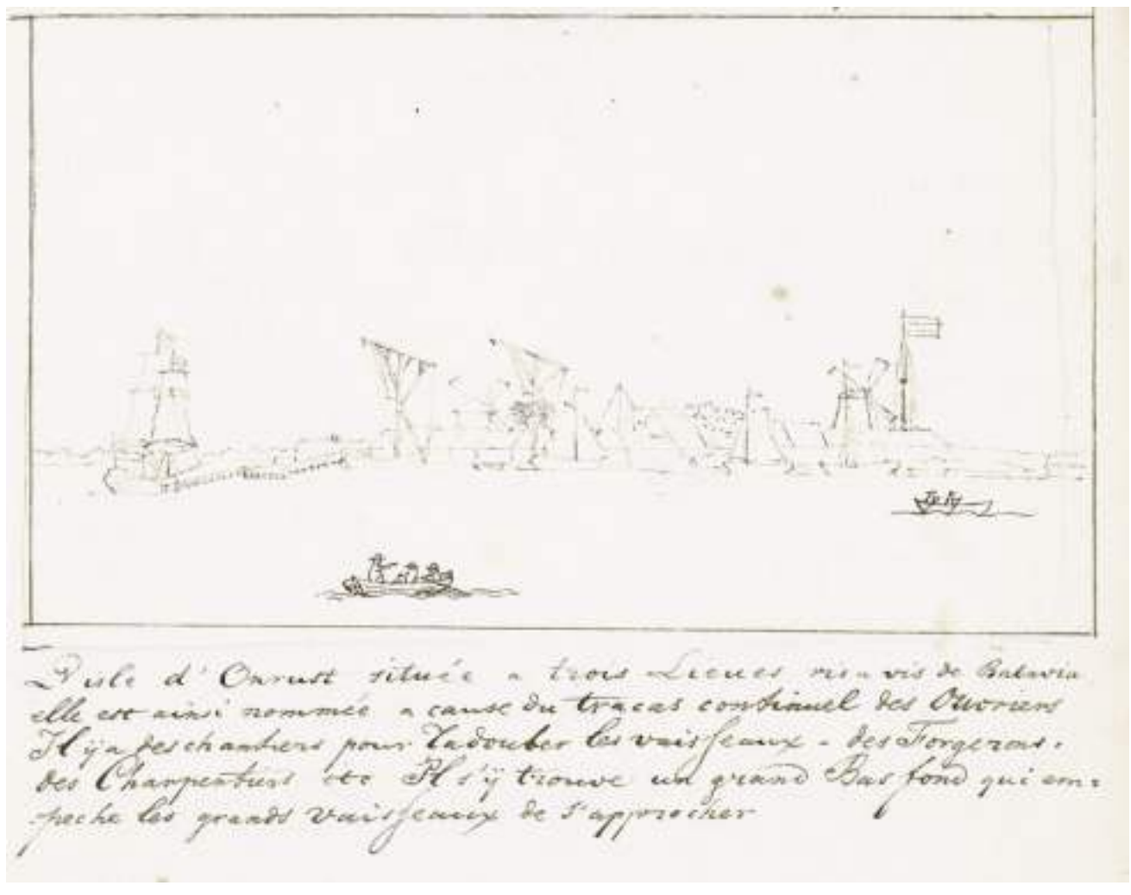

Isle d'Onrust située a trois Lieues vis a vis de Batavia elle est ainsi nommée a cause du tracas continuel des Ouvriers Il y a des chantiers pour Iadouber les vaisseaux - des Forgerons, des Charpentiers etc Il s'ij trouve un grand Bas fond qui em= peche les grands Vaisseaux de s'approcher

It turns out that there exists a second, practically unknown version of Johnnes Rach's drawing of the careening of the Company ship *Vreedenlust* on the work-island of Kuiper in the bay of Batavia on 21 February 1769 that was shown on sheet 188 of Volume II: *Java and Madura*, reproduced there from the collection of the National Library of Indonesia. This is in the Netherlands National Archives in The Hague, and is shown here on sheet 329 above. The ship underwent this procedure after it had run onto a reef in August 1768 during a voyage from the Malabar Coast to Batavia, and had suffered severe damage to the keel. Although according to the caption at the lower left the picture was 'drawn from life', in view of the more or less correct text (Rach, who was by origin a Dane, always had difficulty with Dutch), and the stiff images of the slaves and workmen on the right who are hauling the ship up on the slips with pulleys, it seems more likely that it is the work of a pupil or follower. The drawing from the Hoppenstok album on sheet 329 centre shows the little island of Kuiper seen from the bigger Onrust in about 1690, with on the left of the jetty the place where later the *Vreedenlust* was repaired. The lower drawing from the same album gives a view in the opposite direction, from Kuiper towards Onrust.

blad 329 midden / sheet 329 centre:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,9.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

L'Isle de Kuijper situé pres de L'isle d'onrust (vis a vis) pres de Batavia.

Het eiland Kuiper gelegen bij het eiland Onrust (tegenover) nabij Batavia.

The island of Kuiper located close to the island of Onrust (opposite) near Batavia.

Pentekening op papier, 8 x 14 cm.
Pen drawing on paper, 8 x 14 cm.

blad 329 onder / sheet 329 below:

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, O.5,17.

[H.B. Hoppenstok, 1816 naar een anoniem origineel ca. 1690] :
[H.B. Hoppenstok, 1816 from an anonymous original c. 1690] :

L'Isle de Onrust située a trois Lieues vis a vis de Batavia [...].

Het eiland Onrust gelegen op drie Mijlen tegenover Batavia [...].

The island of Onrust located three Miles opposite Batavia [...].

Pentekening op papier, 8 x 14 cm.
Pen drawing on paper, 8 x 14 cm.

Verklaringen: [onder] een beschrijving, als vervolg van de titel :
Explanations: [below] a description, in continuation of the title :

Elle est ainsi nommée a cause du tracas continuel des Ouvriers. / Il ij a des chantiers pour la douber [radouber] les vaisseaux, des Forgerons, / des Charpentiers etc. Il s'ij trouve un grand Bas fond qui em= / peche les grands vaisseaux de s'approcher.

330

blad 330 boven / sheet 330 above:

Teylers Museum, TMNK 00460.

[Anoniem, kopie in zilver gemaakt voor ca. 1780 naar origineel in goud 1632] :
[Anonymous, copy in silver made before c. 1780 from original in gold 1632] :

[Plattegrond van Batavia 1632].

[Plan of Batavia 1632].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : graveerwerk op zilveren hangpenning, 9,5 x 6 cm.
1 map : engraving on silver pendant, 9.5 x 6 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verso: In perpetuam gratitudinis memoriam hoc munusculum nos cives Chynensis Bataviae L[ubenter] M[erito] q[ue] obtulimus insigni heroi Jacobo Spexio Indiarum Orientalum Generali Patrono nostro observando Anno 1632 Adij 25 Novembris Bataviae.

Batavia en omstreken. Op blad 330 zijn nogmaals twee stadsplattegronden van Batavia uit de compagniestijd gereproduceerd, ter completering van het overzicht op de bladen 94-117 in Deel II: *Java en Madoera*. De bovenste, een topstuk uit de collectie van het Teylers Museum in Haarlem, is een gravure op een erepenning met op verso een dankbaarheidsbetuiging in het Latijn en in Chinese karakters, die in 1632 bij het vertrek van de scheidende gouverneur-generaal Jacques Specx (1629-1632) aan hem werd aangeboden door de leiders van de Chinese bevolkingsgroep in de jonge stad. De afgebeelde penning is een kopie in zilver, vermoedelijk eveneens uit de zeventiende eeuw; het originele ereteken was uitgevoerd in goud. De weergegeven situatie is die tijdens de aanleg van het stadsdeel ten westen van de na 1630 rechtgetrokken benedenloop van de Tjiliwoeng, de Kali Besar. Deze datering maakt Specx' plattegrond in de nagelaten cartografie van het vroege Batavia absoluut uniek: uit de gehele periode tussen de kaart van 1629 door Jacob Cuyk en die van Dionysus Paulusz uit 1650, bladen 100 en 101 in Java en Madoera, is geen enkel ander authentiek manuscriptplan van de stad bewaard gebleven. De interessante kaart op blad 330 onder uit het laatste kwart van de achttiende eeuw laat zien waar toen in Batavia en omstreken kalkovens gevestigd waren, met vermelding van de namen van de eigenaars. Ze vormt in dit opzicht een aanvulling op de meer uitgebreide kaart in *Java en Madoera* op blad 111 boven uit ongeveer dezelfde periode, waar de kalkbranderijen eveneens zijn aangegeven, maar zonder de namen.

Batavia and environs. On sheet 330 we reproduce two more town-plans of Batavia from the time of the Company, in order to complete the survey on sheets 94-117 in Volume II: *Java and Madura*. The upper one, one of the best items from the collection of the Teylers Museum in Haarlem, is an engraving on a medallion of honour with on the reverse an expression of gratitude in Latin and in Chinese characters, which in 1632 was presented to the departing governor-general Jacques Specx (1629-1632) by the leaders of the Chinese community in the young city. The present medallion is a copy in silver, presumably also from the seventeenth century; the original medallion was in gold. The situation depicted is that during the construction of the part of the city to the west of the lower course of the Ciliwung, the Kali Besar, which had been straightened in 1630. This dating makes Specx's plan absolutely unique in the cartography of early Batavia. From the entire period between the map of 1629 by Jacob Cuyk and that of Dionysus Paulusz from 1650, sheets 100 and 101 in *Java and Madura*, there is not a single other authentic manuscript plan of the city in existence. The interesting map on sheet 330 below from the last quarter of the eighteenth century shows where limekilns were located in Batavia and the surrounding area, mentioning the names of the owners. In this respect it forms an addition to the more extensive map in *Java and Madura* on sheet 111 above from about the same time, where the limekilns are also shown, but without the names.

In perpetuam gratitudinis memoriam
hoc munusculum nos cives Chysen
ses Bataviæ L. Mq. obtulimus insi
gni heroi Iacobo Spexio India
rum Orientalium Generali Pa
trono nostro observando.
Anno 1632. Adij 25 no
uembris Bataviæ

blad 330 onder / sheet 330 below:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-09-049.

[Anoniem, 1775-1800] :
[Anonymous, 1775-1800] :

[Caart van de stad en de meeste omleggende buijten posten waar in aen gewesen werden de plaatsen van respectieve calckovens].

[Map of the city and most of the surrounding outposts in which are shown the locations of various lime kilns].

Schaalstok van 500. Rijnlantz. Roeden = [ca. 1 : 10.000].
Scale-bar of *500. Rijnlantz. Roeden* =
[approximately 1 : 10,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 53 x 85 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 53 x 85 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

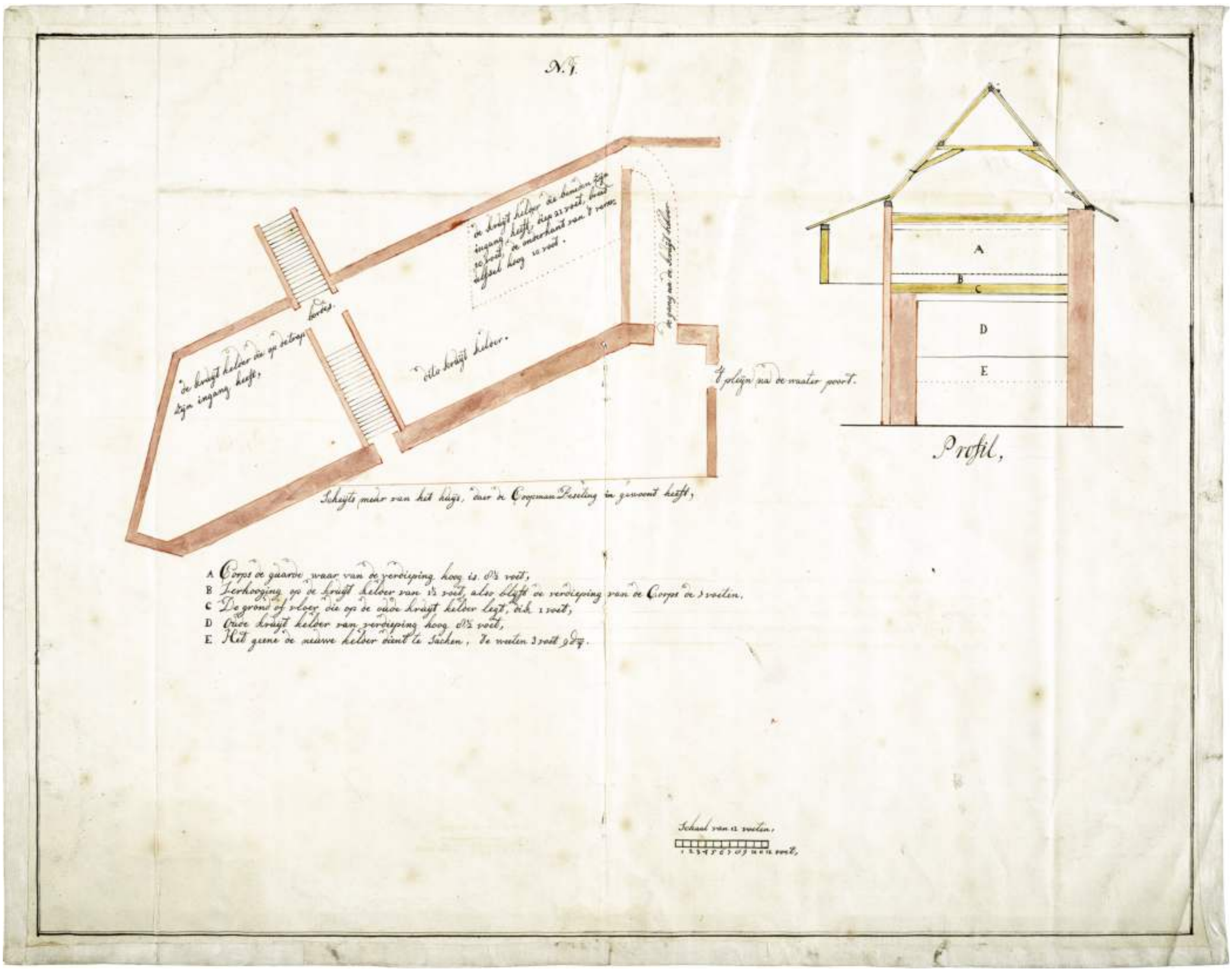
N.1.
De kruijt kelder die aen de banden zijn ingang heeft, diep 21 voet, breet 10 voet, de muerhant van 3 voet, d'selfde lang 12 voet.
Oude kruijt kelder.
De kruijt kelder die op setting zijn ingang heeft.
De gang na de kruijt kelder
Trappen.
Profil,
A
B
C
D
E
Schetse meer van het huys, daer de Coopman Peseling in gewoont heeft,
A Corps de guarde, waar van de verdieping hoog is 8½ voet,
B Verhooging op de kruijt kelder van 1½ voet, also blijft de verdieping van de Corps de 7 voeten.
C De grond of vloer die op de oude kruijt kelder legt, dick 1 voet,
D Oude kruijt kelder van verdieping hoog 8½ voet,
E Het geene de nieuwe kelder dient te Sacken, Te weeten 3 voet 9 d:m.
Schaal van 12 voeten,
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 voet.

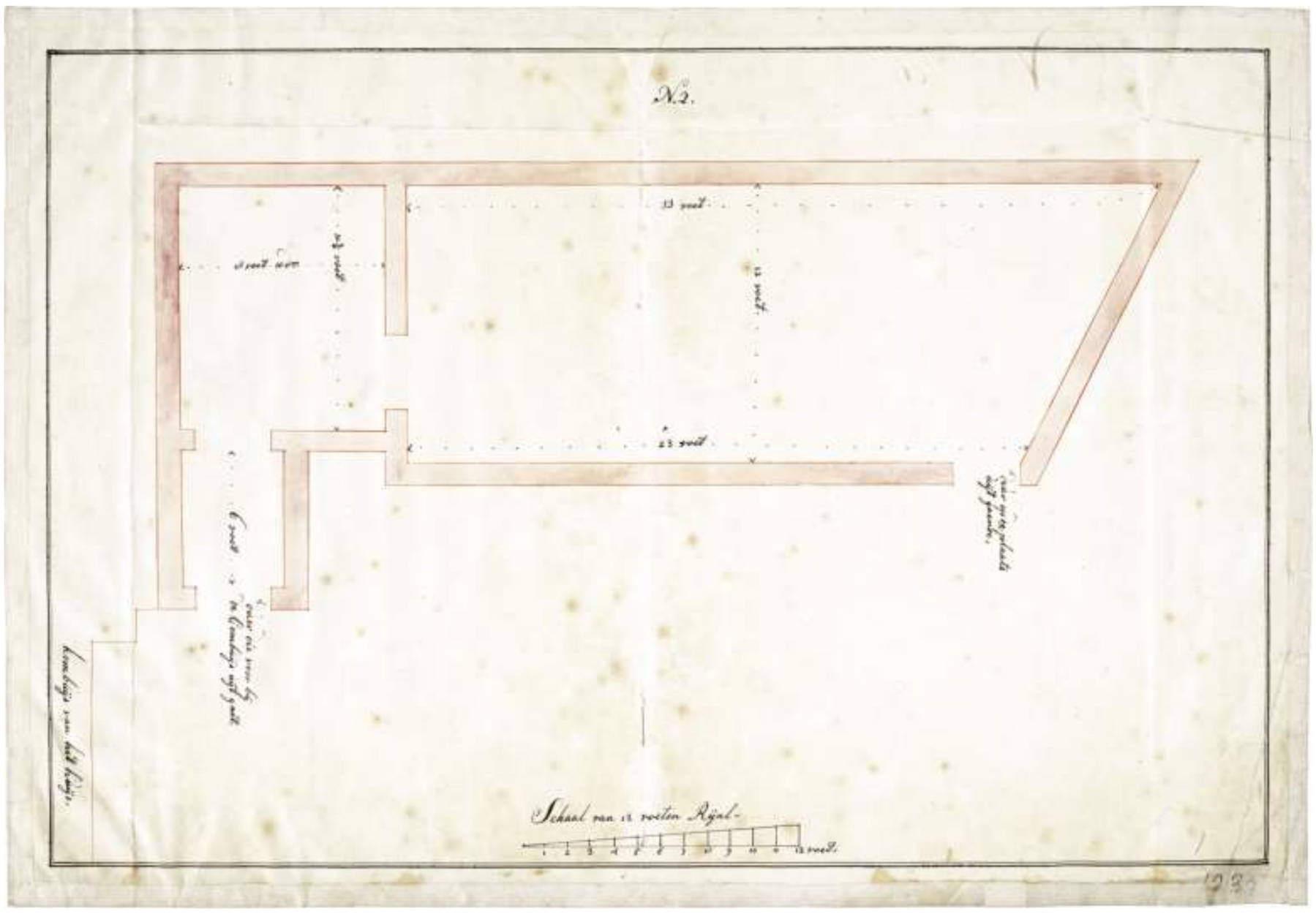

blad 331 boven / sheet 331 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1230B.

[Anoniem, ca. 1722] :
[Anonymous, c. 1722] :

N. 1 / [Plan en profiel van de kruitkelders in het bastion Saphier in het Kasteel van Batavia].

N. 1 / [Plan and profile of the powder cellars in the Saphier bastion in Batavia Castle].

Schaalstok van 12 voeten = [ca. 1 : 95].
Scale-bar of *12 voeten* = [approximately 1 : 95].

1 kaart + 1 profiel : ms op papier, gekleurd, 40,5 x 51,5 cm.
1 map + 1 profile : ms on paper, coloured, 40.5 x 51.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters A t/m E :
Explanations: [lower left] a key to the letters A to E :

A. Corps de guarde waar van de verdieping hoog is 8½ voet.
B. Verhooging op de kruijt kelder van 1½ voet, also blijft de verdieping van de Corps de 7 voeten.
C. De grond of vloer die op de oude kruijt kelder legt, dick 1 voet.
D. Oude kruijt kelder van verdieping hoog 8½ voet.
E. Het geene de neuwe kelder dient de sacken, te weeten 3 voet 9 d:m.

blad 331 onder / sheet 331 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1230A.

[Anoniem, ca. 1722] :
[Anonymous, c. 1722] :

N. 2 / [Plan van de kruitkelders in het bastion Robijn in het Kasteel van Batavia].

N. 2 / [Plan of the powder cellars in the Robijn bastion in Batavia Castle].

Schaalstok van 12 voeten Rijnl. = [ca. 1 : 34].
Scale-bar of *12 voeten Rijnl.* = [approximately 1 : 34].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 36 x 52,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 36 x 52.5 cm.

(vervolg op pag. 332 / continued on p. 332)

(vervolg van pag. 331 / continued from p. 331)

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

In Deel II: *Java en Madoera* is ernaar gestreefd een zo compleet mogelijk overzicht in kaart en beeld te geven van de in 1809 afgebroken stadsomwalling van Batavia en van het Kasteel, en van hun diverse afzonderlijke bolwerken, poorten en andere verdedigingswerken. In aanvulling daarop zijn hier twee in 1723 uit Batavia overgezonden anonieme plantekeningen gereproduceerd, waarin de kruitkelders onder de bastions Saphier (boven) en Robijn (onder) op respectievelijk de noordoostelijke en de zuidoostelijke punt van het Kasteel zijn weergegeven. Deze behoorden waarschijnlijk bij een voorstel voor vernieuwing en uitbreiding van de kelders van de Saphier, die blijkens de annotatie dan wat dieper dan voorheen gelegen dienden te zijn. Het is niet bekend of deze renovatie toen daadwerkelijk volgens dit plan is uitgevoerd. Zie ter vergelijking de situatie in beide bastions aan het einde van de compagniestijd in de plattegronden naar Carl Friedrich Reimer uit de jaren 1785-1789 op de bladen 124 en 125 in *Java en Madoera*.

In Volume II: *Java and Madura* an effort was made to present as complete as possible a picture of the city walls demolished in 1809 and of the Castle, and of their various separate bulwarks, gates and other defensive works. As a supplement to this two anonymous plans despatched from Batavia in 1723 are reproduced, showing the powder cellars under the bastions *Saphier* (above) and *Robijn* (below), at the north-east and south-east corners of the Castle respectively. These plans probably belonged to a proposal for renovating and expanding the cellers of the *Saphier*, which in view of the annotation were meant to be somewhat deeper than before. It is not known whether this renovation was indeed carried out according to the plan. For a comparison, see the situation in both bastions at the end of the period of the Company on the ground-plans by Carl Friedrich Reimer from the years 1785-1789 on sheets 124 and 125 in *Java and Madura*.

blad 332 boven / sheet 332 above:

Voorheen collectie / formerly collection of Jhr. Mr. P.R. Feith, no. 90.

[William Alexander, 1793-1794] :

[Gezicht van de Hollandse Kerk te Batavia].

[View of the Dutch Church at Batavia].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 14 x 20 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 14 x 20 cm.

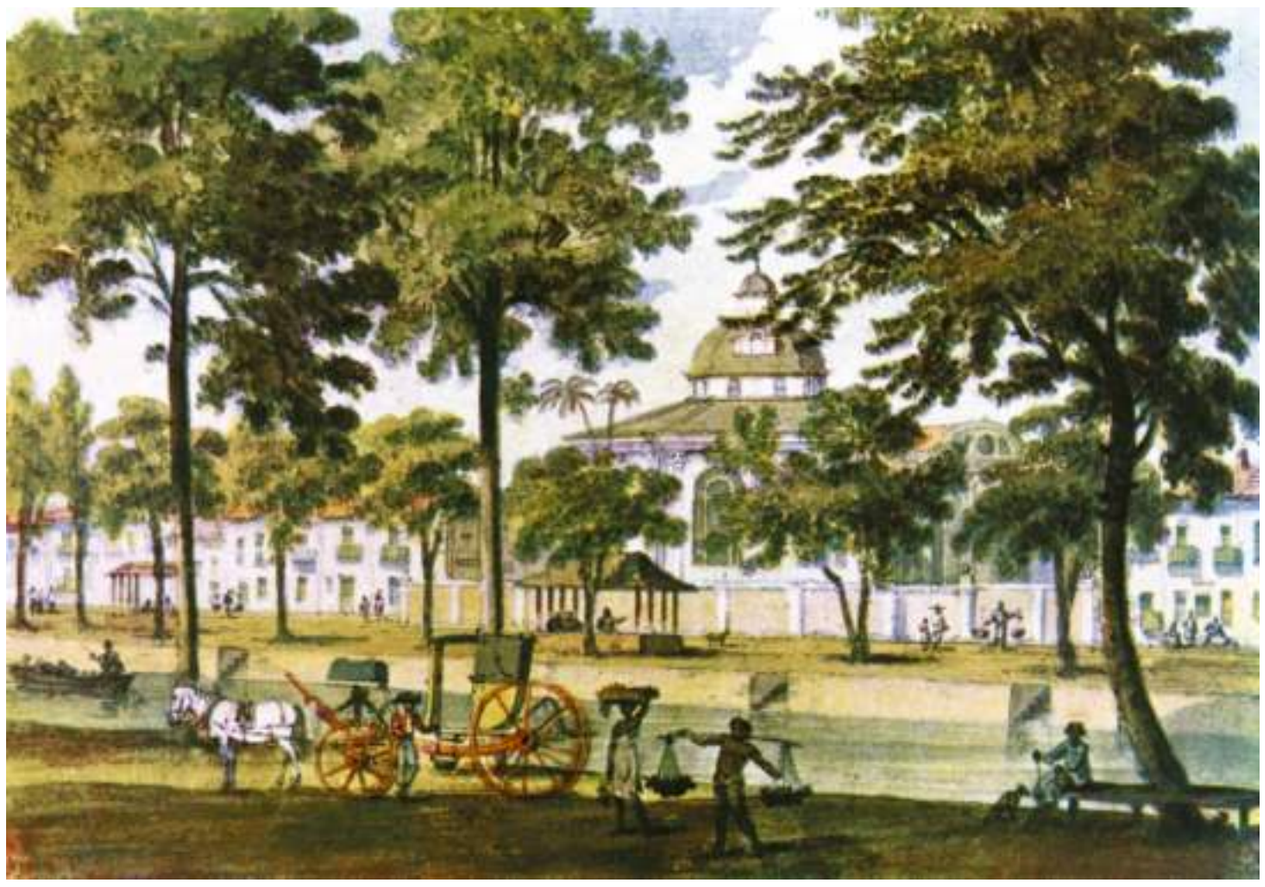

blad 332 midden / sheet 332 centre:

Particuliere collectie / private collection.

[Jan Brandes], 1779 :

Lutheriska Kijrka i Batavia 1779.

De Lutherse Kerk in Batavia 1779.

The Lutheran Church at Batavia 1779.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 29,5 x 48 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 29.5 x 48 cm.

blad 332 onder / sheet 332 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0306-3.

[Anoniem], 1753 :
[Anonymous], 1753 :

N:o 3. / De Luijterse Kerk tot Batavia in het Oosten aan te sien Decb:r 1753.

N:o 3. / The Lutheran Church at Batavia as seen from the East December 1753.

Schaalstok van 8 Roeden = [ca. 1 : 75].
Scale-bar of *8 Roeden* = [approximately 1 : 75].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 37 x 49,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 37 x 49.5 cm.

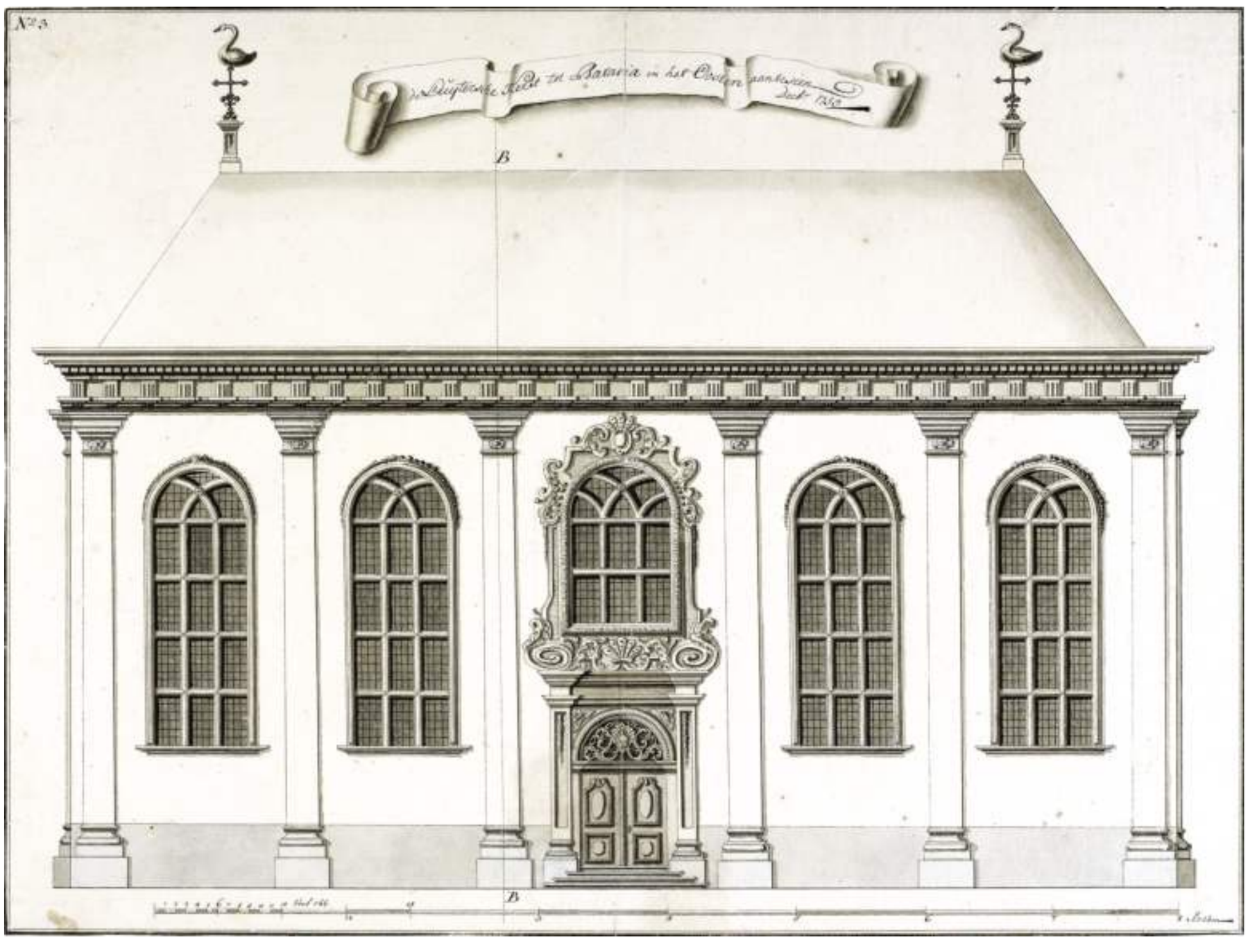

Op de bladen 332-333 zijn aquareltekeningen van twee kerken in Batavia uit de tweede helft van de achttiende eeuw afgebeeld, die tezamen een aanvulling vormen op de uitgebreide weergave van het Bataviase stadsbeeld binnen de omwalling door Elias van Stade, Johannes Rach en anderen op de bladen 148-161 in Deel II: *Java en Madoera*. De tekening op blad 332 boven toont de in 1808-1809 afgebroken Nieuwe Hollandse Kerk uit 1733-1736 gezien vanaf de Kali Besar. De maker van deze later veel gereproduceerde voorstelling was de Britse kunstenaar William Alexander, die in 1792 en volgende jaren meerdere lange reizen in Oost- en Zuidoost-Azië maakte, onder meer als tekenaar in het eerste Britse gezantschap naar Peking in dat jaar, en in 1793-1794 ook Batavia aandeed. De tekening bevond zich in de laatste vooroorlogse jaren in het bezit van jhr.mr. P.R. Feith, indertijd een bekende advocaat in Batavia, maar is met de rest van diens waardevolle collectie van tekeningen, prenten en boeken over de geschiedenis van Batavia tijdens de chaotische periode na de capitulatie van Japan en de onafhankelijkheidsverklaring van de Republiek Indonesië in augustus 1945 verloren gegaan. De hier gereproduceerde afbeelding is overgenomen uit de catalogus bij een tentoonstelling van mr. Feiths collectie die in januari en februari 1937 werd gehouden in het gebouw van de Bataviasche Kunstkring. De aquarel midden is een werk van de lutherse predikant Jan Brandes, die in de periode 1779-1785 was aangesteld in Batavia (zie *Java en Madoera* blad 92 e.v.). Zijn voorstelling van de Lutherse Kerk op de hoek van de Theewaterstraat en de gedempte Groenegracht in Batavia, gebouwd in 1747-1749 op initiatief van de van oorsprong Duitse gouverneur-generaal Gustaaf Willem baron van Imhoff (1743-1750), is gekopieerd van de iets oudere ongekleurde tekening door Johannes Rach die in *Java en Madoera* is gereproduceerd op blad 159 boven. De onderste, zeer gedetailleerd uitgevoerde schaaltekening van het vooraanzicht van de Lutherse Kerk uit 1753 maakt deel uit van een serie in de zogenoemde Varia-collectie van het voormalige Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, nu in de Nationale Bibliotheek van Indonesië, waartoe ook de twee volgende op blad 333 boven behoren. De maker is niet bekend, maar vanwege de sterke nadruk in dit werk op een technisch accurate weergave zou als zodanig wellicht de Bataviase bouwmeester Pieter van Adrichem in aanmerking komen, die enkele jaren eerder verantwoordelijk was geweest voor het ontwerp en de uitvoering van dit project.

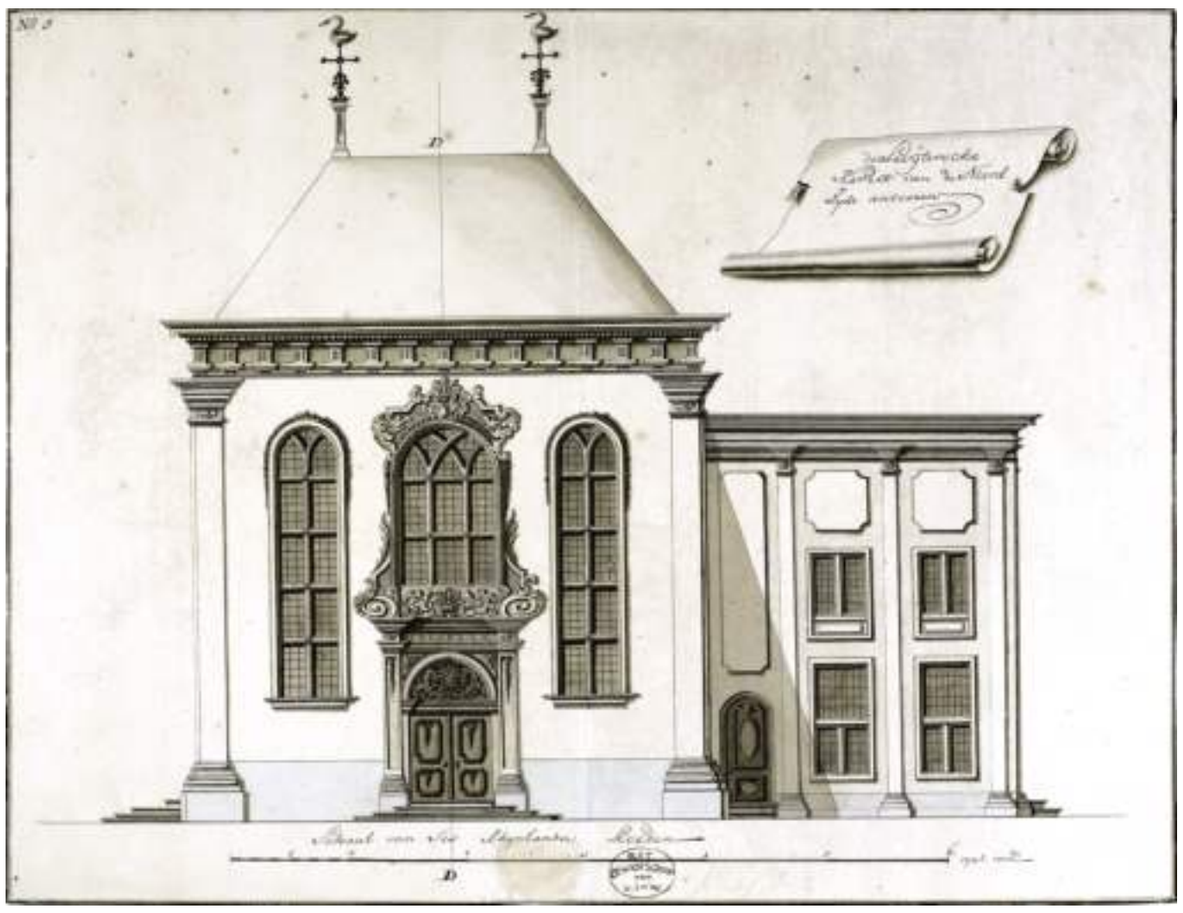

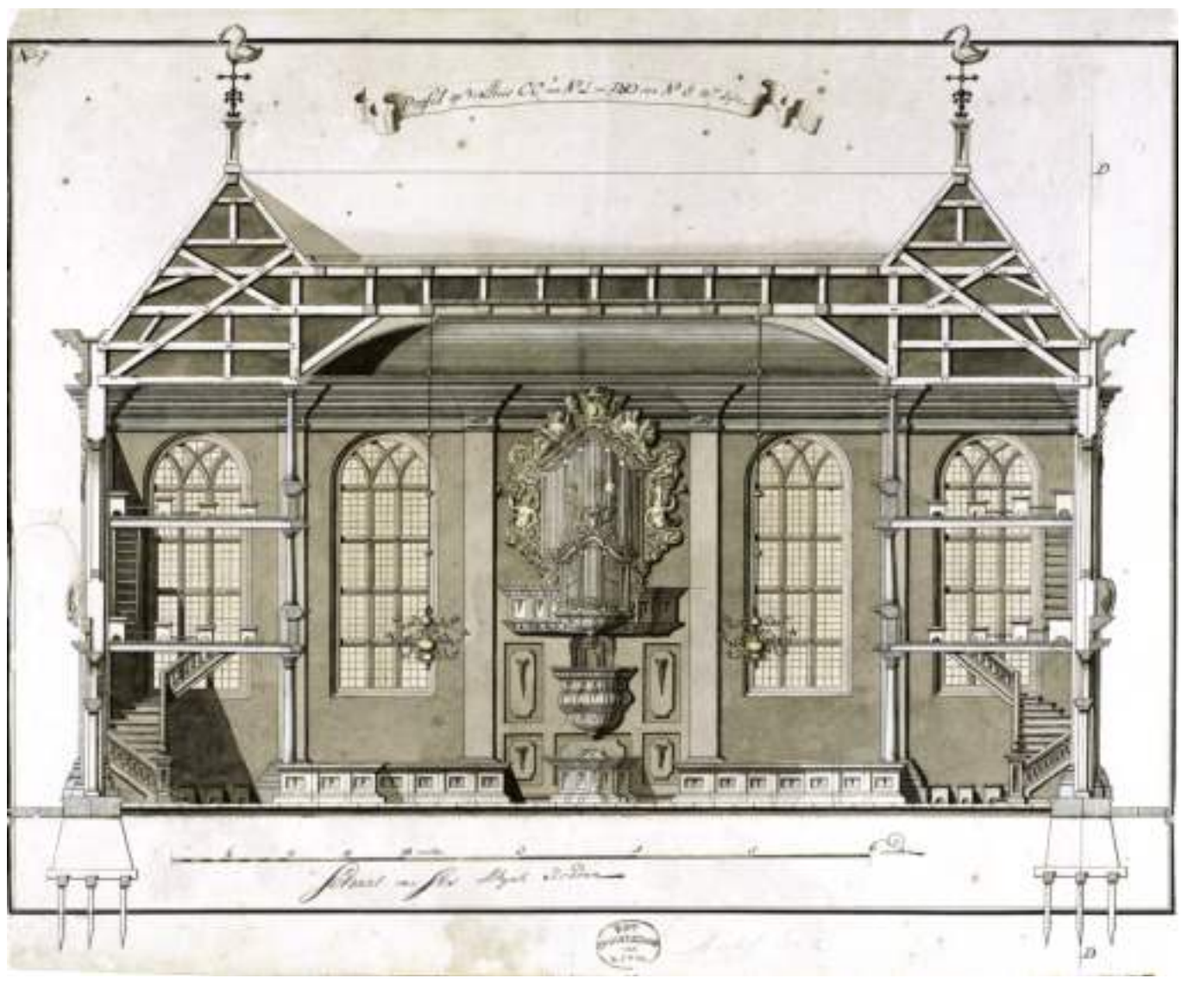

On sheets 332 and 333 water-colours of two churches in Batavia from the second half of the eighteenth century are shown which together form a supplement to the extensive depictions of the Batavian townscape within the ramparts by Elias van Stade, Johannes Rach and others on sheets 148-161 in Volume II: *Java and Madura*. The drawing on sheet 332 above shows the New Dutch Church, dating from 1733-1736 but demolished in 1808-1809, as seen from the Kali Besar. The artist who made this later much reproduced image was the British traveller William Alexander, who in 1792 and following years made numerous long journeys in East and South-East Asia, for example as artist in the first British embassy to Peking in that year, and also visited Batavia in 1793-1794. In the final years of the pre-war period the drawing was in the possession of Jhr.Mr. P.R. Feith, a well known Batavia lawyer at the time, but with the rest of his valuable collection of drawings, prints and books on the history of Batavia was lost in the chaotic period following the capitulation of Japan and the declaration of independence of the Republic of Indonesia in August 1945. The depiction reproduced here has been taken from the catalogue of an exhibition of Mr. Feith's collection that was held in the building of the *Bataviasche Kunstkring* (Batavian Art Circle) in January and February 1937. The water-colour in the centre is the work of Lutheran clergyman Jan Brandes, who was appointed in Batavia in the period 1779-1785 (see *Java and Madura* sheets 92 and following). His image of the Lutheran Church on the corner of Theewaterstraat and the filled-in Groenegracht in Batavia, which was built in 1747-1749 at the initiative of the originally German governor-general Gustaaf Willem Baron van Imhoff (1743-1750), was copied from the somewhat older uncoloured drawing by Johannes Rach that is reproduced in *Java and Madura* on sheet 159 above. The scale-drawing below, executed in great detail, of the front view of the Lutheran Church from 1753 is part of a series in the so-called Varia Collection of the former *Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, now in the collection of the National Library of Indonesia, to which the two following items on sheet 333 above also belong. The maker is unknown, but because of the heavy emphasis in this work on a technically accurate rendering, probably we can consider the Batavian master-builder Pieter van Adrichem, who several years earlier had been responsible for the design and implementation of this project.

blad 333 linksboven / sheet 333 upper left:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0306-5.

[Anoniem, 1753] :
[Anonymous, 1753] :

N:o 5. / De Luijterse / Kerck van de Noord / Zyde antesien.

N:o 5. / The Lutheran / Church as seen from / the North.

Schaalstok van Ses Rhynlandse Roeden = [ca. 1 : 75].
Scale-bar of *Ses Rhynlandse Roeden* = [approximately 1 : 75].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 37 x 49,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 37 x 49.5 cm.

blad 333 rechtsboven / sheet 333 upper right:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0306-7.

[Anoniem, 1753] :
[Anonymous, 1753] :

N:o 7. / Profil op de Linie CC van N:o 2. en DD van N:5. W:t Zyde.

N:o 7. / Profile according to the Line CC in N:o 2. and DD in N:5. West Side.

Schaalstok van Ses Rhynl: Roeden = [ca. 1 : 75].
Scale-bar of *Ses Rhynl: Roeden* = [approximately 1 : 75].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 37 x 49,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 37 x 49.5 cm.

blad 333 onder / sheet 333 below:

Particuliere collectie / private collection.

Jan Brandes, [1785-1787] :

Afbeelding van de Evangelisch Luthersche Kerk binnen de Stad Batavia in Oost Indien / ten tyden toen D:o Jan Brandes aldaar het Predik Ampt beklede, namelyk van den 25 January 1779 tot 26 Aug. 1785.

Depiction of the Evangelical Lutheran Church in the City of Batavia in the East Indies / at the time the Rev. Jan Brandes was a Minister there, namely from the 25th of January 1779 to the 26th of August 1785.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 54 x 52 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 54 x 52 cm.

De beide anonieme schaaltekeningen van de Lutherse Kerk in Batavia op blad 333 boven uit de Varia-collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië, links met een aanzicht vanuit het noorden en rechts een doorsnede gezien vanuit het westen, vormen het vervolg op het aanzicht uit het oosten in dezelfde serie uit 1753 op blad 332 onder. Jan Brandes' grote aquareltekening op blad 333 onder toont hemzelf met zijn gemeente tijdens een dienst in de Lutherse Kerk. De kerkgangers waren hier in meerderheid compagniesdienaren van Duitse en Scandinavische origine, onder wie veel militairen. Voor een meer uitgebreide beschrijving van deze bijzondere voorstelling en de afgebeelde personen wordt verwezen naar De Bruijn en Raben, *The world of Jan Brandes 1743-1808*, pagina's 185-188.

The two anonymous scale-drawings of the Lutheran Church in Batavia on sheet 333 above from the Varia Collection of the National Library of Indonesia, on the left with a view from the north and on the right with a cross-section looking from the west, form a sequel to the view from the east in the same series from 1753 on sheet 332 below. Jan Brandes' large water-colour on sheet 333 below shows himself with his congregation during a service in the Lutheran Church. The majority of church-goers here were Company employees of German and Scandinavian origin, including many soldiers. For a more extensive description of this remarkable picture and the people depicted, we refer to De Bruijn and Raben, *The world of Jan Brandes 1743-1808*, pages 185-188.

Jacatra.

blad 334 boven / sheet 334 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0792.

J. George, [1811-1812].

Jacatra.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 34,5 x 53,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 34.5 x 53.5 cm.

De aquarellen op blad 334 boven en onder hebben beide hetzelfde onderwerp, namelijk het uitzicht vanaf de Jacatraweg over de oostelijke loop van de Tjiliwoeng in de richting van de omwalde stad van Batavia, gezien bij het punt iets zuidoostelijk van de Portugese Buitenkerk waar de weg en de rivier samenkomen. Op de achtergrond is een deel van de bebouwing van de Zuider Voorstad getekend, links aan de overzijde van de rivier ziet men het landhuis op het perceel dat op de kaart van Batavia en omstreken door Pieter Tency uit 1797, Deel II: *Java en Madoera* bladen 112-113, is aangeduid als eigendom van 'D.E. de Bok', over wie nadere bijzonderheden echter nog ontbreken. Hetzelfde huis is in *Java en Madoera* afgebeeld in de tekening door Johannes Rach van omstreeks 1775 op blad 266 onder; het was toen in het bezit van de rijke landeigenaar Carel Frederik Severin. De makers van beide hier gereproduceerde tekeningen waren Britse officieren in de expeditiemacht die in 1811 Java veroverde. De bovenste is van Captain James George, die de invasie van dat jaar meemaakte als tekenaar in de staf van de Britse opperbevelhebber en gouverneur-generaal Gilbert Elliot-Murray-Kynynmound, 1st Earl of Minto; de tekening onder is hoogstwaarschijnlijk vervaardigd door Captain Thomas William Taylor, tijdens de campagne op Java de militair secretaris van Lord Minto. George bleef tot later in 1812 op Java, Taylor keerde in het najaar van 1811 met Minto terug naar Madras. Zie ook de tekeningen van George en Taylor op blad 337 midden en onder, eveneens respectievelijk uit de Varia-collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië en de tentoonstellingscatalogus van jhr.mr. P.R. Feiths particuliere verzameling uit 1937.

The two water-colours on sheet 334 above and below have the same subject, namely the view from the Jacatraweg over the easterly course of the Ciliwung River in the direction of the walled town of Batavia, as seen at the point a little to the south-east of the Portuguese Buitenkerk where the road and the river come together. In the background part of the construction of the Zuider Voorstad (southern suburb) has been drawn, and on the left on the other side of the river we see the country house on the parcel of land that on the map of Batavia and environs by Pieter Tency from 1797, Volume II: *Java and Madura* sheets 112-113, is indicated as the property of *D.E. de Bok*, about whom further particulars are, however, lacking. The same house is depicted in *Java and Madura* in the drawing by Johannes Rach from around 1775 on sheet 226 below; at that time it was in the possession of the rich landowner Carel Frederik Severin. The persons who made the two drawings reproduced here were British officers in the expeditionary force that captured Java in 1811. The top one is by Captain James George, who took part in the invasion in that year as an artist on the staff of the British commander of the expeditionary force, Governor-General Gilbert Elliot-Murray-Kynynmound, 1st Earl of Minto. The drawing below was very probably produced by Captain Thomas William Taylor, who was military secretary to Lord Minto during the campaign in Java. George stayed in Java till later in 1812, while Taylor returned to Madras with Minto in the autumn of 1811. See also the drawings by George and Taylor on sheet 337 centre and below, likewise from the Varia Collection of the National Library of Indonesia and the exhibition catalogue of Jhr. Mr. P.R. Feith's private collection from 1937 respectively.

blad 334 onder / sheet 334 below:

Voorheen collectie / formerly collection of Jhr. Mr. P.R. Feith, no. 96.

[Thomas William Taylor, 1811] :

[Landhuis aan de Jacatraweg].

[Mansion on the Jacatraweg].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 18 x 31 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 18 x 31 cm.

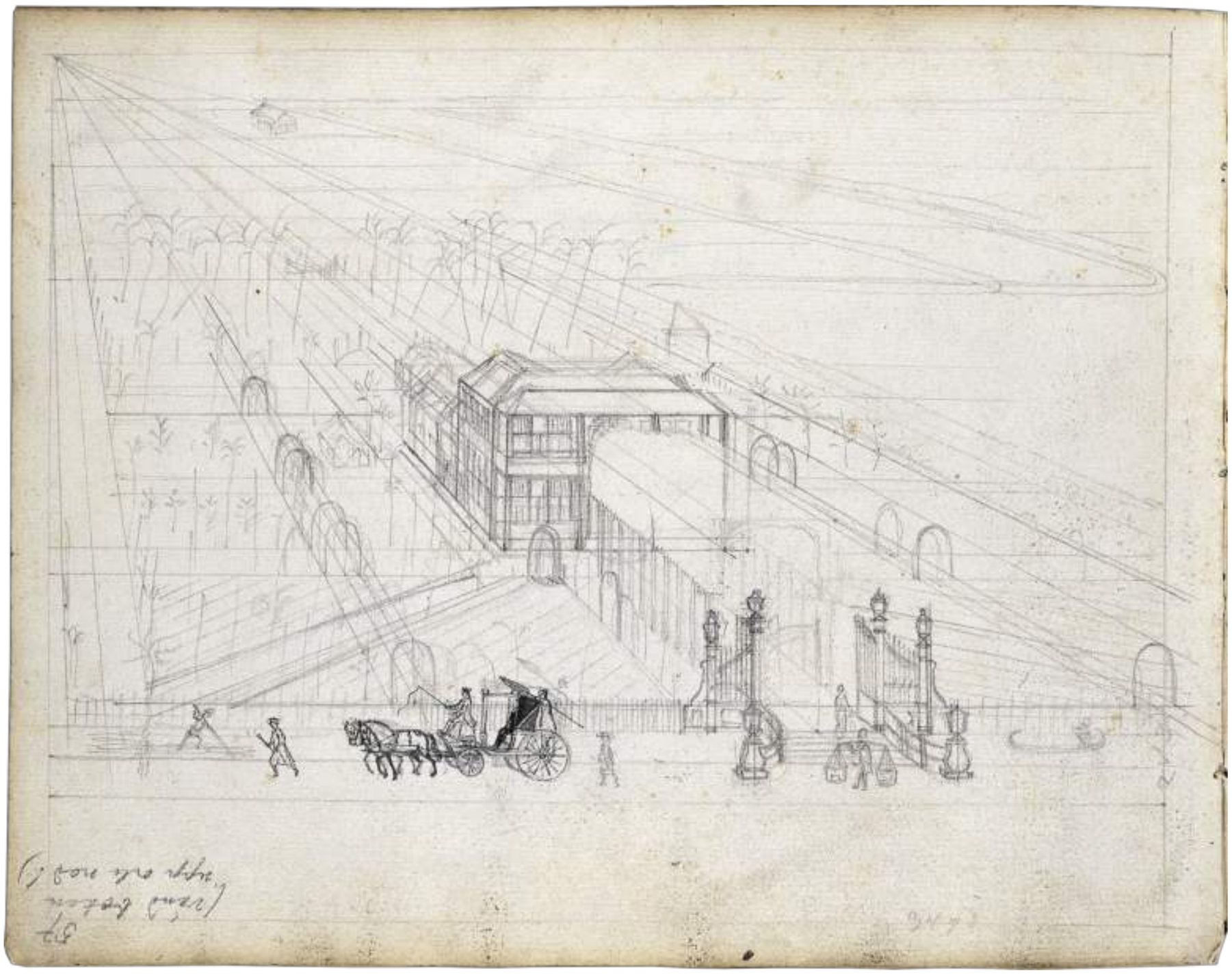

blad 335 boven / sheet 335 boven:

Rijksmuseum Amsterdam, NG-1985-7-4-46.

[Jan Brandes, 1780-1785] :

[Het landhuis van Jan Brandes ten oosten van Batavia in vogelvluchtperspectief gezien vanuit het zuidwesten].

[The mansion of Jan Brandes to the east of Batavia seen in bird's-eye perspective from the south-west].

Potloodtekening op papier, 22 x 28 cm.
Pencil drawing on paper, 22 x 28 cm.

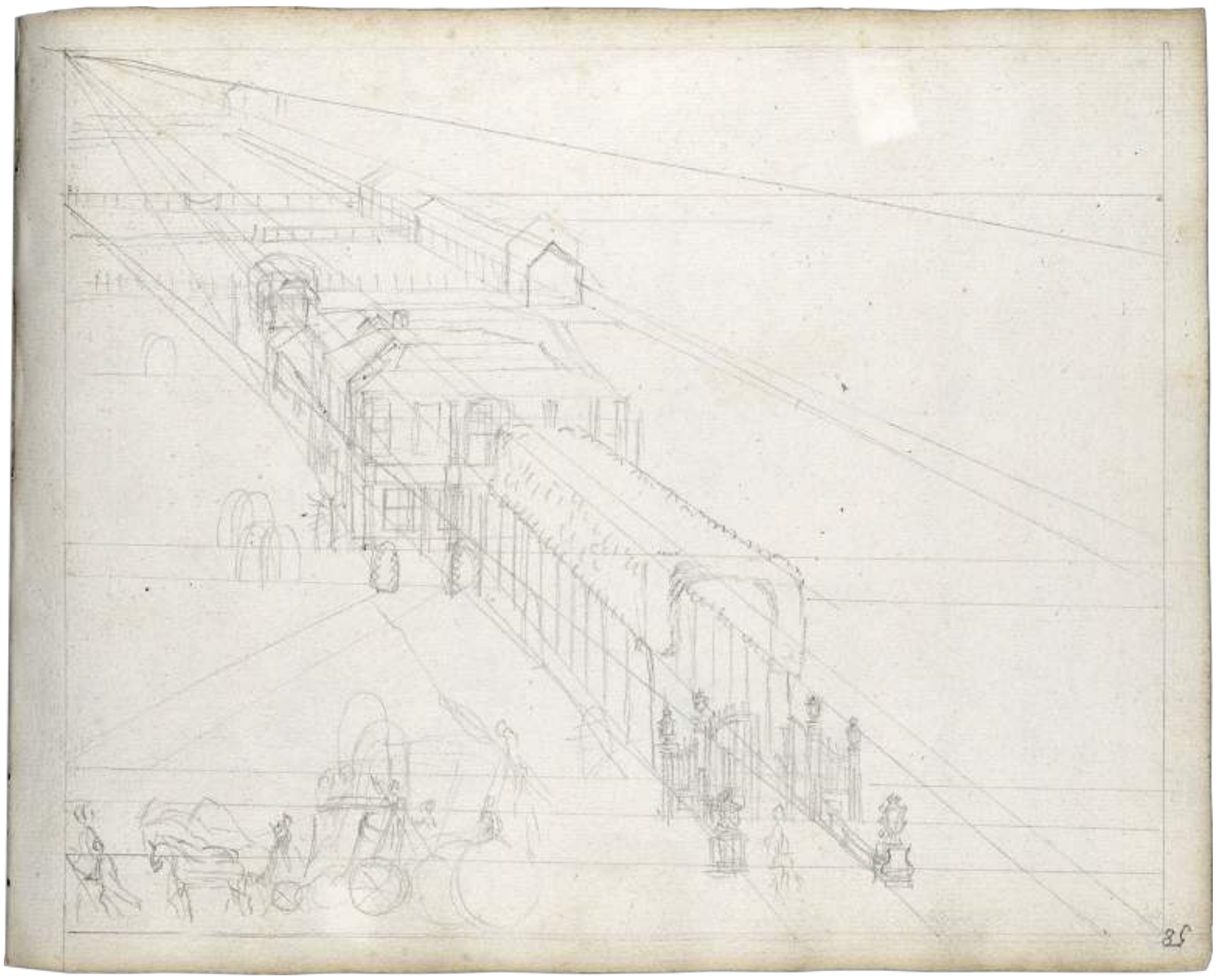

blad 335 onder / sheet 335 below:

Rijksmuseum Amsterdam, NG-1985-7-4-47.

[Jan Brandes, 1780-1785] :

[Het landhuis van Jan Brandes ten oosten van Batavia in vogelvluchtperspectief gezien vanuit het zuidwesten].

[The mansion of Jan Brandes to the east of Batavia seen in bird's-eye perspective from the south-west].

Potloodtekening op papier, 22 x 28 cm.
Pencil drawing on paper, 22 x 28 cm.

Op blad 258 boven in Deel II: *Java en Madoera* is een uitvoerig geannoteerde aquareltekening door Jan Brandes van zijn landhuis en bijgebouwen nabij Soenter ten oosten van Batavia gereproduceerd, afkomstig uit een van de dagboeken die hij tijdens zijn predikantschap in Batavia in de jaren 1779-1785 bijhield. Deze bevinden zich nu in de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam, evenals de twee hier ter aanvulling afgebeelde losbladige potlood-schetsen in vogelvluchtperspectief van hetzelfde huis, boven van de voorzijde gezien en onder van de achterzijde. Brandes woonde hier van begin juni 1780 tot zijn vertrek van Java eind augustus 1785.

On sheet 258 above in Volume II: *Java and Madura* there is a reproduction of a water-colour by Jan Brandes with detailed notes showing his country house and outhouses near Sunter to the east of Batavia, originating from one of the diaries that he kept when he was a clergyman in Batavia in the period 1779-1785. These diaries are now to be found in the collection of the *Rijksmuseum*, Amsterdam, as are the two loose-leaf pencil sketches of the same house in bird's-eye perspective shown here as additions, above seen from the front and below from the rear. Brandes lived here from the beginning of June 1780 until his departure from Java at the end of August 1785.

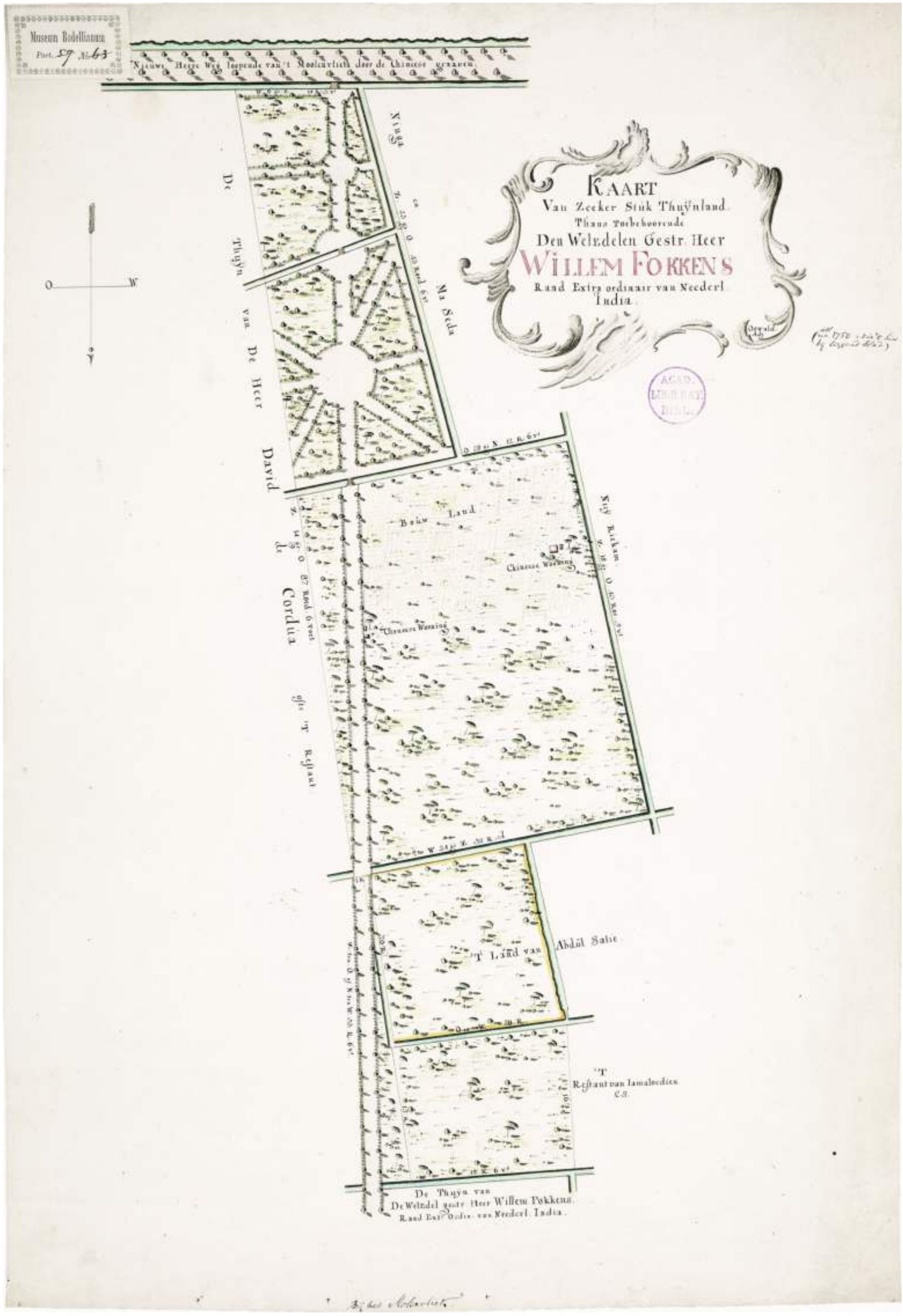

blad / sheet 336:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-12-023.

Oswald Adj., [ca. / c. 1755] :

Kaart / Van Zeeker Stuk Thuijnland: / Thans Toebehoorende / Den Weledelen Gestr: Heer / Willem Fokkens / Raad Extra ordinair van Neederl: / India.

Map / Of a Certain Parcel of Estate Land: / Nowadays Belonging to / The Right Hon: / Willem Fokkens / Councillor Extraordinary of the Netherlands / Indies.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 53,5 x 37 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 53.5 x 37 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Op blad 257 van Deel II: *Java en Madoera* is een plattegrond uit 1755 van de buitenplaats aan de Jacatraweg van de raad extraordinair Jan Schreuder afgebeeld, die daar wordt beschreven als een der weinige bewaard gebleven detailkaarten van zulke landgoederen uit de compagniestijd in de Ommelanden van Batavia. In dezelfde verzameling, de Collectie Bodel Nijenhuis in de Universiteitsbibliotheek Leiden, bevindt zich nog een tweede, in uitvoering sterk gelijkende detailkaart van een Bataviaas buiten, eveneens van omstreeks 1755, die hier is gereproduceerd op blad 336. Het betreft een 'Zeeker Stuk Thuijnland' dat toen in eigendom was gekomen van de raad extraordinair Willem Fokkens (ook: Fockens) en klaarblijkelijk moest dienen voor de aanleg van een oprijlaan naar Fokkens' eerder verworven perceel (onder, buiten de kaart) aan de oostelijke arm van de Tjiliwoeng. Die oprijlaan in noordwaartse richting vanaf ongeveer halverwege de 'Nieuwe Heere Weg loopende van 't Moolenvliet door de Chineese graven', naderhand de Prinsenlaan (nu Jl. Mangga Besar), is waarschijnlijk nooit aangelegd; in het latere stratenpatroon in dit gebied is deze althans niet te herkennen. Over degene die op de kaart als maker staat vermeld, 'Oswald Adj.', is niets bekend.

On sheet 257 of Volume II: *Java and Madura* there is a reproduction of a ground-plan from 1755 showing the country house on the Jacatraweg belonging to the councillor extraordinary of the Indies Jan Schreuder, which was described there as one of the few surviving detail maps of such estates in the environs of Batavia from the period of the Company. In the same collection, the Bodel Nijenhuis Collection of the Leiden University Library, there is a second detail map of a Batavian country house, also from about 1755, which resembles it closely in execution and is reproduced here on sheet 336. This map concerns a 'Certain Parcel of Estate Land' that had come into the possession of the councillor extraordinary Willem Fokkens (also spelt Fockens), and apparently was to serve for laying out a driveway to the plot of land (below, outside the map) that Fokkens had previously acquired on the eastern branch of the Ciliwung River. This driveway, running in a northerly direction from about halfway along the 'new highway from Molenvliet through the Chinese graveyard', later the Prinsenlaan (and now Jl. Mangga Besar), was probably never constructed – at least it cannot be found on the later pattern of streets in this area. Nothing is known about the person mentioned on the map as maker, *Oswald Adj.*.

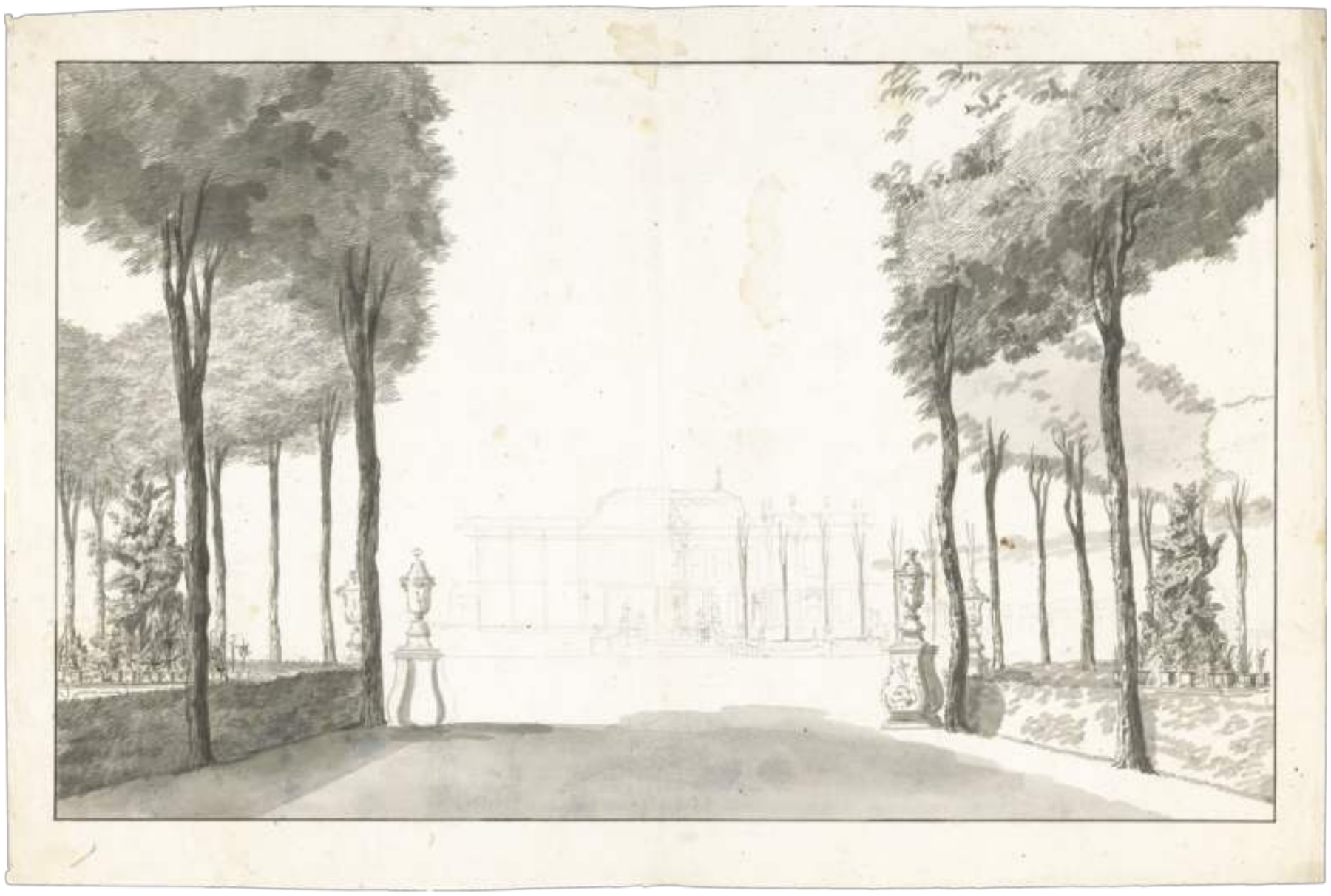

blad 337 boven / sheet 337 above:

Rijksmuseum Amsterdam, NG-1985-7-3-147.

[Jan Brandes, 1779-1785] :

[Maison de Mr. Harkoofs fabrique].

[Huis van Dhr. Hartkop, fabriek].

[Mansion of Mr. Hartkop, superintendent of works].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier,
34,5 x 51,5 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper,
34.5 x 51.5 cm.

Verso: Maison de Mr. Harkoofs fabrique.

Jan Brandes gebruikte voor de tekeningen die hij in Batavia maakte soms voorbeelden van andere kunstenaars, in het bijzonder van Johannes Rach. Dit geldt waarschijnlijk ook voor het onvoltooide aanzicht van het landhuis aan Molenvliet-Oost van Johannes Hartkop ('Harkoofs'), in de jaren 1756-1765 fabriek te Batavia, dat een situatie weergeeft van zo'n twintig jaar voor Brandes' werkzaamheid. Het voormalige buiten van Hartkop is op de grote kaart van Batavia en omstreken door Pieter Tency uit 1797 op de bladen 112-113 in *Java en Madoera* ingetekend als het perceel van 'Juffr. Keijzer', iets ten zuiden van het punt waar de Prinsenlaan oostwaarts afbuigt van de Molenvliet.

Sometimes Jan Brandes used examples by other artists for the drawings that he made in Batavia, in particular ones by Johannes Rach. This probably also applies to the unfinished view of the country house on Molenvliet-Oost belonging to Johannes Hartkop (*Harkoofs*), who was superintendent of works in Batavia in the period 1756-1765, showing a situation from about twenty years before Brandes was active. Hartkop's former country house is drawn on the large map of Batavia and surroundings by Pieter Tency from 1797 on sheets 112-113 in *Java and Madura* as the land of *Juffr. Keijzer*, a little to the south of the point where the Prinsenlaan turns off eastwards from the Molenvliet.

blad 337 midden / sheet 337 centre:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0789.

J. George. From a Drawing by Cap:tn T.W. Taylor,
[1811-1812].
J. George. Naar een Tekening door Captain T.W. Taylor,
[1811-1812].

Ryswick.

Rijswijk.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 34,5 x 53,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 34.5 x 53.5 cm.

blad 337 onder / sheet 337 below:

Voorheen collectie / formerly collection of Jhr. Mr. P.R. Feith, no. 97.

[Thomas William Taylor, 1811] :

[Huis op Rijswijk].

[Mansion at Rijswijk].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 24 x 38 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 24 x 38 cm.

Net als bij de twee tekeningen van een buiten aan de Jacatraweg op blad 334 zijn ook de beide aquarellen uit dezelfde collecties van een huis aan Rijswijk op blad 337 midden en onder, respectievelijk door Captain James George en Captain Thomas William Taylor, vrijwel identiek van voorstelling; George vermeldt in dit geval in het onderschrift zelfs expliciet dat hij zijn versie heeft gekopieerd van die van Taylor. Het huis in kwestie is niet de woning van de Britse luitenant-gouverneur Thomas Stamford Raffles (1811-1816), zoals vaak is verondersteld, maar die van de toenmalige gecommitteerde voor de Jacatrase Bovenlanden Pieter Tency. Op de kadastrale kaarten van Rijswijk uit 1812 op blad 279 van Deel II: *Java en Madoera* is diens perceel met het huis aangeduid als het vierde ten oosten van de Sociëteit Harmonie.

Just as with the two drawings of a country house on the Jacatraweg on sheet 334, the two water-colours from the same collections showing a house on Rijswijk on sheet 337 centre and below, by Captain James George and Captain Thomas William Taylor respectively, are almost identical in the picture they give – in any case George states explicitly in the caption that he has copied his version from Taylor's. The house in question is not the residence of the British Lieutentant-Governor Thomas Stamford Raffles (1811-1816), as is often assumed, but that of the then commissioner for the Jacatra Bovenlanden, Pieter Tency. On the cadastral maps of Rijswijk from 1812 on sheet 279 of Volume II: *Java and Madura* his plot of land with the house is marked as fourth to the east of the Harmonie Club.

338

blad 338 boven / sheet 338 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 456.

[J.C. Schultze of assistent, 1809] :
[J.C. Schultze or assistant, 1809] :

Plan du Premier Etage / de l'Hotel du Gouvernement / à Weltevreden.

Plan van de Eerste Verdieping / van het Gouvernementshuis / te Weltevreden.

Plan of the First Floor / of the Government House / at Weltevreden.

Schaalstok van *60 Pieds du Rhin* = [ca. 1 : 120].
Scale-bar of *60 Pieds du Rhin* = [approximately 1 : 120].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 46 x 68 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 46 x 68 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksboven.
Orientation: north is upper left.

Verklaringen: [linksonder, rechtsonder] een legenda bij de letters a t/m k :
Explanations: [lower left, lower right] a key to the letters a to k :

a. Gallerie ouverte.
b. Salles d'audience.
c. Cabinets.
d. Grands escaliers d'entrée.
e. Vestibules.
f. Corridors.
g. Communication.
h. Salle a manger.
i. Chambres.
k. Cages d'escaliers.

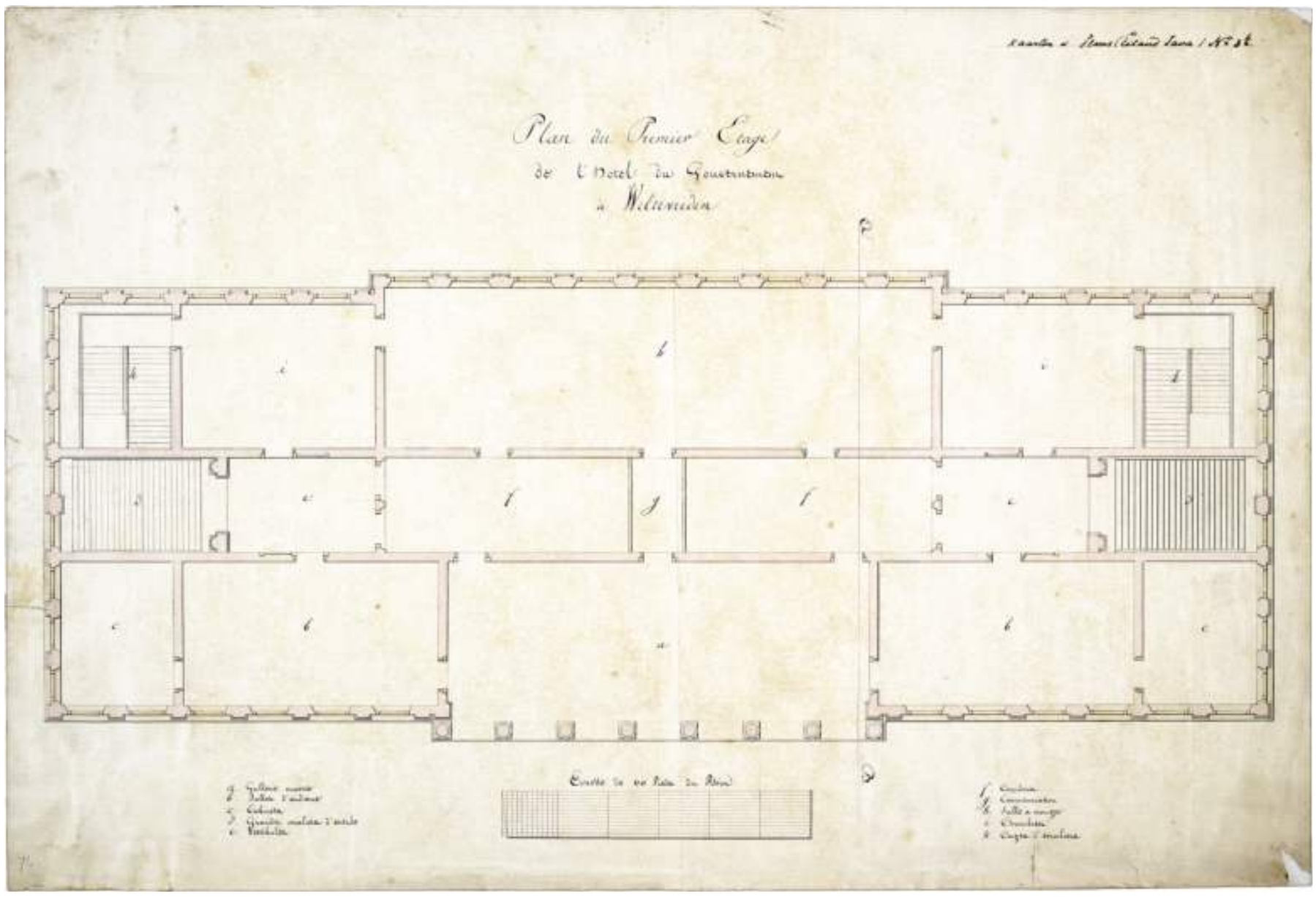

blad 338 onder / sheet 338 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 457.

[J.C. Schultze of assistent, 1809] :
[J.C. Schultze or assistant, 1809] :

Plan du Second Etage / de l'Hotel du Gouvernement / à Weltevreden.

Plan van de Tweede Verdieping / van het Gouvernementshuis / te Weltevreden.

Plan of the Second Floor / of the Government House / at Weltevreden.

Schaalstok van *60 Pieds du Rhin* = [ca. 1 : 120].
Scale-bar of *60 Pieds du Rhin* = [approximately 1 : 120].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 47 x 68 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 47 x 68 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksboven.
Orientation: north is upper left.

Verklaringen: [linksonder, rechtsonder] een legenda bij de letters a t/m f :
Explanations: [lower left, lower right] a key to the letters a to f :

a. Grands Corridors.
b. Antichambres.
c. Sallons.
d. Cabinets.
e. Chambres à Coucher.
f. Cages d'escaliers.

De twee plantekeningen op blad 338 van gouverneur-generaal Herman Willem Daendels' (1808-1811) nieuwe 'Hotel du Gouvernement' te Weltevreden, een ontwerp uit 1809 van luitenant-kolonel J.C. Schultze, vormen een aanvulling op diens doorsnede van hetzelfde gebouw op blad 287 onder in Deel II: *Java en Madoera*. In beide plattegronden is de lijn A-B aangegeven waarlangs deze 'coupe' was getekend; met de 'Premier Etage' wordt hier overigens in het huidige taalgebruik de begane grond bedoeld en met de 'Second Etage' de eerste verdieping. In Schultzes oorspronkelijke opzet van het 'Witte Huis' waren klaarblijkelijk de beide zijvleugels los van het hoofd-gebouw niet voorzien, maar deze werden nog tijdens Daendels' bewind aan het ontwerp toegevoegd.

The two plan drawings on sheet 338 of Governor-General Herman Willem Daendels's (1808-1811) new *Hotel du Gouvernement* at Weltevreden, a design from 1809 by Lieutenant-Colonel J.C. Schultze, form a supplement to his cross-section of the same building on sheet 287 below in Volume II: *Java and Madura*. In both plans the line A-B is indicated along which this *coupe* was drawn; with the *Premier Etage* is meant what is at present called the ground floor, and *Second Etage* means the first floor. Apparently the two wings separate from the main building were not planned in Schultze's original design, but were added to it during Daendels's administration.

blad 339 boven / sheet 339 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0788.

[James George, 1811-1812] :

[Het paleis te Buitenzorg van de voorzijde].

[The palace at Buitenzorg from the front].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 19,5 x 42,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 19.5 x 42.5 cm.

Buitenzorg. In Deel II: *Java en Madoera* is op de bladen 309-310 en 317-318 vrij uitvoerig aandacht besteed aan de diverse verbouwingen en uitbreidingen die het eerste gouverneurspaleis te Buitenzorg in de jaren tussen de stichting in 1744 en de verwoesting tijdens de aardbeving van 1834 heeft ondergaan. De tekeningen en plattegronden op de bladen hierna t/m 342 geven hierop een belangrijke aanvulling voor de periode 1811-1834. Op blad 339 boven is een aquarel van Captain James George gereproduceerd, die de voorzijde van het paleis in 1811 of 1812 toont, compleet met trots wapperende Union Jack. De oudere vleugels ter weerszijden van Daendels' halfronde nieuwe, centrale deel van het paleis zijn hier nog voorzien van de hoge pannendaken zoals die ook voorkomen op de tekeningen van Johannes Rach op de bladen 309-310 in *Java en Madoera*. Onder Raffles' bewind zijn deze naderhand vervangen door afgeplatte daken zoals te zien in de afbeelding uit 1817 op blad 318 in *Java en Madoera*, waarschijnlijk conform Daendels' oorspronkelijke verbouwingsplan van 1809. De anonieme aquarel op blad 339 onder, eveneens uit de Varia-collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië, toont de voorzijde van het paleis na voltooiing van de grote verbouwing na 1819 onder gouverneur-generaal Van der Capellen, waarvan de diverse ontwerpen van J.A. Latour zijn opgenomen op de bladen 340-342. Zie ook het schilderij door Willem Troost van de achterzijde van het paleis kort voor de aardbeving van 1834 op blad 342 onder.

Buitenzorg. In Volume II: *Java and Madura* on sheets 309-310 and 317-318 considerable attention has been devoted to the various renovations and extentions that the first governor's palace at Buitenzorg (Bogor) underwent in the years between 1744 and the destruction during the earthquake of 1834. The drawings and plans on the sheets from here up to 342 provide an important addition to this for the period 1811-1834. On sheet 339 above there is a reproduction of a water-colour by Captain James George which shows the front of the palace in 1811 or 1812, complete with a proudly flapping Union Jack. The older wings on either side of Daendels's semi-circular new, central part of the palace are here still provided with the high tiled roofs that also occur in the drawings by Johannes Rach on sheets 309-310 in *Java and Madura*. Under Raffles's regime these were later replaced with flat roofs such as can be seen in the depiction from 1817 on sheet 318 in *Java and Madura*, apparently in conformity with Daendels's original building plan of 1809. The anonymous water-colour on sheet 339 below, also from the Varia Collection of the National Library of Indonesia, shows the front of the palace after completion of the large-scale rebuilding after 1819 under Governor-General Van der Capellen, for which the various designs by J.A. Latour are included on sheets 340-342. See also the painting by Willem Troost of the rear of the palace shortly before the earthquake of 1834 on sheet 342 below.

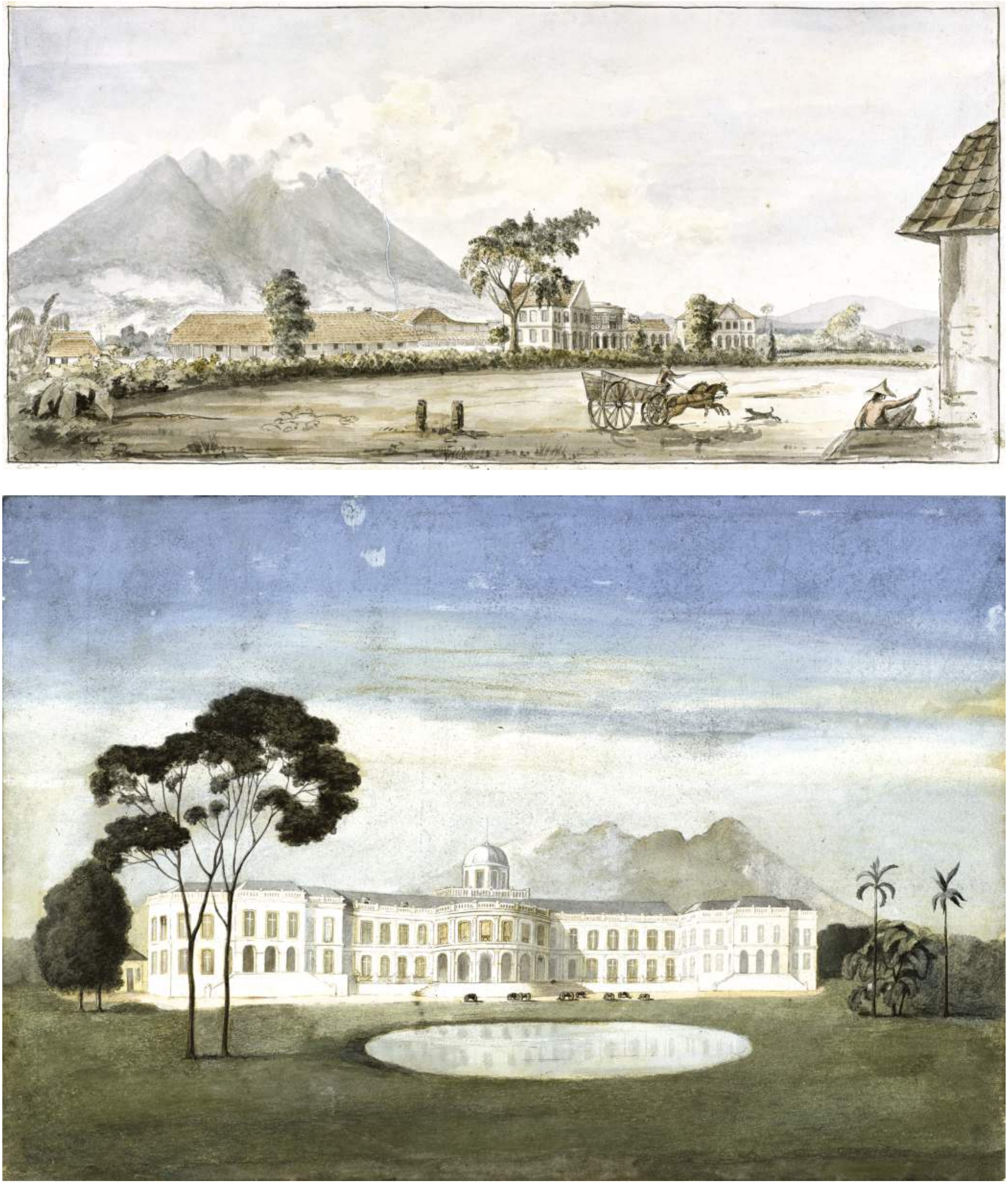

blad 339 onder / sheet 339 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia,
Varia 0371c.

[Anoniem, ca. 1834] :
[Anonymous, c. 1834] :

[Het paleis te Buitenzorg van de voorzijde voor de aardbeving in 1834].

[The palace at Buitenzorg from the front before the earthquake in 1834].

Aquareltekening op papier, gekleurd, 37 x 44,5 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 37 x 44.5 cm.

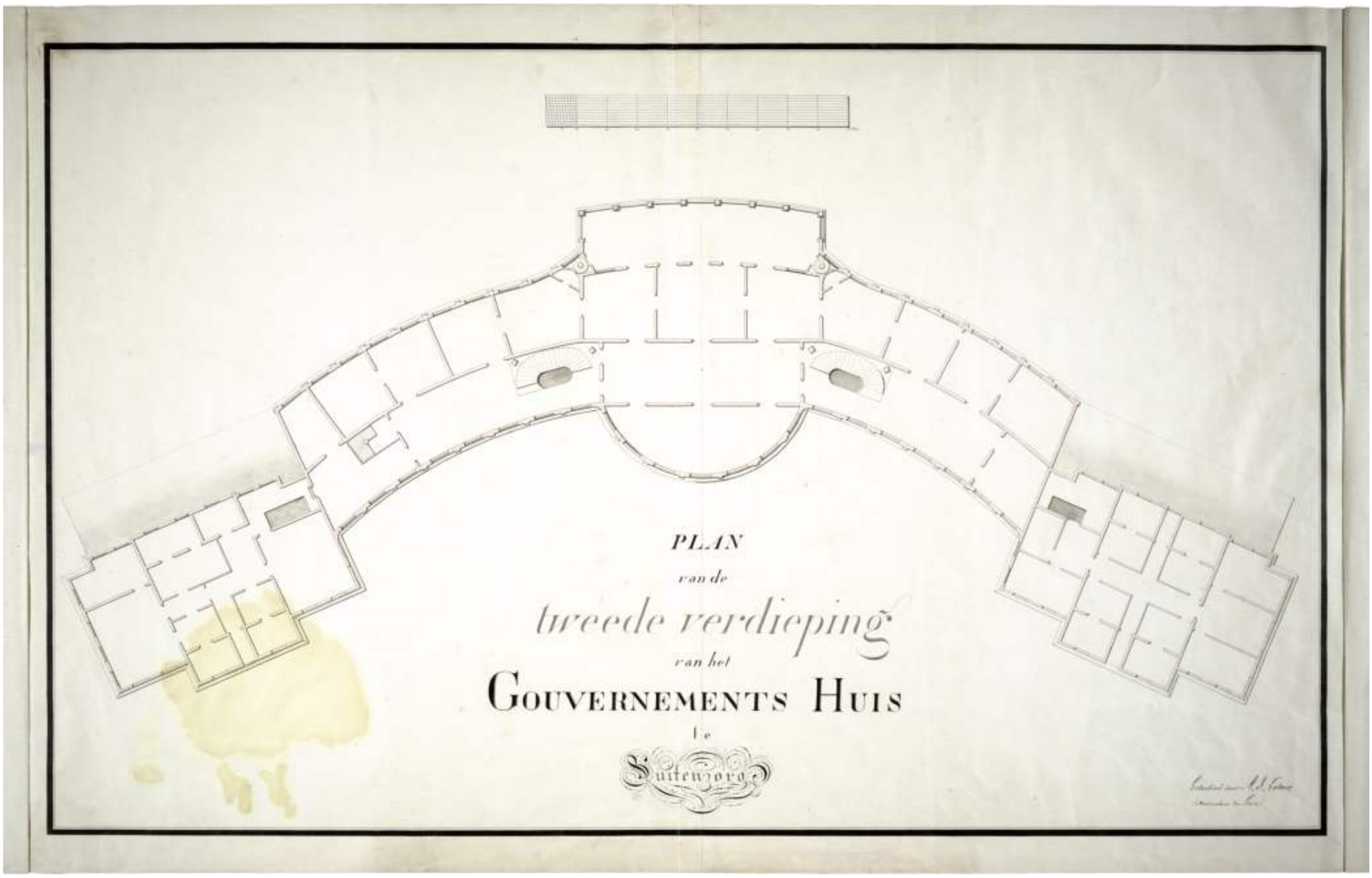

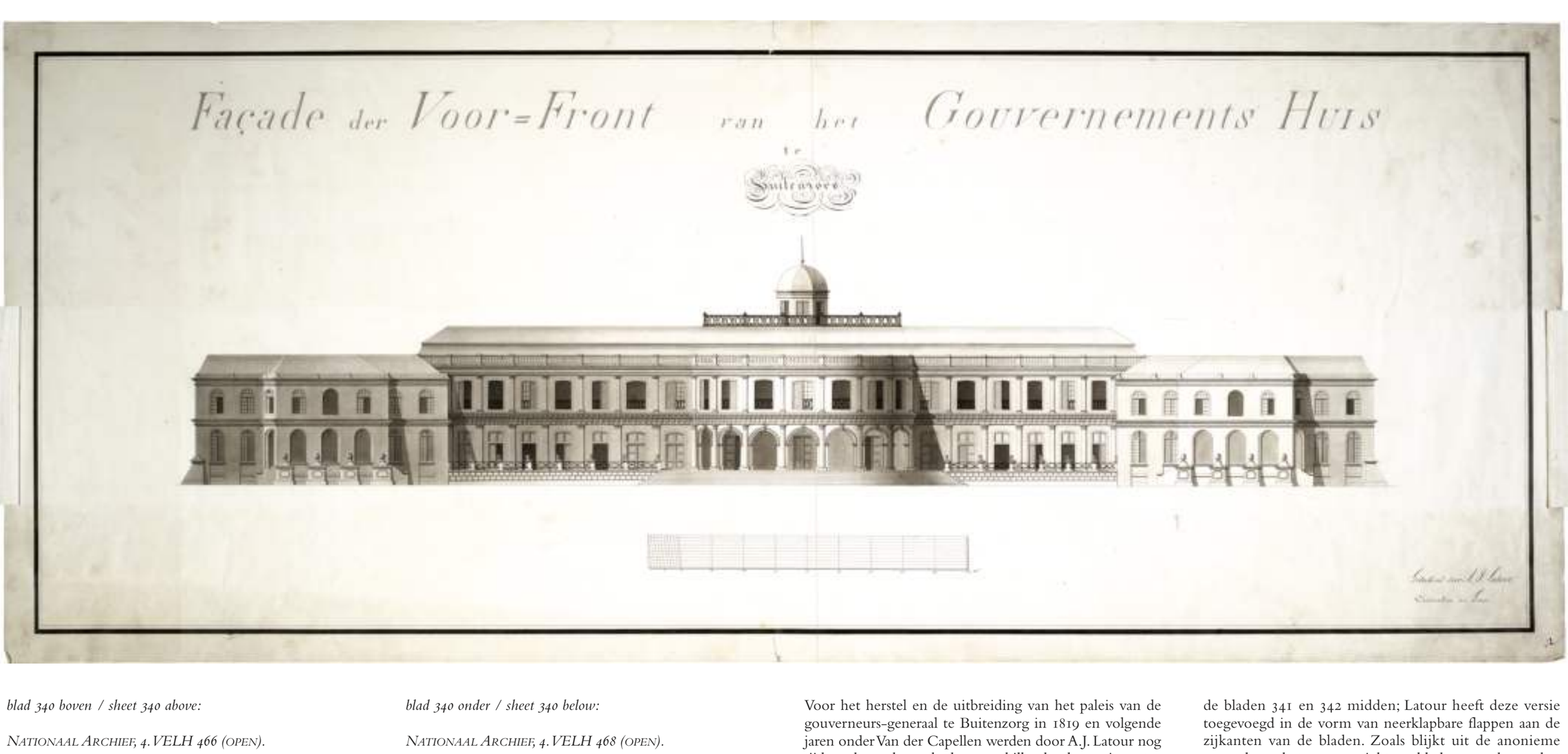

blad 340 boven / sheet 340 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 466 (open).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, [1821] :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, [1821] :

Plan / van de / tweede verdieping / van het / Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.

Plan / of the / second floor / of the / Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 Voeten = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 Voeten* = [approximately 1 : 170].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 53 x 87 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 53 x 87 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

blad 340 onder / sheet 340 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 468 (open).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, [1821] :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, [1821] :

Façade der Voor=Front van het Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.

Front Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 V. = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 V.* = [approximately 1 : 170].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 37 x 97 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37 x 97 cm.

Voor het herstel en de uitbreiding van het paleis van de gouverneurs-generaal te Buitenzorg in 1819 en volgende jaren onder Van der Capellen werden door A.J. Latour nog tijdens de werkzaamheden verschillende planversies getekend. Het algemeen plan voorzag in de verhoging met een verdieping van de verbindende delen tussen Daendels' middenbouw en de oudere zijvleugels tot één aaneengesloten geheel, dat bekroond zou worden met een houten koepeltorentje. Latours twee voornaamste ontwerpvarianten bestonden uit een goedkopere versie waarbij de beide zijvleugels hun relatief geringe oorspronkelijke diepte zouden houden en minder hoog opgetrokken zouden worden dan het nieuwe middengedeelte en een duurdere, waarbij de zijvleugels aan de achterzijde even diep zouden worden uitgebouwd als het middendeel en ook even hoog zouden worden. Van de goedkopere variant zijn op blad 340 Latours plattegrond van de verdieping (in toenmalig taalgebruik de tweede verdieping!) en het vooraanzicht en op blad 342 het achteraanzicht gereproduceerd. Het eveneens nog bewaard gebleven plan van de begane grond (indertijd eerste verdieping genoemd) kan hier vanwege het uitzonderlijke grote formaat (Nationaal Archief, 4.VELH 465) helaas niet worden afgebeeld. Het duurdere ontwerp is te zien in de plattegrond en de tekeningen op de bladen 341 en 342 midden; Latour heeft deze versie toegevoegd in de vorm van neerklapbare flappen aan de zijkanten van de bladen. Zoals blijkt uit de anonieme aquarel van het vooraanzicht op blad 339 onder en het olieverfschilderij door Willem Troost van de achterzijde van het paleis op blad 342 onder, die beide de situatie van voor de aardbeving van 1834 tonen, werd de uiteindelijk vorm van de zijvleugels een combinatie van Latours varianten: aan de voorzijde even hoog als de middenvleugel, maar aan de achterkant minder diep en met een gesegmenteerd dwarsgeplaatst dak in plaats van een doorlopend mansardedak. De schilder Willem Troost (1812-1893) heeft Indië overigens nooit bezocht en moet voor dit werk dus een ter plaatse gemaakt voorbeeld van een andere kunstenaar hebben gebruikt, evenals voor zijn pendantschilderij van het paleis ná de verwoesting (Rijksmuseum Amsterdam, SK-A-4025). Dit laatste is wellicht gemaakt naar de anonieme aquareltekening afgebeeld op blad 318 onder in *Java en Madoera*, nu in het Nationaal Archief in Den Haag, die vermoedelijk in 1834 werd overgezonden uit Batavia.

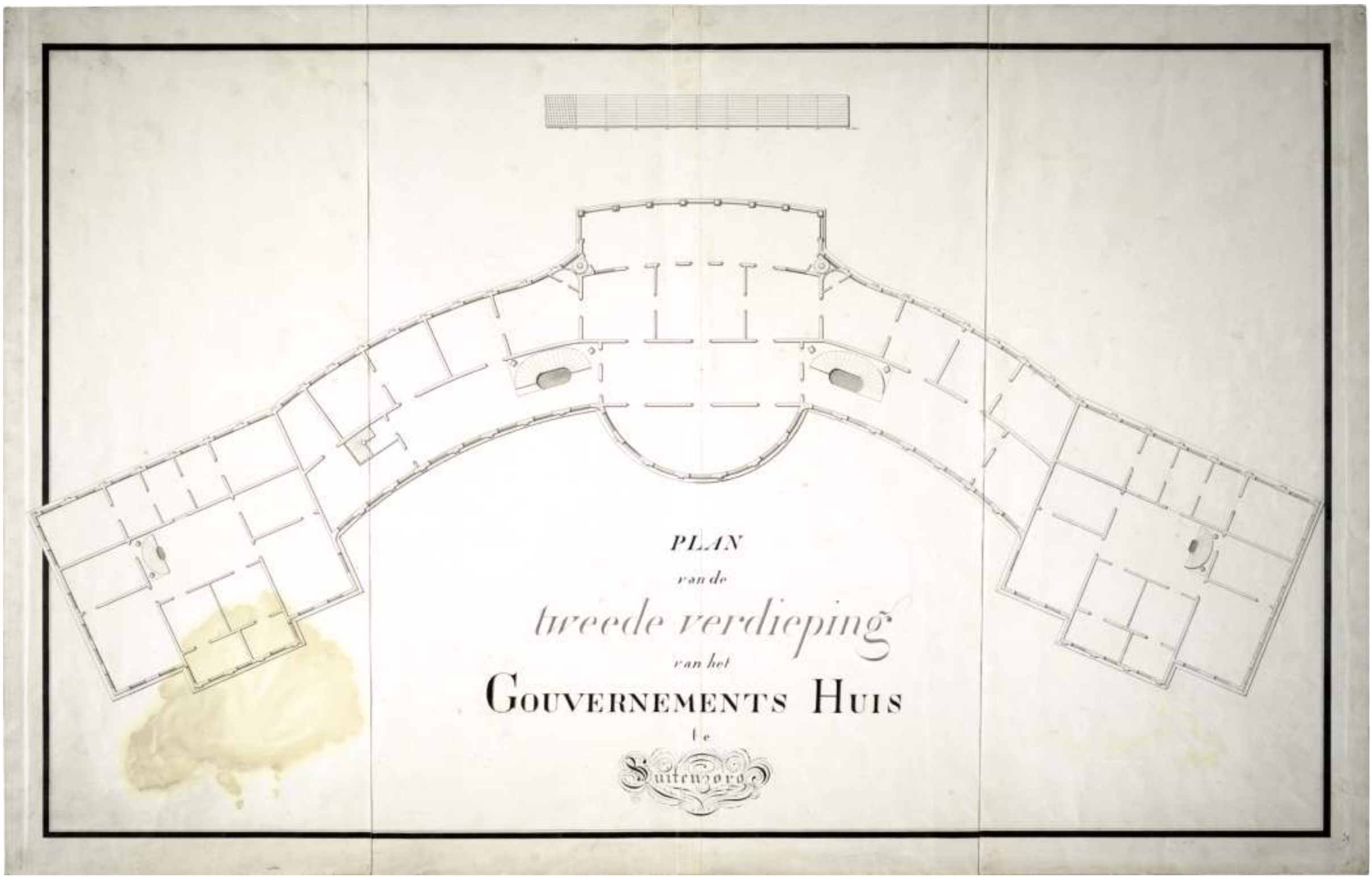

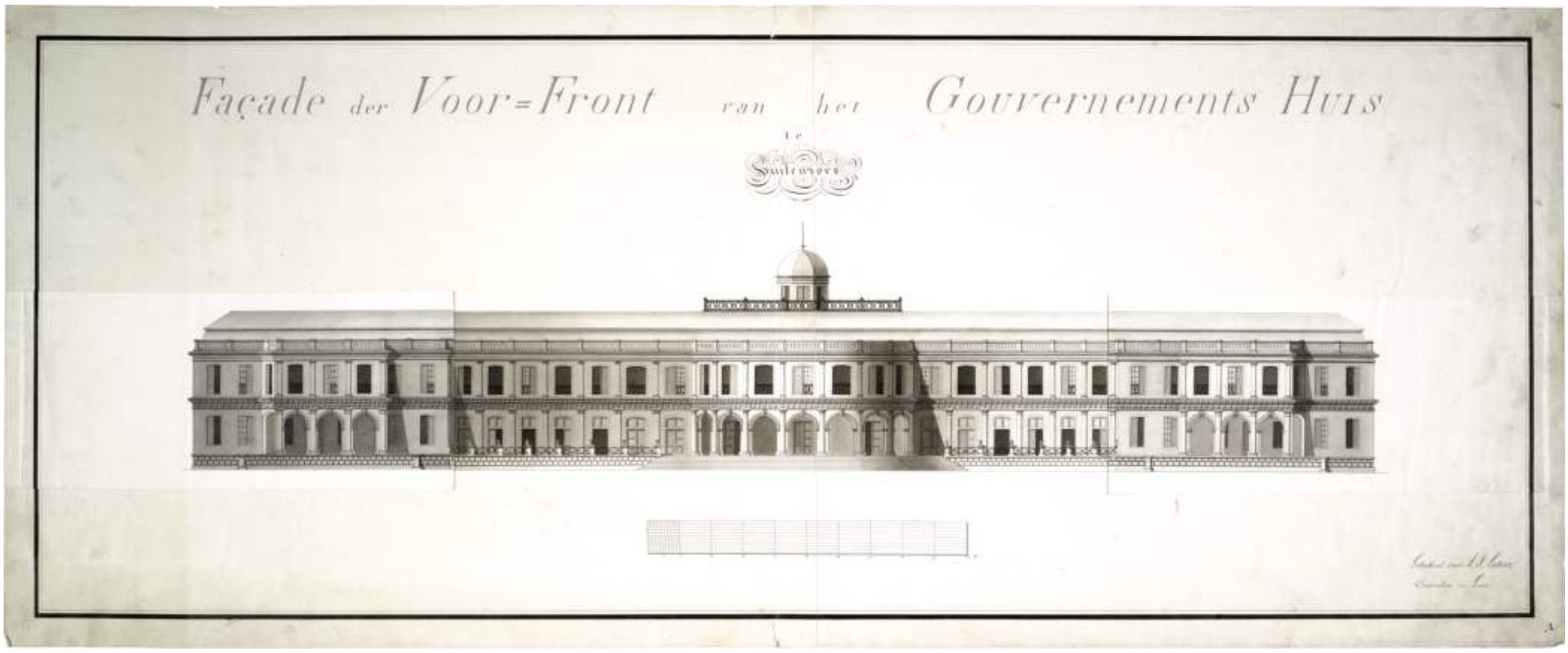

Before the restoration and extension of the palace of the governors-general at Buitenzorg in 1819 and following years under Van der Capellen, A.J. Latour made several versions of the plan during the work. The general plan provided for raising the linking parts between Daendels's central section and the older side wings with a storey to make one continuous whole that would be topped by a little wooden domed tower. Latour's two main variants consisted of a cheaper version, in which the two wings would retain their relatively small original depth and would be raised to a lesser height than the middle part, and a more expensive one, in which the wings would be built out on the rear-side as far as the central part and would also be made just as high. For the cheaper variant, on sheet 340 there is a reproduction of Latour's plan of the first floor (in the idiom of the time 'second floor') and the front view, and on sheet 342 the rear view. The plan of the ground floor (then called the first floor), which has also been preserved, can unfortunately not be shown here because of its exceptionally large format (Netherlands National Archives 4.VELH 465). The more expensive design can be seen on the plan and the drawings on sheets 341 and 342 centre; Latour added this version in the form of folding flaps attached to the sides of the sheets. As can be seen from the anonymous water-colour of the front view on sheet 339 below and the oil painting by Willem Troost of the rear of the palace on sheet 342 below, both of which show the situation from before the earthquake in 1834, the final form of the wings was a combination of Latour's variants: at the front just as high as the central part, but at the back less deep and with a segmented obliquely placed roof instead of a continuous mansard roof. The painter Willem Troost (1812-1893) never visited the Indies and for this work must have used a model made by another artist on the spot, and similarly with his counterpart painting of the palace after the devastation (*Rijksmuseum Amsterdam*, SK-A 4025). The latter was probably made on the basis of the anonymous water-colour shown on sheet 318 below in *Java and Madura*, now in the Netherlands National Archives in The Hague, which was presumably despatched from Batavia in 1834.

blad 341 boven / sheet 341 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 466 (dicht/closed).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, [1821] :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, [1821] :

Plan / van de / tweede verdieping / van het / Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.

Plan / of the / second floor / of the / Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 Voeten = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 Voeten* = [approximately 1 : 170].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 53 x 87 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 53 x 87 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

blad 341 onder / sheet 341 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 468 (dicht/closed).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, [1821] :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, [1821] :

Façade der Voor=Front van het Gouvernements Huis / te / Buitenzorg.

Front Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 V. = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 V.* = [approximately 1 : 170].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier, 37 x 97 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37 x 97 cm.

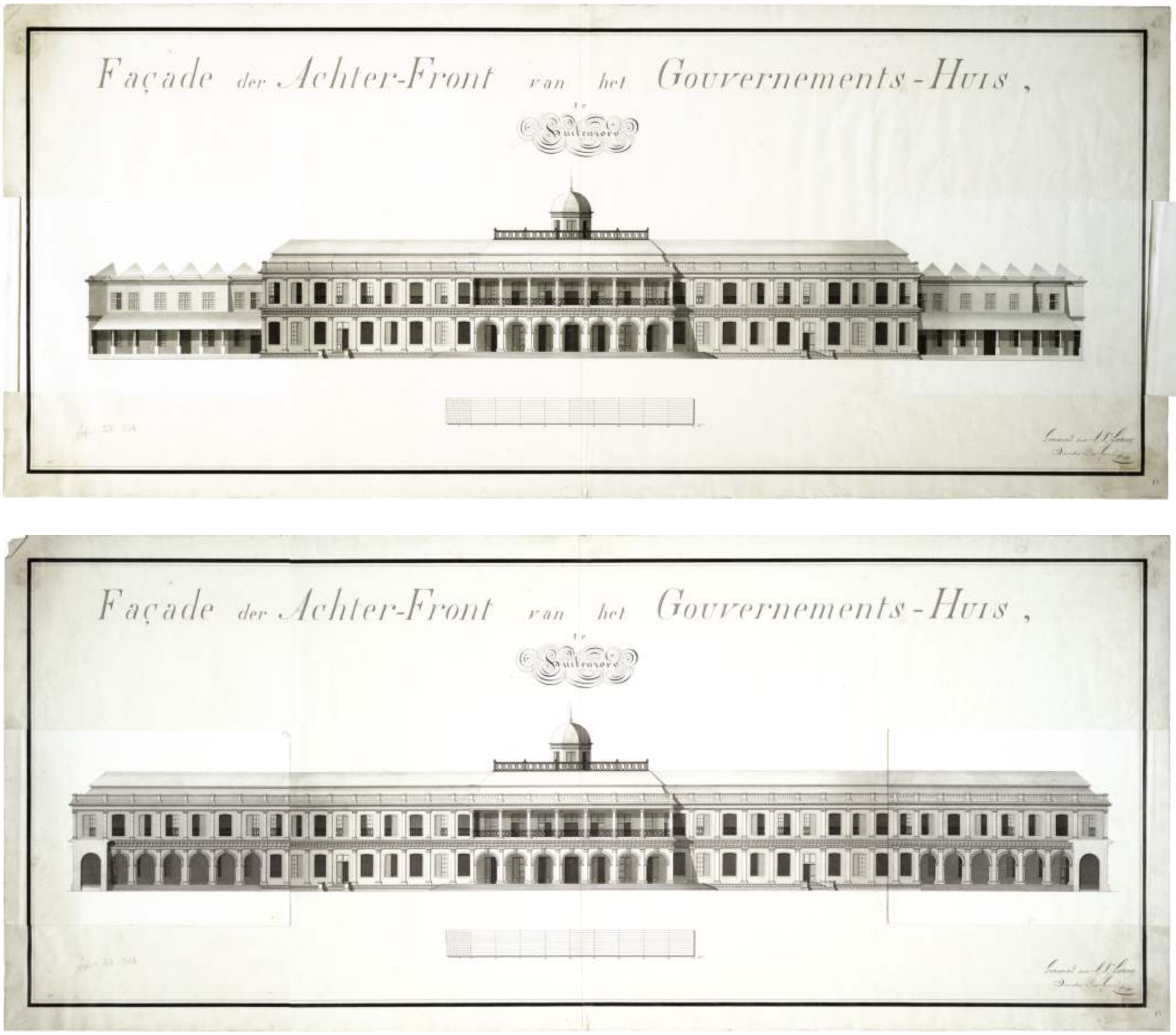

blad 342 boven / sheet 342 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 469 (open).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, October 1821 :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, October 1821 :

Façade der Achter-Front van het Gouvernements-Huis / te / Buitenzorg.

Rear Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 V. = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 V.* = [approximately 1 : 170].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier,
37 x 97 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37 x 97 cm.

blad 342 midden / sheet 342 centre:

Nationaal Archief, 4.VELH 469 (dicht/closed).

Geteekend door A.J. Latour, Dessinateur der Genie, October 1821 :
Drawn by A.J. Latour, Draughtsman in the Engineering Corps, October 1821 :

Façade der Achter-Front van het Gouvernements-Huis / te / Buitenzorg.

Rear Façade of the Government House / at / Buitenzorg.

Schaalstok van 100 V. = [ca. 1 : 170].
Scale-bar of *100 V.* = [approximately 1 : 170].

O.I. inkttekening met pen en penseel op papier,
37 x 97 cm.
Pen and brush drawing in black ink on paper, 37 x 97 cm.

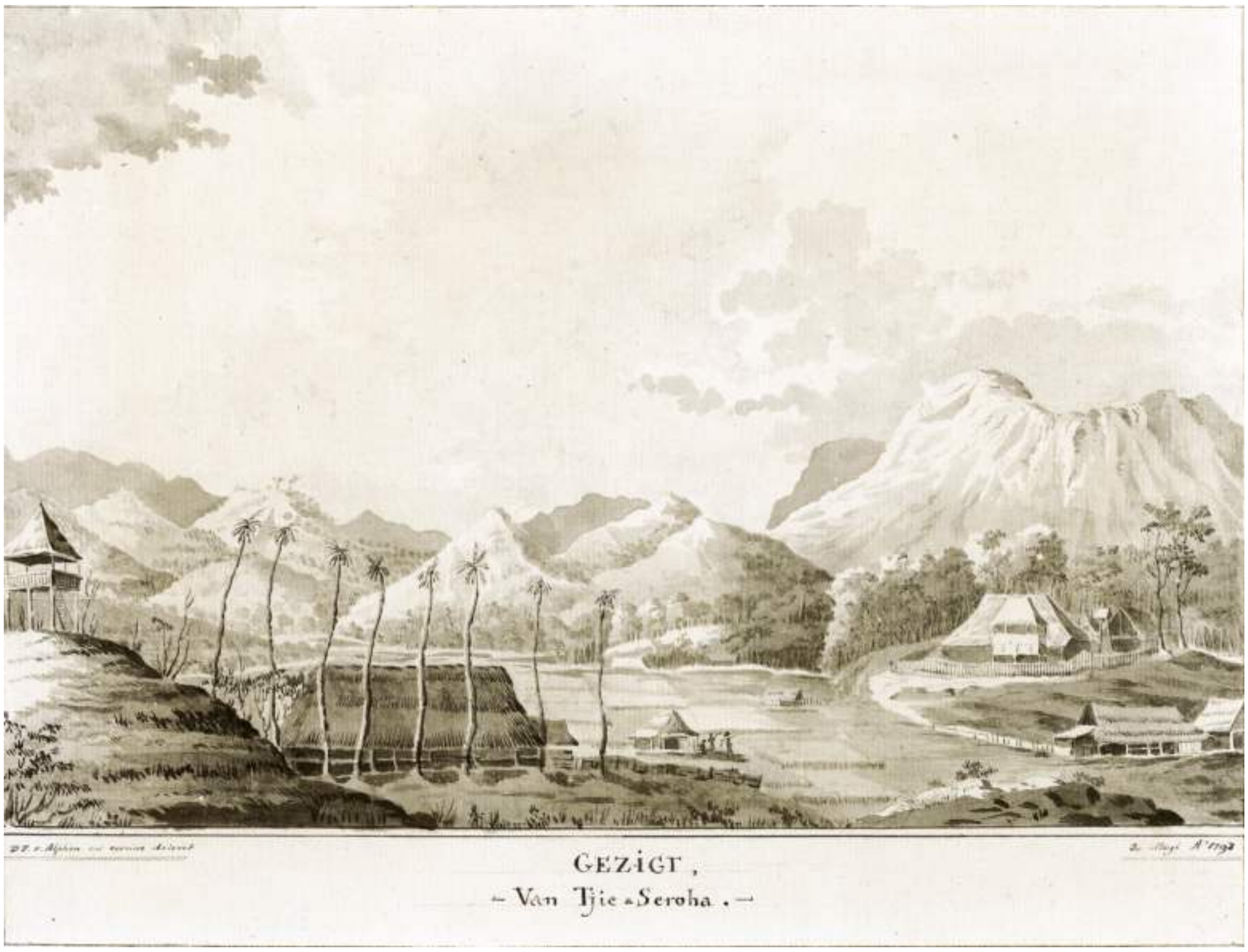

blad 343 boven / sheet 343 above:

Particuliere collectie / Private collection.

D.F. v. Alphen ad vivium delerit, 30. Maji A:o 1797 :
Drawn from life by D.F. van Alphen, 30th of May 1797 :

Gezigt, / Van Tjie=Seroha.

View, / Of Cisarua.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 26,5 x 36 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 26.5 x 36 cm.

West- en Midden-Java. De beide gewassen inkttekeningen afgebeeld op blad 343 werden in of omstreeks 1797 vervaardigd door Daniël François van Alphen (1774-1840), zoon van de bekende dichter Hiëronymus van Alphen, die in de periode 1791-1808 in diverse functies in Indië verbleef. Tot 1796 was hij daar aangesteld bij de marine, het laatst in de rang van luitenant-ter-zee, nadien bekleedde hij op Java verschillende posten bij het gouvernement, waar hij het uiteindelijk bracht tot de positie van secunde of resident in Soerabaja. In 1808 werd hij door de nieuwe gouverneur-generaal Daendels met de overige hoge gouvernementsambtenaren in Soerabaja van zijn post ontheven, naar aanleiding van de – tijdelijke – overgave van de stad en het nabijgelegen Grissee (zie Van Aphens twee andere tekeningen op blad 354) in december 1807 aan een Britse expeditievloot onder bevel van vice-admiraal Sir Edward Pellew. Na lange omwegen kon hij in 1810 terugkeren in Nederland, waar hij in 1815 door koning Willem I werd benoemd als lid van de Tweede Kamer, een functie die hij tot zijn overlijden in 1840 vervulde. De vier O.I. inkttekeningen van zijn hand in deze atlas, afkomstig uit particulier bezit, dateren alle uit zijn beginjaren als gouvernementsambtenaar, 1797-1799. Op blad 343 boven is een gezicht op Tjisaroea in West-Java gereproduceerd, in die tijd nog niet meer dan een eenvoudige halteplaats op de weg tussen Buitenzorg en de Bandoengse hoogvlakte; op de achtergrond zijn de vulkanen Pangrango en Gede te herkennen. De onderste tekening toont een gezicht in zuidoostelijke richting bij het dorp Mendono, aan de gelijknamige rivier in het regentschap Wonosobo in Midden-Java. Met het 'Gebergte Iambou' bedoelt Van Alphen de Goenoeng Poepoer en omringende bergen ten zuidoosten van Mendodo.

West and Central Java. The two washed ink drawings shown on sheet 343 were made in or around 1797 by Daniël François van Alphen (1774-1840), son of the well known poet Hiëronymus van Alphen, who lived in the Indies in various positions in the period 1791 to 1808. Up to 1796 he had an appointment in the navy, most recently with the rank of naval lieutenant, and after that he occupied various posts with the government in Java, where he finally reached the position of deputy or resident of Surabaya. In 1808 the new governor-general Daendels relieved him of his post together with the other high government officers in Surabaya, in connection with the – temporary – surrender of the town and neighbouring Gresik (see Van Alphen's two other drawings on sheet 354) in December 1807 to a British expeditionary fleet under the command of Vice-Admiral Sir Edward Pellew. Via a roundabout route he managed to return to the Netherlands in 1810, where in 1815 King Willem I appointed him as a member of Parliament, a position which he held until he died in 1840. The four drawings in Indian ink by him in this atlas, from a private collection, all date from his initial years as a government officer, 1797-1799. On sheet 343 above there is a reproduction of a view of Cisarua in West Java, at that time no more than a simple stop on the road between Buitenzorg and the Bandung plateau; in the background we can recognize the volcanoes Pangrango and Gede. The lower drawing shows a view looking in a southeasterly direction at the village of Mendono, on the river of that name in the regency of Wonosobo in Central Java. With the *Gebergte Iambou* Van Alphen means the Gunung Pupur and the surrounding mountains to the south-east of Mendono.

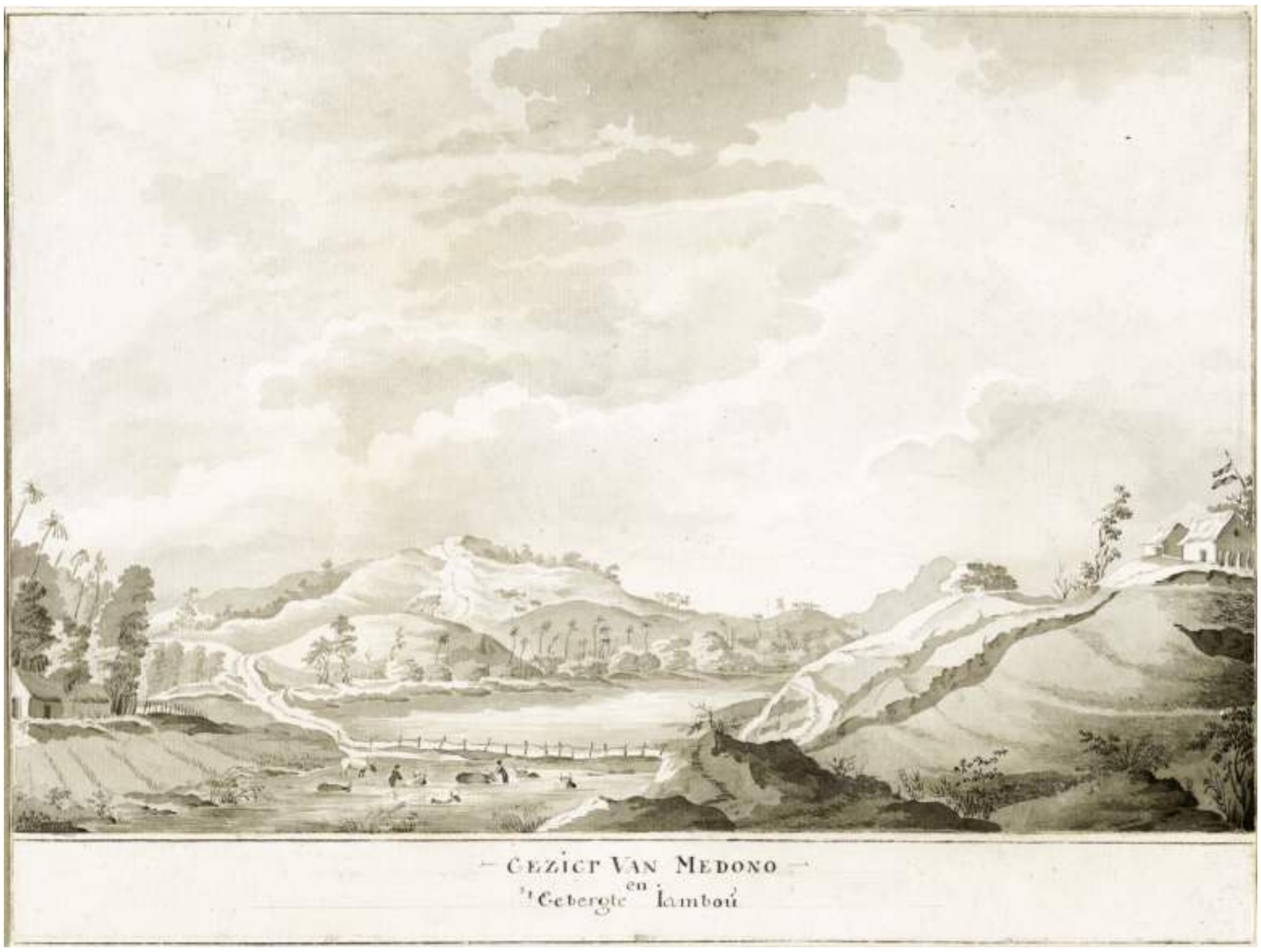

blad 342 onder / sheet 342 below:

Rijksmuseum Amsterdam, SK-A-4024.

[Willem Troost, ca. / c. 1834] :

[Het paleis te Buitenzorg van de achterzijde voor de aardbeving in 1834].

[The palace at Buitenzorg from the rear before the earthquake of 1834].

Schilderij in olieverf op doek, gekleurd, 52,5 x 77,5 cm.
Oil painting on canvas, coloured, 52.5 x 77.5 cm.

blad 343 onder / sheet 343 below:

Particuliere collectie / Private collection.

[Daniël François van Alphen, ca. / c. 1797] :

Gezigt Van Medono / en / 't Gebergte Iambou.

View Of Medono / and / the Jambu Mountains [Gunung Pupur].

O.I. inkttekening met penseel op papier, 26,5 x 36,5 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 26.5 x 36.5 cm.

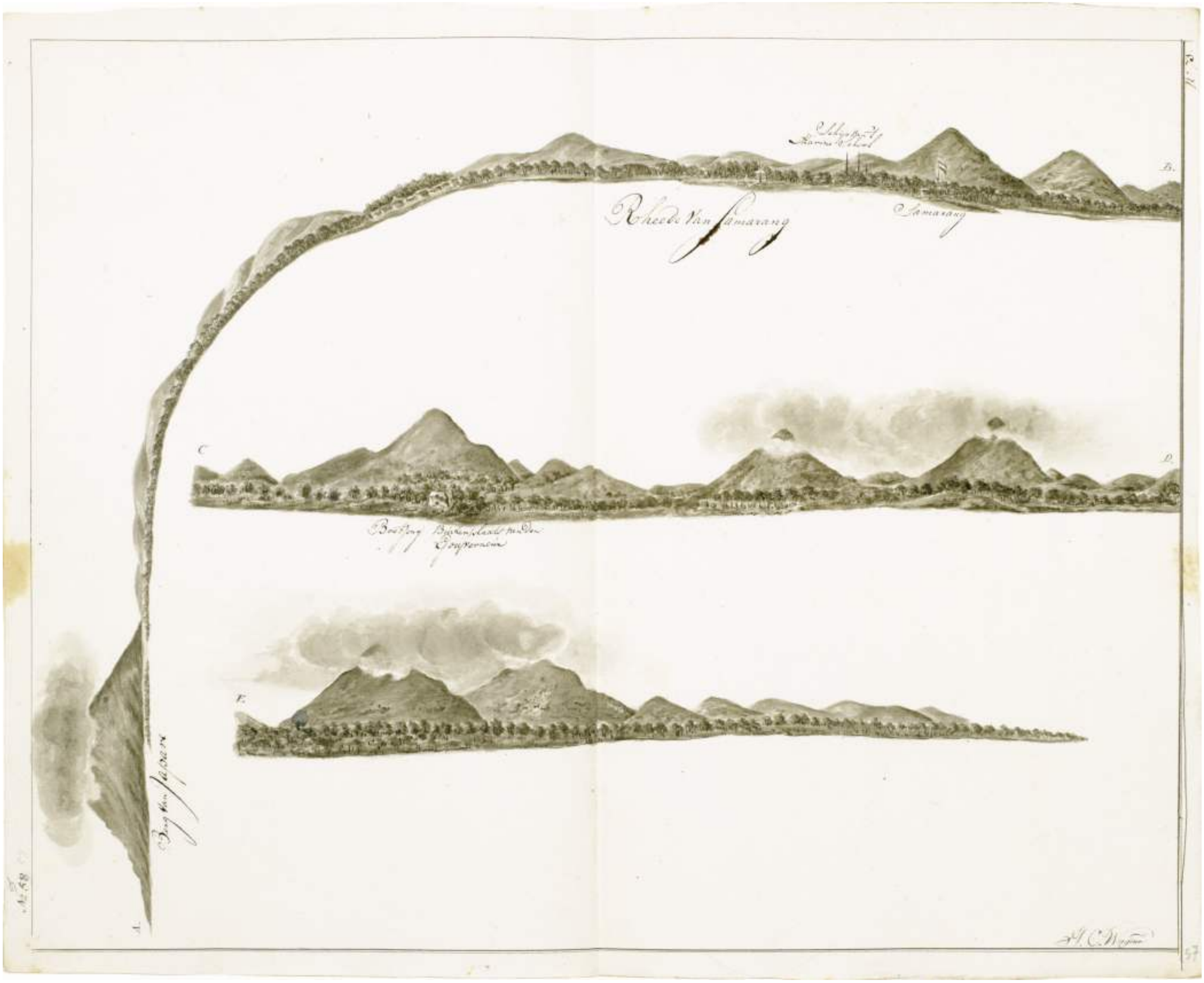

blad / sheet 344:

Maritiem Museum Rotterdam, Bijlagen bij het journaal van 's Lands Schip Bellona fol. 58 / Appendices to the journal of the Netherlands Navy Ship Bellona fol. 58.

J.C. Wagner, [1790] :

Rheede van Samarang.

Roads of Semarang.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 42 x 56 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 42 x 56 cm.

Semarang, Srondol, Japara. De grote penseeltekening in Oost-Indische inkt op blad 344 door de marineofficier J.C. Wagner is een van tientallen landverkenningen en andere illustraties in de bijlagen behorende bij het journaal van het marinefregat *Bellona*, dat in het voorjaar van 1789 met nog drie andere schepen naar de Oost werd gezonden ter aflossing van een deel van de schepen in het tweede Landseskader in Oost-Indië onder bevel van de kapitein-commandeur Willem Sylvester. De *Bellona* bleef uiteindelijk tot december 1791 in de Indische wateren en kwam in juni 1792 terug in de Republiek. De hier afgebeelde tekening is gemaakt in de laatste maanden van 1790, toen het schip enige weken bij Semarang verbleef. De drie kustprofielen vormen in feite een doorlopend geheel van de 'Berg van Japara' (Goenoeng Moeria) in het oosten tot voorbij Kendal en Tandjoeng Korowelang in het westen. Interessant is het inschrift 'Schip van't Marine School' bij het verder bijna geheel achter geboomte verscholen Semarang, een verwijzing naar het befaamde, in 1782 opgerichte opleidingsinstituut voor de zeevaart in deze stad dat in de volgende decennia zo'n belangrijke rol bij de topografische kartering van Java zou spelen (zie Deel II: *Java en Madoera*). Verder westwaarts wijst een ander inschrift de 'Buitenplaats van den Gouverneur' van Java's Noordoostkust aan het eind van de Bodjongweg aan, de latere residentswoning van Semarang.

Semarang, Srondol, Jepara. The large brush drawing in Indian ink on sheet 344 by the naval officer J.C. Wagner is one of the dozens of land reconnaissances and other illustrations in the appendices pertaining to the log of the naval frigate *Bellona*, which in the spring of 1789 was sent to the East with three other ships to relieve some of the ships in the second Home Fleet Squadron in the East Indies under the command of Captain-Commander Willem Sylvester. Ultimately the *Bellona* stayed in the Indies until December 1791, and returned to the Republic in June 1792. The drawing shown here was made in the last months of 1790, when the ship was staying for several weeks at Semarang. In fact the three coast profiles form a continuous whole, from the *Berg van Japara* (Gunung Muria) in the east to past Kendal and Tanjung Korowelang in the west. It is interesting to note the caption *Schip van't Marine School* (the Ship of the Marine School, Naval Academy) with the view showing Semarang almost completely hidden by trees, an allusion to the training institution for sailors set up in this town in 1782, which would play such an important part in the topographical mapping of Java in the following decades (see Volume II: *Java and Madura*). Further to the west another caption indicates the *Buitenplaats van den Gouverneur* (Country house of the Governor) of Java's North-East Coast at the end of the Bojong Road, the later residency of Semarang.

blad / sheet 345:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-09-046.

[Anoniem, ca. 1811] :
[Anonymous, c. 1811] :

[Kaart van het gebied rondom Srondol ten zuiden van Semarang].

[Map of the area surrounding Srondol south of Semarang].

Schaalstok van 400 Roeden = [ca. 1 : 10.000].
Scale-bar of *400 Roeden* = [approximately 1 : 10,000].

1 kaart : ms op papier, 82,5 x 44,5 cm.
1 map : ms on paper, 82.5 x 44.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

De opmerkelijke detailkaart gereproduceerd op blad 344 biedt een topografisch nauwkeurige weergave van het gebied langs het ca. 7 kilometer lange gedeelte van de hoofdweg van Semarang naar de Vorstenlanden tussen Tjandi en Djatingaleh in het noorden (onder, nu delen van Semarang-Zuid) en Boedakpajoeng in het zuiden (boven). Bij het dorp Srondol, ongeveer in het midden, is schematisch een militaire linie ingetekend, waarschijnlijk in samenhang met de gebeurtenissen bij deze plaats in september 1811 in de nasleep van de Britse invasie in Java. Na de verloren slag bij Meester Cornelis op 26 augustus van dat jaar (zie *Java en Madoera* bladen 290-293) had gouverneur-generaal Jan Willem Janssens met een honderdtal militairen naar Buitenzorg weten te ontkomen, vanwaar hij op 1 september Semarang bereikte, dat toen nog in Nederlandse handen was. De militair commandant ter plaatse, brigadier F.C.P. von Winckelmann, had ten zuiden van de stad bij Srondol tevoren al een versterkt kamp met verdedigingslinie laten aanleggen, waar Janssens nu met hulp van opgeroepen Javaanse hulptroepen uit de Vorstenlanden en een afdeling inheemse, overwegend Madoerese militairen uit Soerabaja hoopte alsnog stand te kunnen houden tegen het Britse invasieleger onder generaal Sir Samuel Auchmuty. Diens voorhoede bezette op 12 september Semarang, waarna op de 16de de aanval op Janssens' stelling bij Srondol werd ingezet. Bij de nadering van de vijand en de eerste salvo's van de Britse veldartillerie brak echter onder de ca. 5000 man Javaanse hulptroepen bijna onmiddellijk grote paniek uit, waarop zij massaal hun wapens weggooiden en het binnenland invluchtten. Met het restant van zijn troepen, nu feitelijk alleen nog een handvol Europeanen en de afdeling uit Soerabaja, trok Janssens zich via Oengaran terug naar Toentang bij Salatiga. Onderweg deserteerden ook die laatste inheemse troepen, na eerst hun Europese officieren te hebben gedood, waarop Janssens zich op 18 september gedwongen zag de capitulatie te tekenen.

The remarkable detail map reproduced on sheet 344 presents a topographically precise image of the area along the approximately 7 kilometre stretch of the main road from Semarang to the Principalities between Candi and Jatingaleh in the north (below, now parts of Semarang South) and Budakpayung in the south (above). At the village of Srondol, roughly in the centre, a military line has been drawn in schematically, probably in connection with the events at this place in September 1811 in the aftermath of the British invasion of Java. After the lost battle at Meester Cornelis on 26 August of that year (see *Java and Madura* sheets 290-293), Governor-General Jan Willem Janssens had managed to escape to Buitenzorg with a small force of some hundred soldiers, and from there on 1 September he reached Semarang, which was then still in Dutch hands. In advance the local military commander, Brigadier F.C.P. von Winckelmann, had already established a fortified camp with a line of defense to the south of the town at Srondol. Here Janssens hoped still to be able to hold out against the British invasion force under General Sir Samuel Auchmuty, with the help of Javanese auxiliaries called up from the Principalities and a division of native, mainly Madurese, soldiers from Surabaya. Auchmuty's vanguard occupied Semarang on 12 September, and on the16th the attack on Janssens's position began. However, when the enemy approached and the first salvoes were fired by the British field artillery, immediately great panic broke out among the 5000 strong Javanese auxiliaries, whereupon they abandoned their weapons en masse and fled into the interior. With the rest of his troops, now in fact only a handful of Europeans and the division from Surabaya, Janssens retreated via Ungaran to Tuntang near Salatiga. On the way the last native troops deserted, having killed their European officers first, and after that Janssens found himself obliged to sign the capitulation on 18 September.

blad / sheet 346:

Nationaal Archief, 1.04.02 1430A fol. 220.

[Anoniem], 3.n Maij 1686 :
[Anonymous], the 3rd of May 1686 :

[Plan van de versterkte compagniespost te Japara].

[Plan of the fortified Company post at Jepara].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 42 x 26 cm.
1 map : ms on paper, 42 x 26 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [van linksboven naar rechtsonder] diverse beschrijvingen :
Explanations: [from upper left to lower right] various descriptions :

D'Voorpoort.
Dit puntje is voorzien met ses schietgaten en strekt Z: O: na des keijsers hof en passebaen lang de grote brede weg.
D'Voorpagger alomme beseth met seer nauwe woningen, en Corps du guarde, ja zoo dat geen Comp.n van 48. coppen kan in postuur gebragt, en behoorl. na defentie gestelt werden.
De poort.
Dit ronduijtje is gesterct met 5 schietgaten en strekt N: west nederwaerts langs een riviertje en heeft van onderen een bequaeme Cruijtkelder.
De Zijdtpagger.
De paerdestal.
'T Agterpoortje.
D'Agterpagger.
Het Zuijdpoortje.
D'Klene Corps du guarde.
D' Grote corps du guarde voor soldaten en matrosen.
Wooningen en saletten voor d'Ed: H.r command.r zal.r gemaact.
De thuijn met een speelhuijsje en graatje daerom in de midden van deselve.

Het schetskaartje op blad 346, opgenomen in een rapport aan de Hoge Regering van 3 mei 1686, toont een schematisch grondplan van 'S'Comp.s posthouders bamboese pagger' in Japara, nadat dit provisorische fortje in de voorafgaande maanden was versterkt naar aanleiding van de precaire situatie van dat moment in het vorstendom Mataram. In de hofstad Kartasoera was daar op 8 februari van dat jaar een afdeling compagniestroepen onder kapitein François Tack, die naar Mataram was gezonden om van soesoehoenan Amangkoerat II de uitlevering te eisen van de Balische opstandelingenleider Soeropati (zie Deel II: *Java en Madoera*), bij een overval door diens aanhang overrompeld en bijna voltallig gedood. Het restant van het kleine garnizoen dat 'ter bescherming' van de soesoehoenan in Kartasoera was gelegerd, had zich daarop naar Japara moeten terugtrekken, waar op last van de Hoge Regering alles in gereedheid werd gebracht voor een eventuele nieuwe oorlog in Mataram. Zover kwam het toen niet; het volgende grote conflict op Java zou pas uitbreken na de dood van Amangkoerat II in 1703. Na afloop van deze Eerste Javaanse Successie-oorlog werd het fort in Japara, dat tussentijds nog meerdere malen was versterkt en uitgebreid, geheel vernieuwd volgens het plan uit ca. 1709 dat in *Java en Madoera* is afgebeeld op blad 377 rechtsboven.

The little sketch map on sheet 346, included in a report to the High Government of 3 May 1686, shows an outline ground-plan of 'The Company's chief of post's bamboo stockade' in Jepara, after this temporary little fort had been strengthened in the preceding months in connection with the precarious situation in the kingdom of Mataram at that moment. On 8 February of that year a unit of Company troops under Captain François Tack, who had been sent to Mataram to demand that Susuhunan Amangkurat II hand over the Balinese rebel leader Surapati (see Volume II: *Java and Madura*), was overcome by the latter's followers and almost wiped out in the capital, Kartasura. The rest of the garrison that had been posted in Kartasura for the 'protection' of the Susuhunan then had to withdraw to Jepara, where on the instructions of the High Government everything was put in readiness for a possible new war in Mataram. This did not happen; the next great conflict in Java would only break out on the death of Amangkurat II in 1703. After this First Javanese War of Succession the fort in Jepara, which in the meantime had been reinforced and expanded several times, was completely renovated in accordance with the plan from about 1709 that is shown in Java and Madura on sheet 377.

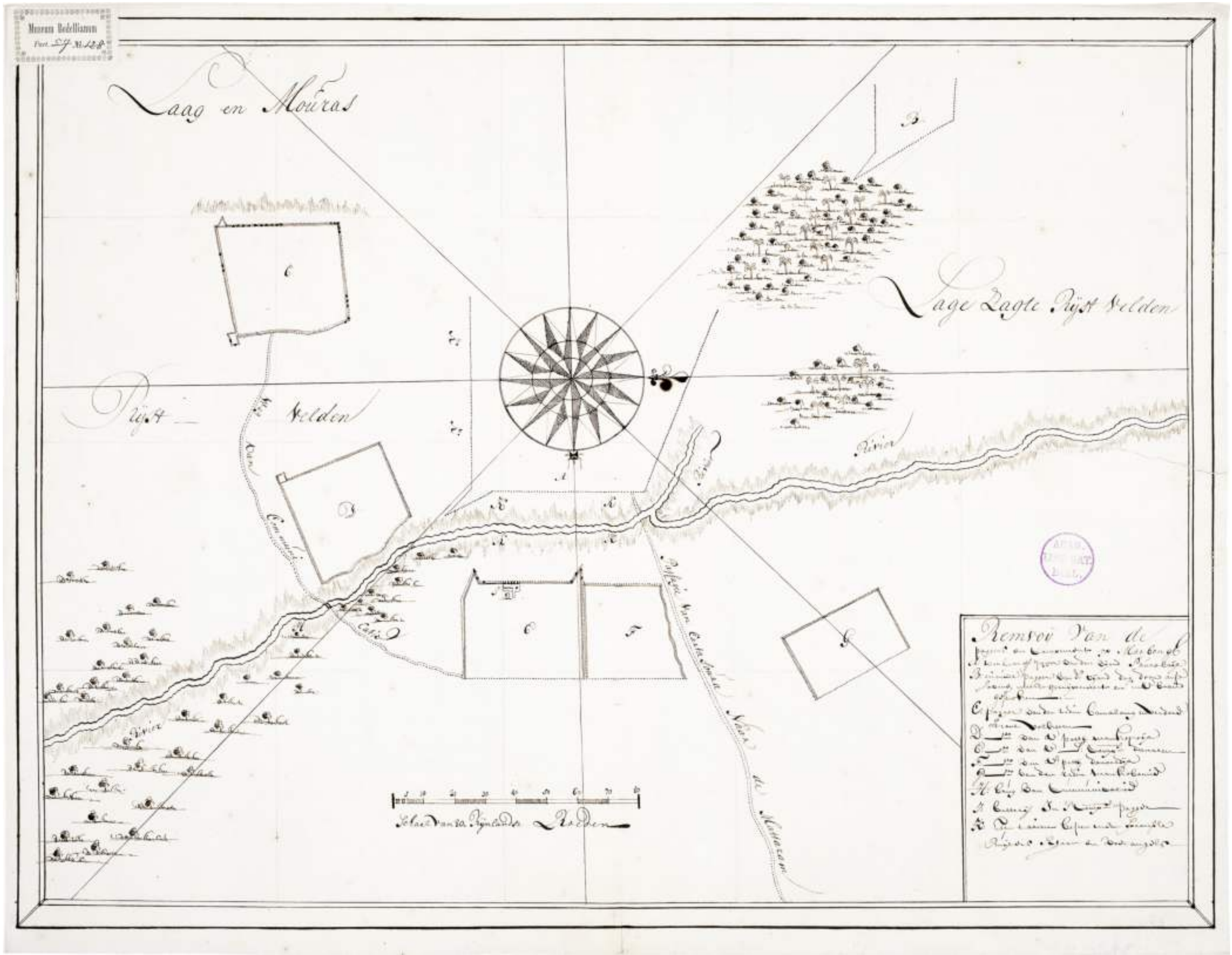

blad / sheet 347:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-12-020.

[Anoniem, ca. 1719] :
[Anonymous, c. 1719] :

[Plan van het versterkte legerkamp te Merboeng].

[Plan of the fortified encampment at Merbung].

Schaalstok van 80. Rijnlandse Roeden = [ca. 1 : 2.930].
Scale-bar of *80. Rijnlandse Roeden* =
[approximately 1 : 2,930].

1 kaart : ms op papier, 40,5 x 52,5 cm.
1 map : ms on paper, 40.5 x 52.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m K :
Explanations: [lower right] a ley to the letters A to K :

Remvoij van de paggers en Campement op Marbongh.
A. Werken off pagger van den vijand Pourabaija.
B. Nieuwe pagger van d:o vijand dog door onse Javanen meest geruijweneert en inde brand gestoken.
C. Pagger van den radin Camalang en verdere strant volkeren.
D. [Dit]to van den pattij mankoproija.
E. [Dit]to van de E: Comp:s dienaren.
F. [Dit]to van de pattij Danaradija.
G. [Dit]to van den radin Mankohamid.
H. Brug van Cummunicatie.
I. Batterij In S'Comp:s pagger.
K. Een tarien [terrein] beset met Spaansche Ruijters Scheen Voet angels.

Merboeng. De kaart op blad 347 van een versterkt kampement van een afdeling van het compagniesleger en Javaanse hulptroepen bij 'Marbongh' (Merboeng, Merbung, tegenwoordig een wijk in de plaats Klaten halverwege Djokjakarta en Solo) nabij de passage van de weg tussen Kartasoera en de voormalige hofstad van Mataram, Karta-Plered, over de Kali Bogor heeft waarschijnlijk betrekking op gebeurtenissen in het begin van de Tweede Javaanse Successie-oorlog (1719-1723). Soesoehoenan Pakoeboewono I was na zijn overlijden in februari 1719 met steun van de VOC opgevolgd door zijn oudste zoon Amangkoerat IV, die echter al direct te maken kreeg met een een grote opstand tegen zijn bewind onder aanvoering van twee jongere broers, de pangerans Poerbaja en Blitar. Met hun aanzienlijke aanhang waagden deze in juni 1719 een grote aanval op Kartasoera, die echter door het compagniesgarnizoen en troepen van de soesoehoenan werd afgeslagen. De opstandelingen trokken daarna terug naar de oude hofstad Karta-Plered nabij het tegenwoordige Djokjakarta, maar werden later vandaar verdreven naar Oost-Java. De kaart toont vermoedelijk een episode halverwege de aftocht van Poerbaja ('Pourabaija' in de legenda) en zijn bondgenoten uit Kartasoera. Bij Klaten probeerde het rebellenleger stand te houden tegen de achtervolgende troepen van de Compagnie en de soesoehoenan, maar ook daar werd het spoedig uit zijn 'paggers' (met palissaden versterkte kampementen, A en B) verjaagd.

Merbung. The map on sheet 347 of a fortified camp of a Company army unit and Javanese auxiliaries at *Marbongh* (Merbung), at present a kampong in the town of Klaten halfway between Yogyakarta and Solo, near the place where the road between Kartasura and the former capital of Mataram, Karta-Plered, crosses the Kali Bogor, probably relates to events at the beginning of the Second Javanese War of Succession (1719-1723). After Susuhunan Pakubuwana I died in February 1719, with the support of the VOC he was succeeded by his eldest son Amangkurat IV, who immediately had to deal with a great revolt against his rule led by his two younger brothers, the princes Purbaya and Blitar. With considerable support in June 1719 they launched a large-scale attack on Kartasura, but this was beaten off by the Company garrison and the Susuhunan's troops. The rebels then retreated to the former capital Karta-Plered near the present Yogyakarta, but were later driven out to East Java. The map presumably shows an episode halfway through the retreat of Purbaya (*Pourabaija* in the legend) and his allies from Kartasura. At Klaten the rebel forces attempted to make a stand against the pursuing troops of the Company and the Susuhunan, but there too were soon driven out of their *paggers* (camps fortified with palissades, A and B).

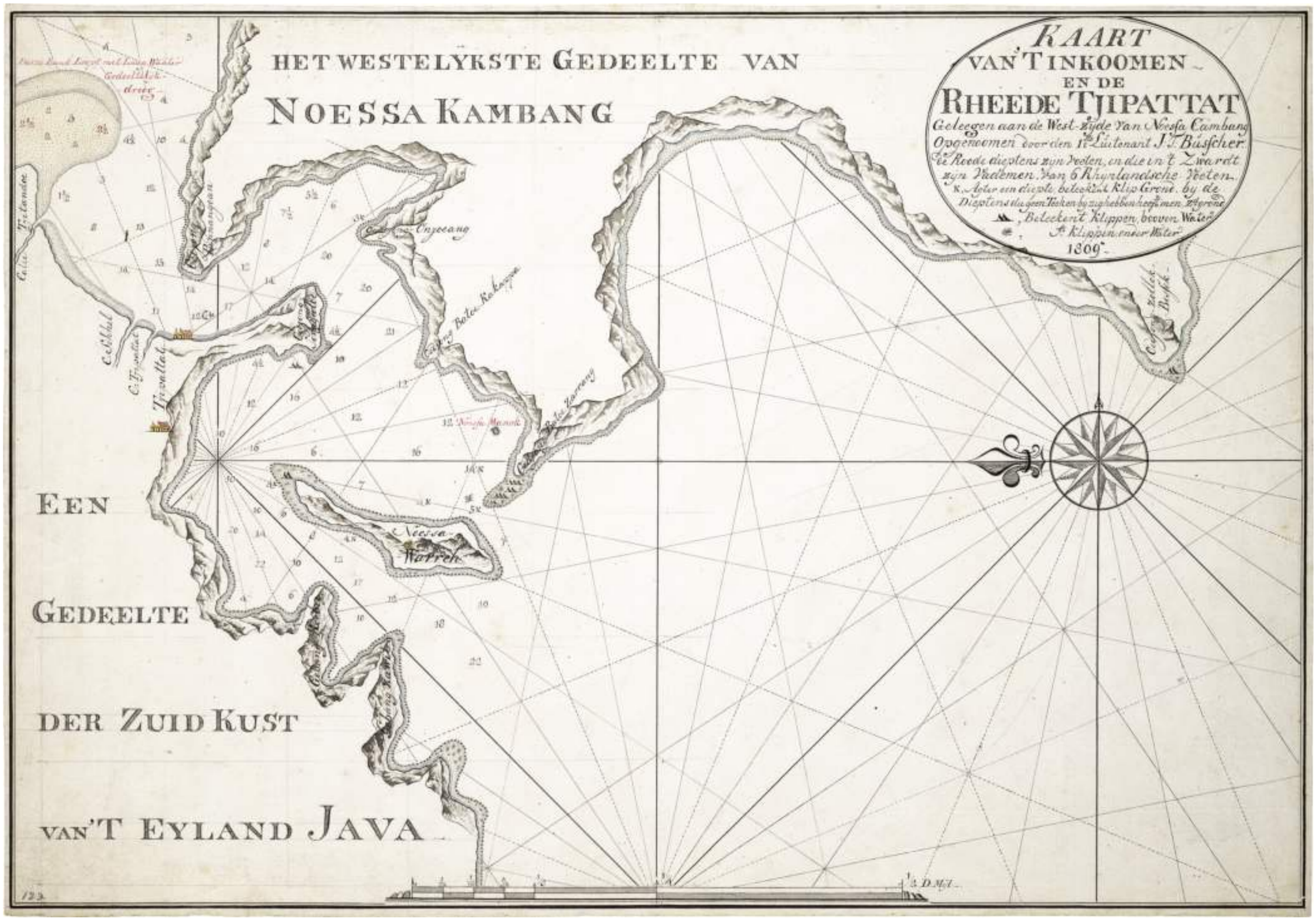
HET WESTELYKSTE GEDEELTE VAN
NOESSA KAMBANG
EEN
GEDEELTE
DER ZUID KUST
VAN'T EYLAND JAVA
KAART
VAN'T TINKOOMEN
EN DE
RHEEDE TJIPATTAT
Geleegen aan de West-zyde van Noessa Cambang
Opgenoomen door den 1e Luitenant J.T. Busscher.
Die Roode dieptens zyn Voeten, en die in 't Zwardt
zyn Vademen. Van 6 Rhynlandsche Voeten.
K. Agter een diepte, beteekend Klip Grond. by de
Dieptens die geen Teeken by zig hebben heeft men Z:d grond.
Beteekent Klippen, booven Water.
D:o Klippen in een Water.
1809.
Noessa Wortel
Cinjeeang
Cabo de Zorreng
Cilacap
Tinkoomen
Tjipattat
Tjilatjap
Kinderzee
Baaij Segara Anakan
Nieuwe Haven
Cabo de Zorreng
Cilacap
Zuider Zee
Tjilatjap
Tinkoomen
Tjipattat
Noessa Wortel
Noessa Kambangan
Segara Anakan
Kinderzee
Cabo de Zorreng
Cilacap

DE BAAY SEGARA-ANNAKKAN OF DE KINDER ZEE

Met het daarvoor gelegene Eyland

NOESSA KAMBANG

Gelegen aan Java's Zuider Zee Strand

Volgens de Jongste opneming

Die gedaan Is in 't Jaar

1809.

JAVA

DE KINDER ZEE

't EYLAND NOESSA KAMBANG

KAART VAN 'T INKOOMEN EN DE RHEEDE TJALATJAP

Opgenomen door den 1ste Luitent J. F. Büsscher

De diepten in 't Roe geschreeven zyn in Rhynlandsche Voeten, en met half Ty gobserveerd, de Diepten in 't zwart Geschreeven, zyn Vadem van 6 Rhynlandsche Voeten.

Bet: Klippen, bloote Water. Bet: Kl: onder Water

R, agter een diepte, Beteekent klip Grond

by de overige diepten, die geen Teken by zich hebben heeft men Zand Gronden

1809

EEN GEDEELTE DER ZUID KUST VAN 'T EYLAND JAVA

'T OOSTELYK GEDEELTE VAN HET EYLAND NOESSA CAMBANG

Schaal van ½ Duitsche Mylen off 988 Rhn Roeden

350

blad 350 boven / sheet 350 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0180.

[L. von Sternbach, 1807] :

Het Gezigt van de Gebergte Carrangbollong aen de Oost Zijde te zien Geleegen aen de Zuijd kant van het / Eijland Groot Java.

The View of the Karangbolong Mountains as seen at the East End Located on the South coast of the / Island of Greater Java.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 34,5 x 46 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 34.5 x 46 cm.

blad 350 onder / sheet 350 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0182.

Geteekend in Het Mariene School te Samarang Den 5 Februarij A:o 1807 door den Luijtenant Lk: von Sternbach :
Drawn at The Marine School at Semarang The 5th of February A:o 1807 by the Lieutenant Lk. von Sternbach :

Gezigt En plattegrond teekening van de Masiegiet Sela Geleegen op Het Eijland Noesa Cambang Aan de Zuijdkand van Het Eijland Groot Java.

View And ground-plan of the Mosque of Sela Located on The Island of Nusakambangan On the South coast of The Island of Greater Java.

O.I. inkttekening en kaart met pen en penseel op papier, 41 x 53,5 cm.
Pen and brush drawing and map in black ink on paper, 41 x 53.5 cm.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m I :
Explanations: [below] a key to the letters A to I :

Aan Weijzing Door Letteren.
AA. Twee ingangen.
B. Het voorste portaal.
C. Kombuijs.
D. Het Graff Van Nabiaaijoe.
E. Badariengan off Een Steen om Rijst in te bewaren.
F. Sokagoera.
G. Het Siekreet.
H. Pasarean off Ledikant.
I. Paneembaran off Prediek Stoel.

Enkele jaren voor Jan Theunis Busschers werkzaamheid aan de zuidkust van Java in 1809, vermoedelijk in 1806, was Noesa Kambangan al vluchtig verkend door de luitenant Lodewijk von Sternbach, eveneens verbonden aan de Marine School in Semarang. Op blad 350 zijn uit de collectie van de Nationale Bibliotheek van Indonesië twee aanzichten en een plattegrond van zijn hand gereproduceerd, boven van de kaap of het 'gebergte' (in werkelijkheid niet meer dan een heuvel) Karangbolong aan de uiterste oostpunt van het eiland, onder van de Gua Masigit Sela, een moskee in een grot aan de westkant van Noesa Kambangan. Deze heilige plaats werd in 1609 na een mislukte opstand het levenslange verbanningsoord van pangeran Jayaraga, een broer van de tweede vorst van Mataram, panembahan Seda ing Krapjak (1601-1613); zijn graf is door Von Sternbach aangeduid met de letter D.

Several years before Jan Theunis Busscher's work on the south coast of Java in 1809, probably in 1806, Nusakambangan had already been summarily surveyed by Lieutenant Lodewijk von Sternbach, who was also attached to the *Marine School* in Semarang. On sheet 350 two views and a plan by him have been reproduced, above of the cape or 'mountain range' (in fact no more than a hill) of Karangbolong at the extreme eastern tip of the island, and below of the Gua Masigit Sela, a mosque in a cave on the western side of Nusakambangan. In 1609, after a failed revolt, this sacred spot became the life-long place of exile of Prince Jayaraga, a brother of the second ruler of Mataram, Panembahan Seda ing Krapyak (1601-1613);Von Sternbach has indicated his grave with the letter D.

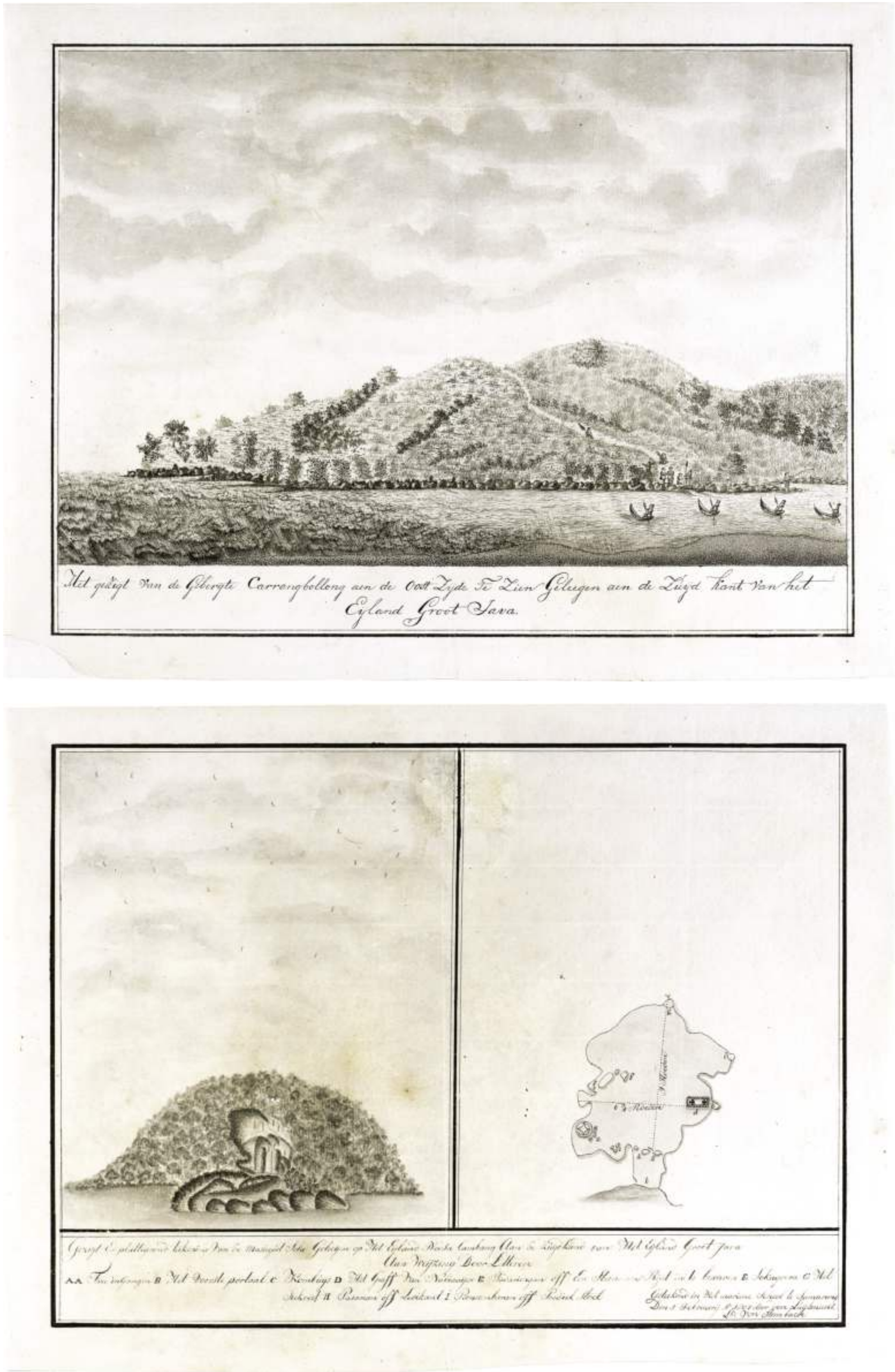

blad 351 boven / sheet 351 above:

Nationaal Archief, 4.MIKO 112.

Naar het oorspronkelijke van H.C. Cornelius gekopiëerd, door J.T.B., [ca. 1810] :
Copied from the original of H.C. Cornelius, by J.T.B., [c. 1810] :

Kaart / van / De Baaij van / Padjietan.

Chart / of / Pacitan / Bay.

Schaalstok van ½ D.M. = [ca. 1 : 17.600].
Scale-bar of ½ *D.M.* = [approximately 1 : 17,600].

1 kaart : ms op papier, 36,5 x 46 cm.
1 map : ms on paper, 36.5 x 46 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Caart van het Eyland Noessa Baarong; beneevens / Iava's Zuyd-Kust in dies Circumverentie.

Chart of the Island of Nusabarung, with / Java's Adjoining South Coast.

Schaalstok van 5 Duijtse Mijlen = [ca. 1 : 285.000].
Scale-bar of *5 Duijtse Mijlen* = [approximately 1 : 285,000].

1 kaart : ms op papier, 37,5 x 53 cm.
1 map : ms on paper, 37.5 x 53 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [midden rechts] een aantekening :
Explanations: [centre right] a note :

NB. De verdere in het Berigt noteerd staande Plaatse; sijn geene Negorijen. maar alleenlijk enkele Huijsges in de Valije, en op de Klippen.

blad 351 onder / sheet 351 below:

Nationaal Archief, 1.04.02 3528 tussen / between fols. 110-111.

G: Door H:W:V: Haack, [1778] :
Done By H.W.V. Haack, [1778] :

In Deel II: *Java en Madoera* zijn geen detailkaarten van de diverse verkenningen van de zuidkusten van Midden- en Oost-Java gereproduceerd; de beide kaarten op blad 351 bieden daarop een aanvulling. Na ca. 1740 bleven deze kustgebieden langere tijd goeddeels buiten de belangensfeer van de Hoge Regering, tot in 1767 en volgende jaren ten slotte ook de Oosthoek werd onderworpen. De kaart uit 1778 op blad 351 onder door H.W.V. Haack, vermoedelijk een officier in het compagniesleger, geeft een vrij ruw overzicht van de zuidkust van de Oosthoek tussen de 'Hoek van Bambang' (Tandjoeng Tenger, Tandjoeng Watoepawon) in het westen en Tandjoeng Tjapil in het oosten, met de verschillende versterkte wachtposten die hier na de verovering waren gevestigd. Op blad 351 boven is een kopiekaart van de baai van Patjitan aan de zuidkust van Midden-Java uit ca. 1810 gereproduceerd, vervaardigd door Jan Theunis Busscher naar een origineel van omstreeks 1807 door de genie-officier Hermanus Christiaan Cornelius (zie *Java en Madoera* blad 34 e.v.). Zie ook de grote overzichtskaart van de zuidkust der Vorstenlanden uit 1807 op de bladen 386-387 onder in *Java en Madoera*.

In Volume II: *Java and Madura* no detail maps from the various explorations of the south coasts of Central and East Java were reproduced; hence the two maps on sheet 351 present a supplement. After about 1740 these coastal areas remained largely outside the sphere of interest of the High Government for a long time, until in 1767 and the following years the *Oosthoek* (the easternmost parts of East Java, roughly from Pasuruan and Malang to Banyuangi) was also conquered. The chart from 1778 on sheet 351 below by H.W.V. Haack, presumably an officer in the Company army, gives a rather rough survey of the south coast of the *Oosthoek* between the *Hoek van Bambang* (Tanjung Tenger, Tanjung Watupawon) in the west and Tanjung Capil in the east, with the various fortified watch posts that were set up there after the conquest. On sheet 351 above there is a reproduction of a copy map of the bay of Pacitan on the south coast of Central Java from about 1810 by Jan Theunis Busscher, who used an original from around 1807 by the military engineer Hermanus Christiaan Cornelius (see *Java and Madura* sheets 34 and following). See also the large general map of the south coast of the Principalities from 1807 on sheets 386-387 below in *Java and Madura*.

KAART VAN DE BAAY VAN PADJIETAN.

NAAR HET OORSPRONKELYKE VAN H.C. CORNELIUS GEKOPIEERD DOOR J.T.B.

EEN GEDEELTE DER ZUID-KUST VAN HET EILAND JAVA

Langs deze Strand overal Witte Zand Grond

Hoek Kowan

Kalue Pantjeer of het Rievier van Padjietan

Watoe Bale

Oedjong Watoe boan

Tweede Steile hoek

Steile hoek

Laagje Hoek

Roode Steile hoek

½ D.M.

CAART VAN HET EYLAND NOESSA BAARONG, BENEEVENS IAVA'S ZUYD-KUST IN DIES CIRCUMVERENTIE

NOESSA BAA RONG

EEN GEDEELTE VAN IAVA'S ZUYD KUST

Gunung Pegger

Rivier Pegger

Rivier Mesang

Jember

Gattin

Lamadjang

Rivier Bondowoso

B.Lawang

Distyfe Mylen

G. D. der H.W.V.H. Oost

DE PLAATS JOANA OP DE LANDWEG VAN REMBANG TE ZIEN

blad 352 boven / sheet 352 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0183.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

De Plaats Joana op de Landweg van Rembang te zien.

The Town of Juwana as seen from the Road from Rembang.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 38 x 51 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 38 x 51 cm.

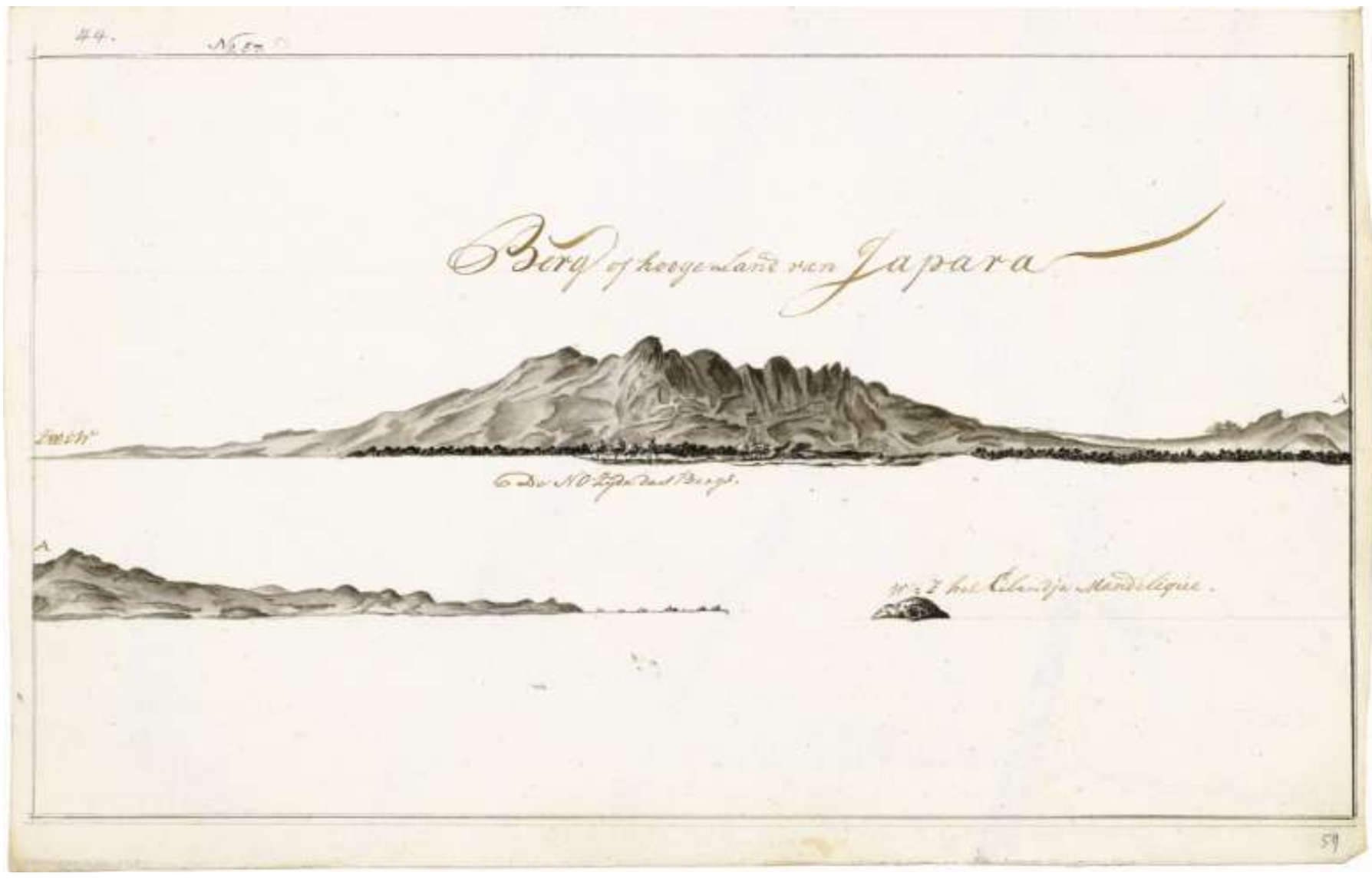

Noordkust van Java, Joana tot Banjoewangi. De Nationale Bibliotheek van Indonesië bezit in haar Varia-collectie een aantal topografische aquareltekeningen van plaatsen langs de noordkust van Midden- en Oost-Java door de cadet aan de Marine School Hendrik Jacob Wardenaar, die deze in de maanden mei-december 1805 maakte in opdracht van Nicolaas Engelhard, gouverneur van Java's Noord-Oostkust. Deze behoorden oorspronkelijk tot een veel grotere serie, waarvan het merendeel zich nu bevindt in het Nationaal Archief in Den Haag. De tekeningen uit die collectie zijn in Deel II: *Java en Madoera* vrijwel compleet weergegeven op de bladen 380 e.v.; de hier gereproduceerde tekeningen van Wardenaar op de bladen 352 boven en 353 onder, met twee zeldzame aanzichten van respectievelijk Joeana en Grissee, vormen daarop een eerste aanvulling. Meer tekeningen uit het 'Indonesische' deel van Wardenaars serie, met betrekking tot plaatsen vanaf Soerabaja oostwaarts, zijn afgebeeld op de bladen 355-357. De ongekleurde tekening door de marineofficier J.C. Wagner uit 1790 op blad 352 onder, van een gezicht uit het noordoosten op de 'Berg van Japara' (de vulkaan Moeria), is weer afkomstig uit de bijlagen bij het journaal van het fregat *Bellona*; zie blad 344. Ook in dit geval moeten de twee delen van de tekening in feite als een doorlopend geheel worden gezien. Op blad 353 boven is de al genoemde tweede versie van Joris Joostensz Laerles kaartje van de baai van Toeban uit het journaal van het schip *Gelderland* gereproduceerd, getekend op de terugreis uit de Molukken naar Bantam; zie ook blad 327 boven. Deze afbeelding vormt een aanvulling op het kaartje dat Laerle hier op de heenreis maakte; in *Java en Madoera* is dit opgenomen op blad 401 boven.

North Coast of Java, Juwana to Banyuwangi. The National Library of Indonesia possesses in its Varia Collection a number of water-colours of places along the north coast of Central and East Java by the cadet at the *Marine School* Hendrik Jacob Wardenaar, who made these in the months May-December 1805 on the instructions of Nicolaas Engelhard, the then governor of Java's North-East Coast. They were originally included in a larger series, the greater part of which is now in the Netherlands National Archives in The Hague. The drawings from that collection have been shown almost in their entirety in Volume II: *Java and Madura* on sheets 380 and following; the drawings by Wardenaar reproduced here on sheets 352 above and 353 below, with two rare views of Juwana and Gresik respectively, form a first addition to them. More drawings from the 'Indonesian' part of Wardenaar's series, relating to places from Surabaya eastwards, are shown on sheets 355-357. The uncoloured drawing by the naval officer J.C. Wagner from 1790 on sheet 352 below, with a view of the *Berg van Japara* (Mountain of Jepara, the volcano Muria) from the north-east, again comes from the appendices to the log of the frigate *Bellona*; see sheet 344. In this case as well the two parts of the drawing should in fact be seen as a continuous whole. On sheet 353 above there is a reproduction of the second version of Joris Joostensz Laerle's little chart of the bay of Tuban from the log of the ship *Gelderland*, drawn on the voyage back from the Moluccas to Bantam; see also sheet 327 above. This depiction forms an addition to the map that Laerle made here on the way out; this was included in *Java and Madura* on sheet 401 above.

blad 352 onder / sheet 352 below:

Maritiem Museum Rotterdam, Bijlagen bij het journaal van 's Lands Schip Bellona fol. 57/ Appendices to the journal of the Netherlands Navy Ship Bellona fol. 57.

[J.C. Wagner, 1790] :

Berg of hooge land van Japara.

The Mountain or high land of Jepara.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 28 x 42 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 28 x 42 cm.

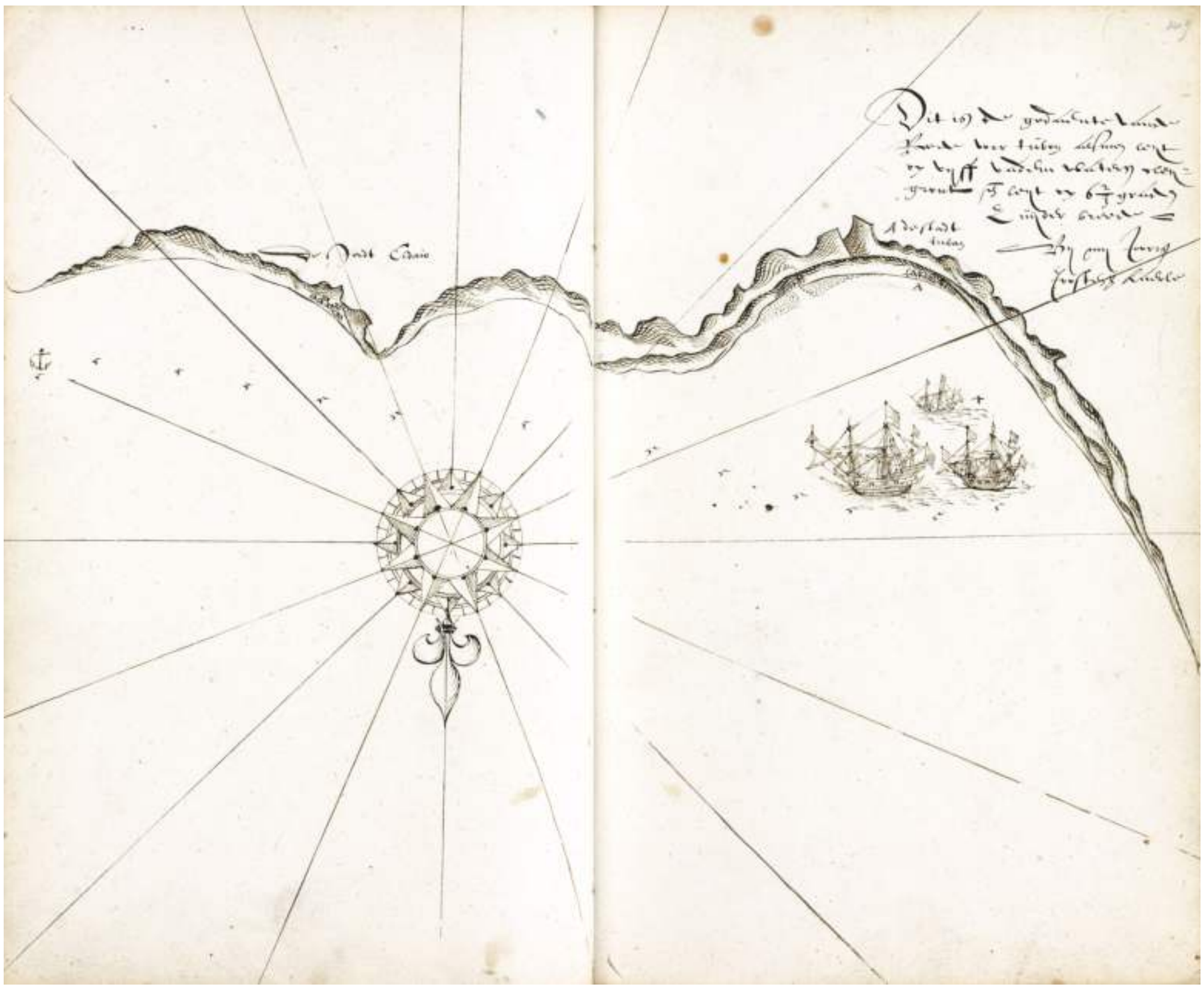

blad 353 boven / sheet 353 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 108V-109R.

Bij mij Jooris Joostenz Laerle, [1601-1603] :
By me Joris Joostenz Laerle, [1601-1603] :

Dit is de gedaente vande / Reede voor Tubon alsmen leyt / op vyff vadem water cleij= / gront […].

This is the shape of the / Roadstead off Tuban when one is anchored / in five fathoms of water on clay ground […].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 41 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 41 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [rechtsboven] een beschrijving als vervolg op de titel :
Explanations: [upper right] a description in continuation of the title :

Ende leyt op 6½ graden / Zuijder breede. / Bij mij Jooris / Joostenz Laerle.

blad 353 onder / sheet 353 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0184.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

De Plaats Grissee van de Rheede te zien.

The Town of Gresik as seen from the Roadstead.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 40,5 x 61 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 40.5 x 61 cm.

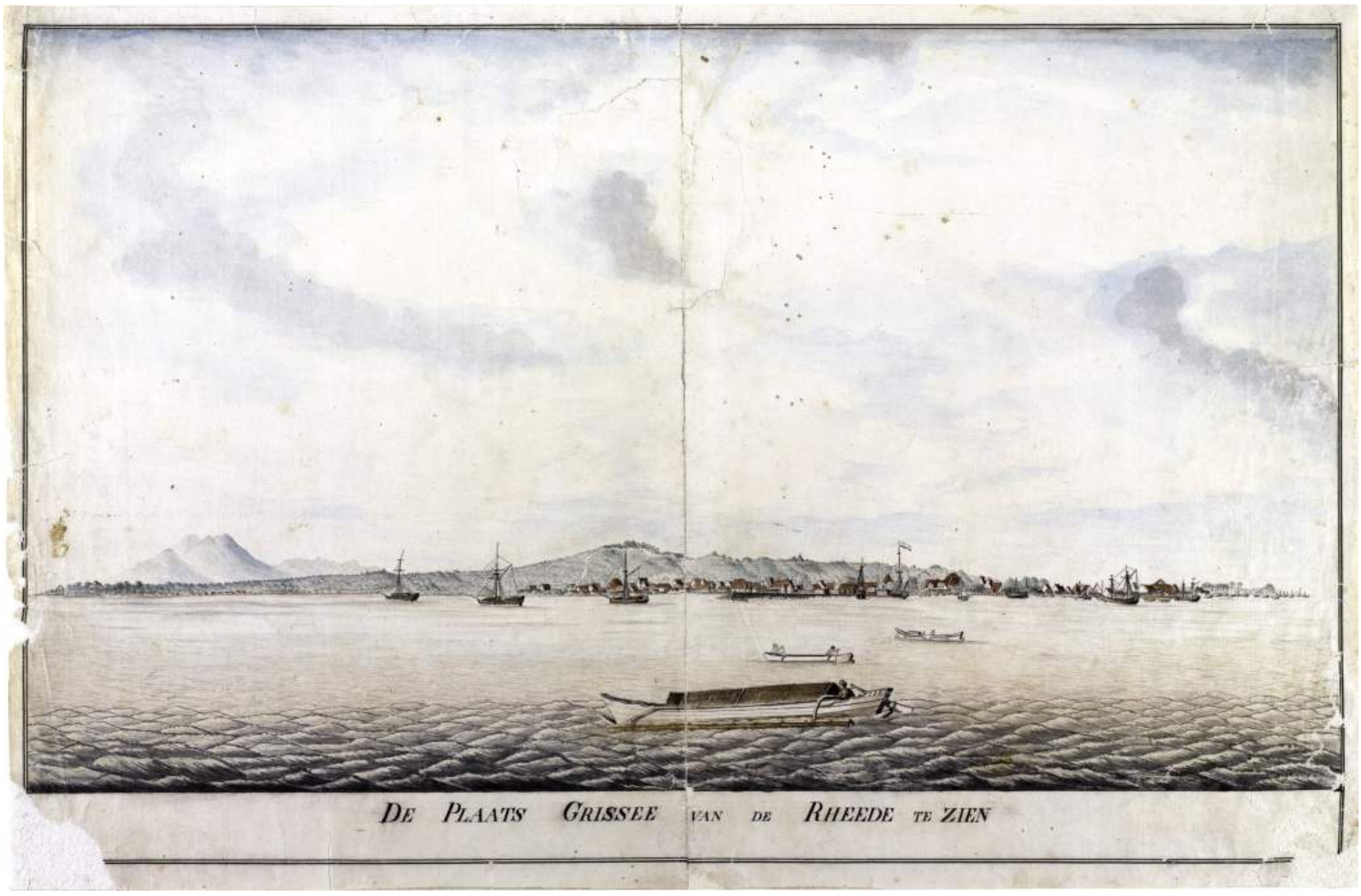

naar't leven getekend door DF van Alphen

L'Europe gemissait sous les maux de la guerre,
Quand nous vivions en paix dans ces lieux solitaires;
Autant par l'amitie que par l'amour unis,
Nos jours doux et sereins s'envolaient sans soucis.

GEZIGT VAN GRISSÉE,

Van het Eynde der laan te zien.

den 1st Mey des jaars 1799

Heureux qui retire dans ce charmant asyle
Sçait gouter le bonheur sous ces ombres tranquille.
Qui borne ses desirs a reposer ici.

Naar't leven getekend door DF van Alphen

Den 28e July des jaars 1799

GEZIGT VAN DE REEDE VAN SOURABAIJA
Van
DE GRISSÉESCHE Pangon te zien

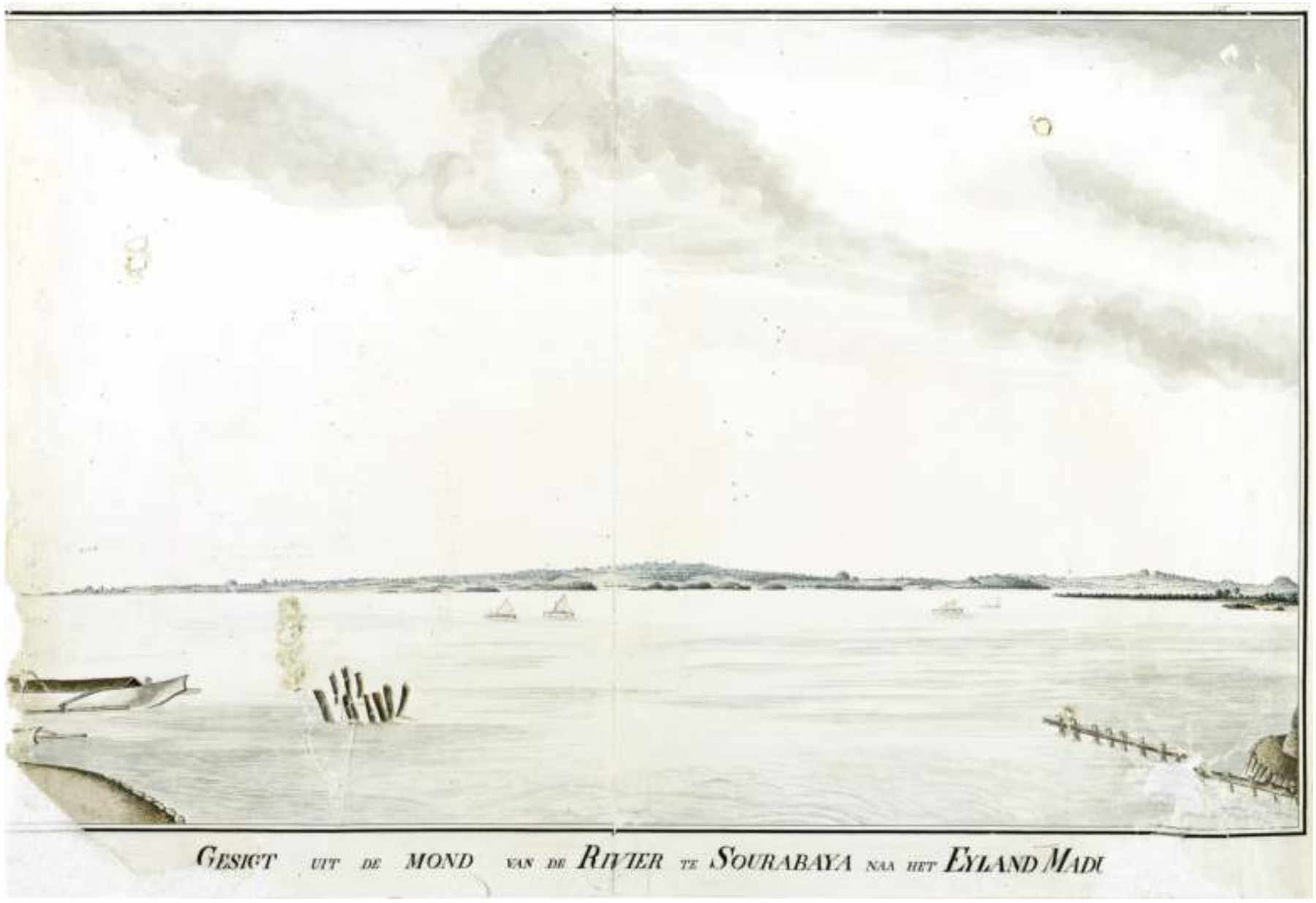

blad 354 boven / sheet 354 above:

Particuliere collectie / Private Collection.

Naar 't leven geteekent door D.F. van Alphen den 15:e Meij des jaars 1799 :
Drawn from life by D.F. van Alphen the 15th of May 1799 :

Gezigt van Grissée, / Van het Einde der laan te zien.

View of Gresik, / as seen From the End of the avenue.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 29 x 39,5 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 29 x 39.5 cm.

Verklaringen: [linksonder, rechtsonder] een rijm :
Explanations: [lower left, lower right] a rhyme :

l'Europe gemissoit sous les mieuux de la guerre,
Quand nous vivions en paix dans ces lieux selitaires;
Autant par lamitie que par l'ameur unis,
Nos jours doux et sereins s'envoloient sans soucis.
Heureux qui retire dans ce charmant asijle
Scait gouter le bonheur sous ces ombres tranquille.
Qui borne ses desirs à reposer ici.

De O.I. inkttekeningen op blad 354 werden beide gemaakt door Daniël François van Alphen (zie blad 343) toen deze in 1799 in Grissee was gestationeerd, de kleine versterkte plaats en voorhaven aan het Westervaarwater in Straat Madoera die in de compagniestijd de toegang tot Soerabaja bewaakte. De bovenste voorstelling toont de hoofdstraat van Grissee naar zee toe gezien en is vrijwel identiek aan die in de aquarel door Hendrik Jacob Wardenaar uit 1805 in *Java en Madoera*, blad 404 boven. In zijn begeleidend rijmpje in wat onbeholpen Frans prijst Van Alphen zich gelukkig dat hij toen met de zijnen nog in vriendschap en liefde mocht leven in het rustige Grissee, terwijl Europa al jaren kermde onder de verschrikkingen van de oorlog. In de onderste tekening kijkt men in zuid-oostelijke richting uit over Straat Madoera en de rede van Soerabaja, met links het eiland Madoera en op de achtergrond achter de stad Soerabaja het imposante massief van de Ardjoeno. Met 'Pangon' bedoelde Van Alphen de iets hoger gelegen uitkijk (*panggoengan* in het Maleis, *panggungan* in het Indonesisch) bij Grissee, net ten zuiden van het plaatsje.

The black ink drawings on sheet 354 were both made by Daniël François van Alphen (see sheet 343), when in 1799 he was stationed in Gresik, the small fortified town and outer harbour on the western channel in the Madura Strait which guarded access to Surabaya in the time of the Company. The upper picture shows the main street of Gresik looking towards the sea and is practically identical to the one in the water-colour by Hendrik Jacob Wardenaar from 1805 in *Java and Madura*, sheet 404 above. In his accompanying verse in somewhat clumsy French Van Alphen counts himself lucky that he and his own could still live in friendship and love in quiet Gresik, while Europe had been groaning under the horrors of war for years. In the lower drawing we are looking out in a southeasterly direction over the Madura Strait and the roads of Surabaya, with on the left the island of Madura and in the background behind the town of Surabaya the imposing massif of Mount Arjuno. With *Pangon* Van Alphen meant the somewhat higher grounds used as a lookout (*panggoengan* in Malay, *panggungan* in Indonesian) at Gresik, just to the south of the small town.

blad 355 onder / sheet 355 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0189.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

De Binnenzee Graetti [Ranoe Klindoengan] op Passoroeang.

The Lake at Grati [Ranu Kelindungan] near Pasuruan.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 35,5 x 53 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 35.5 x 53 cm.

De aquarel op blad 355 boven met een blik op Madoera vanaf de uitmonding van de Kali Mas, het havenkanaal van Soerabaja, maakte Hendrik Jacob Wardenaar eind juli of begin augustus 1805, toen hij tijdens zijn reis in Midden- en Oost-Java voor zijn tekenopdracht enige weken in deze plaats verbleef en onder meer de stadsgezichten op de bladen 414-416 in Deel II: *Java en Madoera* tekende. Zijn voorstelling onder van een krokodillenjacht in het meer van Klindoengan bij het dorp Grati of Gratitoenon, enkele kilometers oostelijk van Pasoeroean, is van omstreeks 25 augustus 1805; zie ook zijn tekening van een suikermolen bij Pasoeroean op blad 421 onder in *Java en Madoera*. Wardenaar zelf is de man op de stoel, de andere Europeaan is vermoedelijk de militair die Nicolaas Engelhard hem als assistent en beschermer op zijn tocht had meegegeven, de bombardier Hedrich.

The water-colour on sheet 355 above with a view of Madura from the mouth of the Kali Mas, the port canal of Surabaya, was made by Hendrik Jacob Wardenaar at the end of July or the beginning of August 1805, when he was staying in this place for a few weeks during his journey though Central and East Java for his commission and drew the views of the town on sheets 414-416 in Volume II: *Java and Madura*. His depiction below of a crocodile-hunt in the Kelindungan Lake at the village of Grati or Gratitunon, several kilometres to the east of Pasuruan, is from about 25 August 1805; see also his drawing of a sugar-mill at Pasuruan on sheet 421 below in *Java and Madura*. Wardenaar himself is the man on the chair, and the other European is presumably the soldier whom Nicolaas Engelhard had given him as an assistant and protector, the bombardier Hedrich.

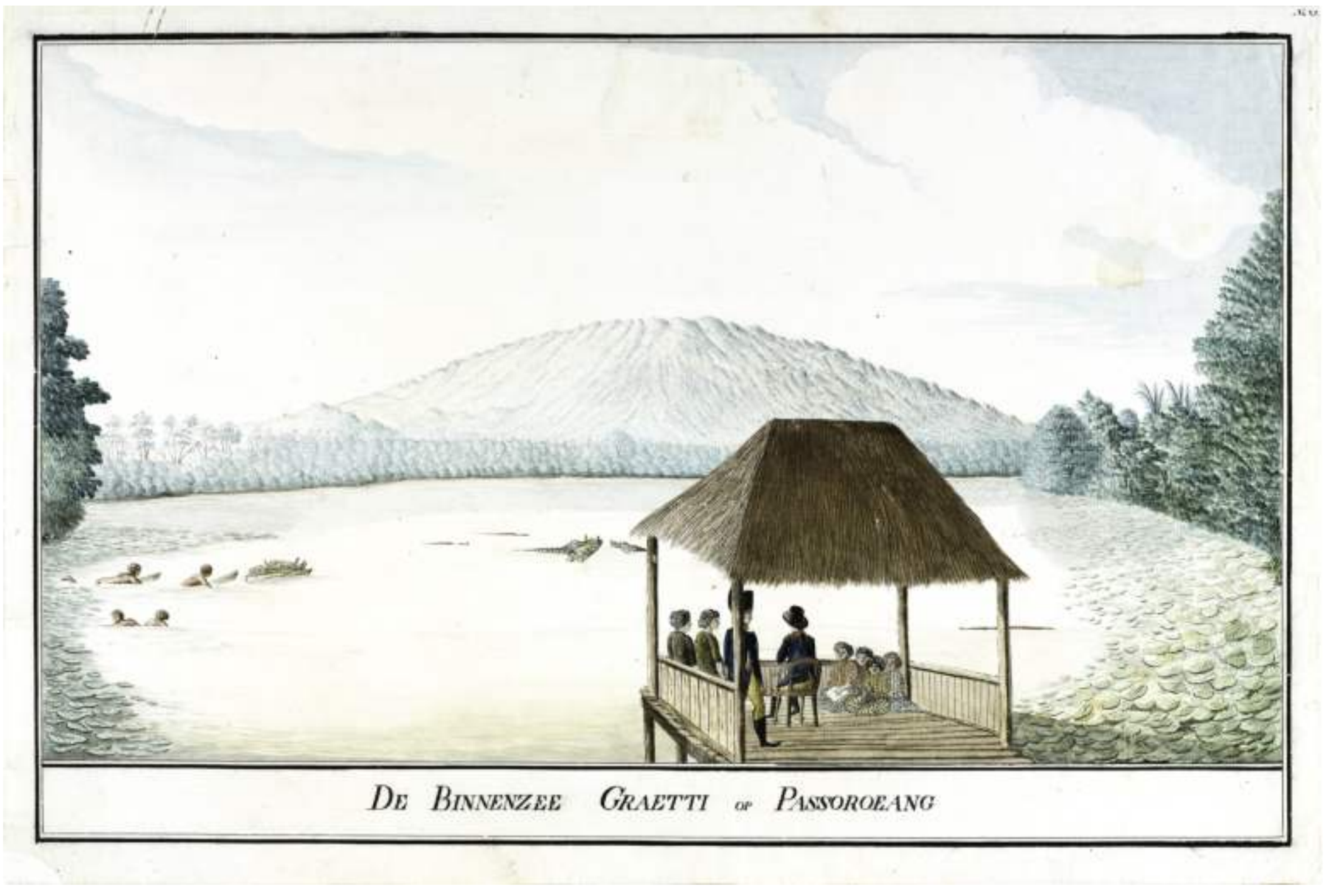

blad 354 onder / sheet 354 below:

Particuliere collectie / Private collection.

Naar 't leeven geteekend door D.F. van Alphen Den 20:e Julij des jaars 1799 :
Drawn from life by D.F. van Alphen The 20th of July 1799 :

Gezigt van de Reede van Sourabaija / Van / De Grisséesche Pangon te zien.

View of the Surabaya Roads / as seen From / The Look-out at Gresik.

O.I. inkttekening met penseel op papier, 28 x 38,5 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 28 x 38.5 cm.

GESIGT VAN DE GEBERGTENS BY BESOEKI

blad 356 boven / sheet 356 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0187.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

Gesigt van de Gebergtens by Besoeki.

View of the Mountains near Besuki.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 40 x 58 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 40 x 58 cm.

De 'Gebergtens' bij Besoeki aan de noordkust van Java's Oosthoek in de tekening van Hendrik Jacob Wardenaar uit augustus 1805 op blad 356 boven zijn van links naar rechts de Goenoeng Ringgit (pal aan zee, zie ook *Java en Madoera* bladen 424-425), de Goenoeng Djemboer en de Goenoeng Beser (de lagere bergen in het midden), en de Goenoeng Batoedjaran (rechts vooraan), met rechts op de achtergrond het Ijang-gebergte. Wardenaars afsluitende twee tekeningen op blad 357, boven een gezicht naar het westen op Banjoewangi vanaf Straat Bali en onder een blik in omgekeerde richting over de zeestraat vanaf Ketapang naar Bali, vormen een fraaie aanvulling op zijn tekeningen van deze uiterste oostpunt van Java op de bladen 426-428 in *Java en Madoera*. De tekening in drie delen op blad 356 onder ten slotte, weer afkomstig uit J.C. Wagners bijlagen bij het journaal van het marinefregat *Bellona* (zie blad 344), toont in omgekeerde volgorde de noordkusten van Bali en de Oosthoek van Java en het 'Bokkeneiland' (Poelau Kambing in Straat Madoera) tijdens de passage van het schip op 21, 22 en 23 juli 1791. De *Bellona* was toen met de brik *Mercuur* op de thuisreis naar Batavia van een expeditie naar de Molukken, waar in mei van dat jaar een opstand op het eiland Gorong (Goram) was neergeslagen (zie blad 375 boven).

blad 356 onder / sheet 356 below:

Maritiem Museum Rotterdam, Bijlagen bij het journaal van 's Lands Schip Bellona fol. 18/ Appendices to the journal of the Netherlands Navy Ship Bellona fol. 18.

J.C. Wagner, 1791 :

Gesigt van het Bokken Eijland den 23. Julij 1791.

View of Pulau Kambing the 23rd of July 1791.

Gesigt van de oosthoek van Java als men daar benoorden Langs om de West Zeijld op 4½ mijls afstand / den 22. Julij 1791.

View of the eastern part of Java when one is Sailing Along its north coast towards the West at a distance of 4½ miles / the 22nd of July 1791.

Gesigt van het Eijland Balij als men benoorden het selve langs Zeijld / op 4 mijlen affstand den 21. Julij 1791.

View of the Island of Bali when one is Sailing along the north coast of the same / at a distance of 4 miles the 21st of July 1791.

O.I. inkttekening in 3 delen met penseel op papier, 28 x 42 cm.
Brush drawing in black ink on paper, 3 parts, 28 x 42 cm.

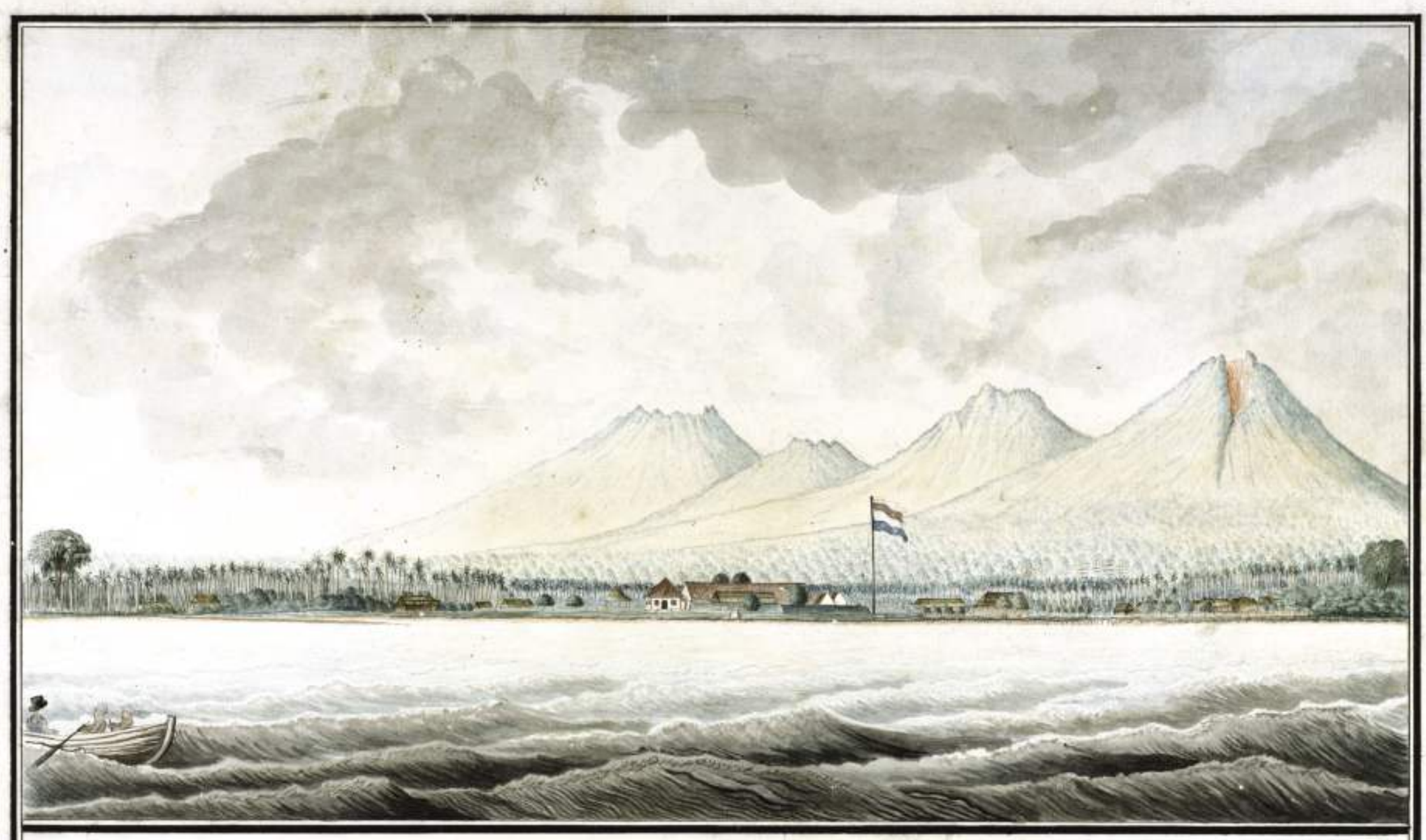

Banjoewangie van de Reede te zien

The mountains near Besuki on the north coast of Java's *Oosthoek* in the drawing by Hendrik Jacob Wardenaar dating from August 1805 on sheet 356 above are, from left to right, Gunung Ringgit (right on the sea, see also *Java and Madura* sheets 424-425), Gunung Jembur and Gunung Beser (the lower mountains in the centre), and Gunung Batujaran (on the right in front), with on the right in the background the Iyang Mountains. Wardenaar's final two drawings on sheet 357, above with a view to the west of Banyuwangi from the Bali Strait and below a view in the opposite direction over the strait from Ketapang towards Bali, form a fine addition to his drawings of this extreme eastern tip of Java on sheets 426-428 in *Java and Madura*. Finally, the drawing in three parts on sheet 356 below, again originating from J.C. Wagner's appendices to the log of the naval frigate *Bellona* (see sheet 344), shows in reverse order the northern coasts of Bali and the *Oosthoek* of Java and the *Bokkeneiland* (Buck Island, Pulau Kambing in Madura Strait), during the ship's passage on 21, 22 and 23 July 1791. At that time the *Bellona* and the brig *Mercuur* were on the home voyage to Batavia from the Moluccas, where in May of that year a rebellion on the island of Gorong (Goram) had been put down (see sheet 375 above).

blad 357 boven / sheet 357 above:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0186.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

Banjoewangie van de Reede te zien.

Banyuwangi as seen from the Roadstead.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 42,5 x 61 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 42.5 x 61 cm.

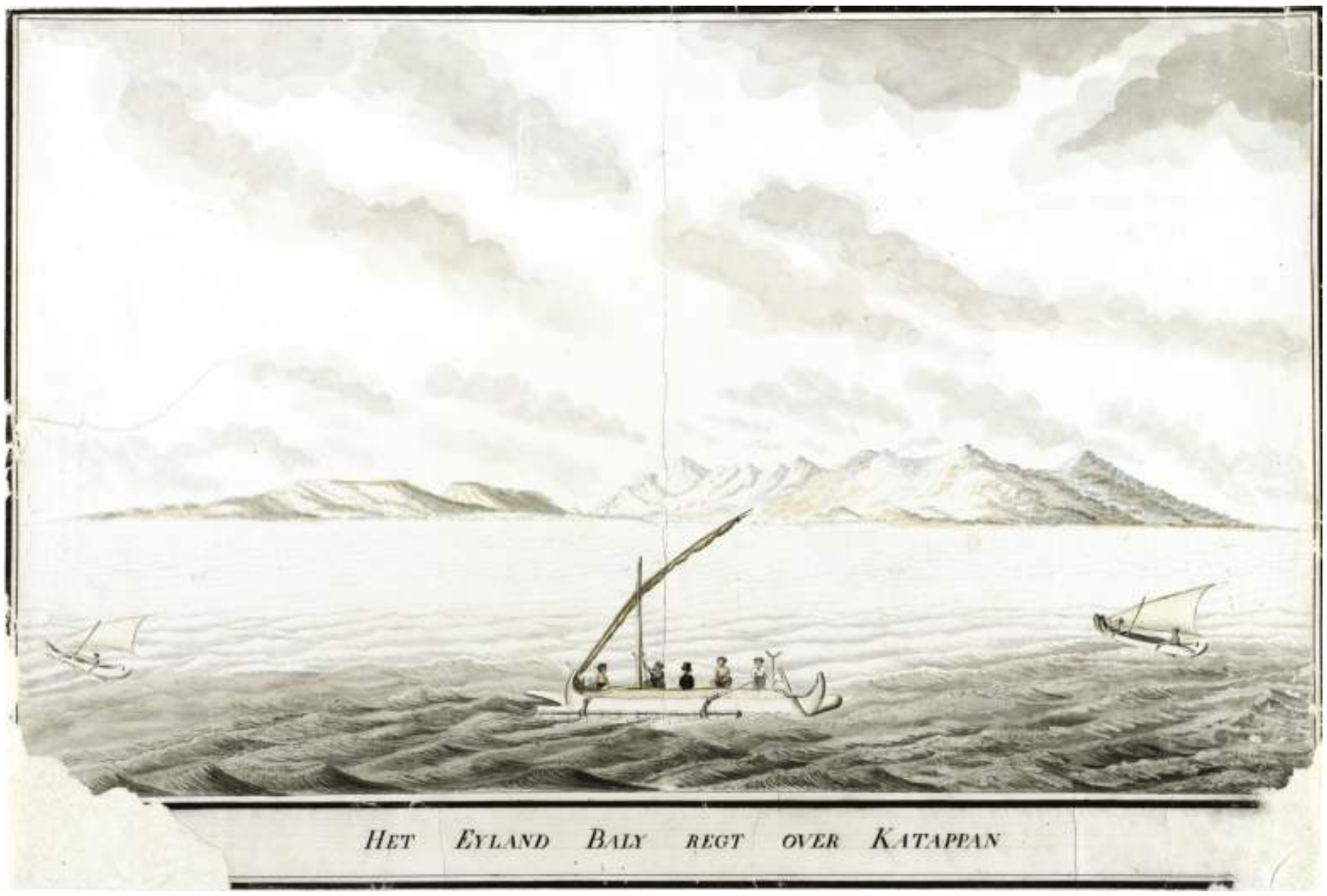

Het Eyland Baly regt over Katappan

blad 357 onder / sheet 357 below:

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia, Varia 0188.

[Hendrik Jacob Wardenaar, 1805] :

Het Eyland Baly regt over Katappan.

The Island of Bali opposite Ketapang.

Aquareltekening op papier, gekleurd, 38 x 56 cm.
Water-colour drawing on paper, coloured, 38 x 56 cm.